

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

DADAY'DA DİNİ HAYAT

Yüksek Lisans Tezi

Elif Haliloğlu Yıldırım

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

DADAY'DA DİNİ HAYAT

Yüksek Lisans Tezi

Elif Haliloğlu Yıldırım

Danışman: Pof. Dr. Halil Aydınalp

İstanbul,2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Anabilim Dalı DİN SOSYOLOJİSİ Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi ELİF HALİLOĞLU'nun DADAY'DA DİNİ HAYAT adlı tez
çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 17.03.2020 tarih ve 2020-10/26 sayılı kararıyla
oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 08/05.2020.....

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. HALİL AYDINALP	
2.	Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi FATMA ODABAŞI	
3.	Jüri Üyesi	Doç.Dr. NEBİLE ÖZMEN	

ÖZET

Din insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip toplumsal bir gerçekliktir. İlkel kavimlerden günümüz modern toplumlarına kadar bütün insan topluluklarında din olgusuna rastlanılmıştır. Kendisine toplumu ve ondan zuhur eden tüm halleri ve bunların karşılıklı etkileşimlerini konu edinen sosyoloji ile onun bir alt dalı olan din sosyolojisi, bireyin inandığı dinin yaşadığı toplum içerisinde sergilediği davranış örüntüsüne, duygularına, sosyal olay, olgu ve süreçlere olan etkisini sıklıkla incelemiştir. Sosyal bir işleve sahip olan din, toplumu ve içinde bulunduğu kültürü her yönüyle etkilerken, toplum ve kültürel dinamikler de dini birçok yönüyle şekillendirmiştir. Dinin toplum, toplumun da din üzerindeki etkilerini daha net bir biçimde ortaya koyabilmek için din sosyolojisi içerisinde teorik araştırmalardan ziyade pratik saha araştırmalarına başvurulmaktadır. Ülkemizin mevcut dini yapısını ortaya koyan büyük resme katkı sağlayabilmek amacıyla geleneksel toplum özelliği gösteren Kastamonu ili Daday ilçesinde tarafımızca dini hayat araştırması yapılmıştır. Yapılan saha çalışması ile araştırma bölgesinin itikat, ibadet, davranış ve sosyal tutumlarının tespitine, toplumsal faktörlere göre dini yaşamın nasıl bir farklılaşma gösterdiğinin izahına çalışılmıştır. Aynı zamanda araştırma ile bölgenin itikadi inanç seviyesinden; günlük ibadetlerle, hac, oruç, zekât gibi farz ibadetlere; faiz, kredi kullanımı, alkol, aile ilişkileri, flört, dua, din adamları gibi pek çok farklı toplumsal olay hakkındaki kanaatlerine ve tüm bu kanaatlerin cinsiyete, yaşa, eğitime, mesleğe, medeni duruma göre farklılık arz edip etmediğine dair sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Geleneksel Toplum ve Din, Dini Hayat, Dindarlık, Saha Araştırması, Anket

Elif Haliloğlu Yıldırım

İstanbul, 2020

ABSTRACT

Religion is a social reality with a history as old as human history. From the primitive tribes to the modern societies of today, the phenomenon of religion has been found in all human societies. Sociology, which deals with the society and all the situations that emerge from it and their interactions, has frequently examined the effect of the individual's religion on the behavior pattern, emotions, social events, phenomena and processes in the society in which he believes. Religion, which has a social function, affects society and culture in every aspect, while society and cultural dynamics have shaped religion in many aspects. In order to reveal the effects of religion on society and society on religion, practical field research rather than theoretical research is used in sociology of religion. In order to contribute to the big picture that reveals the current religious structure of our country, we conducted a case study on religious life in Daday district of Kastamonu province, which has the characteristic of traditional society. The case study was conducted to determine the religious beliefs, worship, attitudes and social behaviors of the research area and to explain the differentiation of religious life according to social factors. At the same time, the research and the belief level of the region's creed; daily worship, pilgrimage, fasting, obligatory worship such as zakat; interest, credit usage, alcohol, family relations, dating, prayer, clergy and many other social events such as gender, age, education, profession, marital status of the results have been reached.

Keywords: Religion, Traditional Society and Religion, Religious Life, Religiosity, Field Research, Survey

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı ortaya koymamda konu seçiminden, tezin planlanmasına, araştırma safhasından sonuçlandırılmasına kadar ilgi ve desteğini benden esirgemeyen, tez çalışmamın her aşamasında büyük emeği ve katkısı bulunan değerli danışman hocam Prof. Dr. Halil Aydınalp'e, metni okuyarak katkılarıyla bana yol gösteren Sayın Yrd. Doç. Dr. Fatma Odabaşı hocama ve Doç. Dr. Nebile Özmen hocama teşekkürü bir borç bilirim. Üniversite hayatım boyunca hazırlık sınıfından şu ana kadar sekiz yıllık ilmi serüvenime sayısız katkısı ve desteği bulunan mensubu ve mezunu olmaktan her zaman onur ve şeref duyduğum İlimler ve Sanatlar Merkezine ve EDEP ailesine ve üzerimde emeği olan bütün hocalarıma ne kadar teşekkür etsem azdır. Çalışmamın teorik boyutu için kaynak bulma noktasında oldukça faydalandığım Daday İlçe Kütüphanesi ile Kastamonu Halk Kütüphanesi'ne ve güler yüzlü yardımsever tüm çalışanlarına minnettarım. Ayrıca bu yolda bana her konuda yardımcı olan destek ve sevgilerini her daim yanımda hissettiğim kıymetli eşim Şanbaz Yıldırım'a ve eğitim hayatım boyunca bana en büyük desteği verip beni bugünlere getiren kıymetli babam Mustafa ve annem Meral Haliloğlu'na, abim Adem ve kız kardeşim Merve Haliloğlu'na yürekten teşekkür ederim. Saha araştırmam boyunca bana yardımcı olan tüm akraba ve arkadaşlarıma özellikle de veri toplama formunun dağıtılmasında emeği geçen Tuğba Sezer, Sena Doğru ve sevgili dedem Hikmet Haliloğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamızın Türkiye'nin kapsamlı dini hayat haritasına naçizane bir katkı sağlaması temennisiyle...

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xii
DADAY’DA DİNİ HAYAT.....	1
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
3. Araştırmanın Hipotezleri.....	3
4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları.....	4
5. Araştırmanın Yöntemi.....	5
5.1. Araştırmanın Modeli.....	5
5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	6
5.3. Bilgi Toplama Aracının Hazırlanması.....	7
5.4. Bilgi Toplama Aracının Dağıtılması ve Toplanması.....	8
5.5. Ölçeklerin Geçerlik ve Güvenirliği.....	8
5.6. Verilerin Analizi.....	9
6. Dini Hayat Eğilim Ölçeği.....	10

1. BÖLÜM: DADAY’DA SOSYAL YAPI.....	14
1.1. Fiziki ve Coğrafi Durum	14
1.2. İlçe’nin Tarihi.....	16
1.3.Daday Adının Kaynağı	16
1.4. İlk Türk İslam Akınlarına Kadar Daday	16
1.5. Daday’ın Türkler Tarafından Fethi	20
1.5.1. Selçuklu Hâkimiyeti	20
1.5.2. Çobanoğulları Hâkimiyeti	22
1.5.3. Candaroğulları Hâkimiyeti	24
1.5.4. Osmanlı Hâkimiyeti	27
1.5.5. Cumhuriyet’in İlanı ve Sonrası	28
1.6. Nüfus ve Nüfusun Genel Özellikleri.....	30
1.7. Ekonomik Yapı.....	37
1.7.1. Tarım ve Hayvancılık.....	38
1.7.2. Orman Ürünleri.....	39
1.7.3. Sanayi.....	40
1.7.3.1. İlçe’de Öne Çıkan Sektörler.....	40
1.7.3.2. Madencilik.....	41
1.8. Eğitim Kurumları.....	41
1.9. Dini Mahaller	44

2. BÖLÜM: DİN VE TOPLUM	46
2.1. Dinin Sosyolojik Tanımları	46
2.1.1. Özsel Tanımları	49
2.1.2. İşlevsel Tanımları	50
2.2. Dini Hayatın İfade Biçimleri	53
2.2.1.Dini Hayatın Teorik Anlatımı: İnançlar.....	57
2.2.2. Dini Hayatın Pratik Anlatımı: İbadetler.....	59
2.2.3.Dini Hayatın Sosyolojik Anlatımı.....	62
2.3. Dinin Sosyal İşlevleri.....	65
2.4. Geleneksel Toplum ve Din	70
3. BÖLÜM: DADAY’DA DİNİ HAYAT.....	76
3.1. Araştırmaya Katılanların Sosyal Kimliği.....	76
3.1.1.Uygulama Yapılan Yer	76
3.1.2. Cinsiyete Göre Dağılım.....	77
3.1.3. Yaş Gruplarına Göre Dağılım.....	77
3.1.4. Hayatın Geçtiği Yere Göre Dağılım.....	78
3.1.5. Eğitim Durumuna Göre Dağılım.....	78
3.1.6. Medeni Duruma Göre Dağılım.....	80
3.1.7. Nikah Şekline Göre Dağılım.....	80
3.1.8.Çocuk Sayısına Göre Dağılım.....	81

3.1.9. Meslek Durumuna Göre Dağılım.....	81
3.1.10. Gelir Düzeyine Göre Dağılım.....	82
3.1.11. Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dağılım.....	83
3.1.12. Dindarlık Bakımından Kendini Tarif Etme Durumuna Göre Dağılım.....	83
3.1.13. Dinle İlgili Görüşler	84
3.1.14. Düşünce Bakımından Kendini Tanımlama Durumuna Göre Dağılım.....	85
3.2. Dini Hayatın Tasviri.....	85
3.2.1. İnanç Boyutu	85
3.2.2. İbadet Boyutu	88
3.2.3. Sosyal Boyutu	95
3.3. Dini Hayata Yönelik Tutumlara Etki Eden Faktörler.....	106
3.3.1. Cinsiyete Göre Dini Hayat	106
3.3.2. Yaş Gruplarına Göre Dini Hayat.....	108
3.3.3. Hayatın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Dini Hayat.....	111
3.3.4. Eğitim Durumuna Göre Dini Hayat	114
3.3.5. Medeni Duruma Göre Dini Hayat	116
3.3.6. Nikah Şekline Göre Dini Hayat	118

3.3.7. Çocuk Sayısına Göre Dini Hayat	119
3.3.8. Meslek Durumuna Göre Dini Hayat	119
3.3.9. Gelir Düzeyine Göre Dini Hayat.....	122
3.3.10. Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dini Hayat	124
3.3.11. Kendini Dindarlık Bakımından Tarif Etme Durumuna Göre Dini Hayat.....	127
3.3.12. Dinle İlgili Görüşlere Göre Dini Hayat	129
3.3.13. Düşünce Bakımından Kendini Tanımlama Durumuna Göre Dini Hayat.....	132
SONUÇ.....	134
KAYNAKÇA.....	142
EKLER.....	148
Ek 1: Bilgi Toplama Aracı.....	149
Ek 2: Daday’la İlgili Görseller	154

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: İnanç Boyutu.....	10
Tablo 2: İbadet Boyutu.....	11
Tablo 3: Sosyal Boyut.....	12
Tablo 4: 1965-2015 Şehir ve Kır Nüfusu.....	32
Tablo 5: Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı	33
Tablo 6: Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	34
Tablo 7: Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu.....	36
Tablo 8: Nüfusun Cinsiyete Göre Eğitim Durumu.....	37
Tablo 9: Uygulama Yapılan Yer.....	76
Tablo 10: Cinsiyet.....	77
Tablo 11: Yaş.....	77
Tablo 12: Hayatınızın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer.....	78
Tablo 13: Eğitim Durumu.....	79
Tablo 14: Medeni Durum.....	80
Tablo 15: Nikâh Şekli.....	80

Tablo 16: Çocuk Sayısı.....	81
Tablo 17: Meslek.....	81
Tablo 18: Gelir Durumu.....	82
Tablo 19: Din Eğitimi Alma Durumu.....	83
Tablo 20: Kendini Dindarlık Bakımından Tarif Etme Durumu.....	83
Tablo 21: Dinle İlgili Görüş.....	84
Tablo 22: Düşünce Bakımından Kendini Tanımlama.....	85
Tablo 23: İman Esaslarına Katılım.....	85
Tablo 24: İman Esasları Ortalamaları.....	87
Tablo 25: Temel İbadet Esaslarını Yerine Getirme Durumu-1.....	88
Tablo 26: Temel İbadet Esaslarını Yerine Getirme Durumu-2.....	89
Tablo 27: Temel İbadet Esaslarını Yerine Getirme Durumu-3.....	91
Tablo 28: İbadet Esasları Ortalamaları.....	93
Tablo 29: Dinin Sosyal Boyutu-1.....	95
Tablo 30: Dinin Sosyal Boyutu-2.....	96
Tablo 31: Dinin Sosyal Boyutu-3.....	98
Tablo 32: Dinin Sosyal Boyutu-4.....	100
Tablo 33: Dinin Sosyal Boyutu Ortalamaları -1.....	103
Tablo 34: Dinin Sosyal Boyutu Ortalamaları-2.....	104
Tablo 35: Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları.....	107

Tablo 36: Yaş'a Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları.....	109
Tablo 37: Hayatınızın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları.....	112
Tablo 38: Eğitim Durumuna Göre t-testi Sonuçları.....	114
Tablo 39: Medeni Duruma Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları.....	117
Tablo 40: Nikâh Şekline Göre t-testi Sonuçları.....	118
Tablo 41: Çocuk Sayısına Göre t-testi Sonuçları.....	119
Tablo 42: Mesleğe Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları.....	120
Tablo 43: Gelir Durumuna Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları.....	123
Tablo 44: Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları.....	125
Tablo 45: Kendini Dindarlık Bakımından Tarif Etme Durumuna Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları.....	128
Tablo 46: Dinle İlgili Görüşe Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları.....	130
Tablo 47: Düşünce Bakımından Kendini Tanımlamaya Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları.....	132

KISALTMALAR

Age	Adı geçen eser
Agm	Adı geçen makale
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ans	Ansiklopedi
bkz	Bakınız
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	İslam Araştırma Merkezi
Ed.	Editör
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö	Milattan önce
MÜ	Marmara Üniversitesi
MÜİF	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
MÜİFV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı

MÜİFVY	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
M.S	Milattan sonra
S.	Sayfa
SBD	Sosyal Bilimler Dergisi
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
v.h.k.i.	Veri Hazırlama Kontrol İşletmeni
Yay.	Yayınları, yayın evi
YİBO	Yatılı İlköğretim Bölge Okulu
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu, “Daday ilçe merkezi ve merkez köylerinde yaşayan toplumun dinle ilgili tutum ve davranışları ile çeşitli faktörlerin bunlar üzerindeki etkisinin araştırılması ve dini hayatın toplumsal düzen içerisindeki yerinin ortaya koyulmasıdır.” Araştırmanın teorik kısmı dini tutum ve davranışları etkileyen faktörler olan, “Daday ilçesinin fiziki ve coğrafi yapısı”, “tarihi”, “nüfusunun genel özellikleri”, “ekonomik yapısı”, “eğitimi”, “dini mahalleri” ile din ve toplum ilişkisini ortaya koyan; “dinin sosyolojik tanımları”, “dini hayatın ifade biçimleri”, “din-toplum ilişkisi”, “geleneksel toplum ve din” konuları çerçevesinde şekillendirilmiştir. Araştırmanın uygulamalı kısmında bu çerçevede dâhilinde bireylerin dindarlık tutumları, dinin kuramsal, uygulanabilir anlamları ve sosyal etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya konu olarak seçilen Daday ilçesi, bugün hala büyük oranda geleneksel toplum özellikleri taşımasına rağmen belli yönleriyle de modernleşme ve batılılaşma sürecinin getirilerinden etkilenmiş Türk toplumunun küçük bir nüvesidir. Bölgede daha önce toplumsal ve dini hayata yönelik herhangi bir araştırmanın yapılmamış olması ve bölgenin geleneksel kodlarla yaşam sürüyor olması ve bölgeyi yakından tanıyor olmamız bu konuyu seçmemizin temel sebeplerindendir.

Yaklaşık 200 senedir yaşanan Batılılaşmanın da etkisiyle her alanda bir geçiş aşaması yaşayan ülkemizde özellikle 2. Dünya Savaşı’ndan sonra gelişen sanayileşme ve teknoloji kent merkezleriyle birlikte kırsal kesimlerdeki yaşayışı da derinden etkilemiştir.¹ Bu gelişmeler pek çok toplumsal ve yapısal değişmeye yol açmış yine Cumhuriyetle birlikte Türkiye’de laikleşme hareketleri görülmüş bu gelişmeler de yaşayış biçimini etkilemiştir. Bu değişimleri ve bunlara neden olan toplumsal nedenleri ortaya koymak ve dini hayat üzerinde sanayileşme ve kentleşmenin etkileriyle, farklı coğrafi ve kültürel çevrelerin dini yaşantılarını

¹ Ünver Günay, **Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**, İstanbul:Erzurum Kitaplığı, 1999, s. 21.

derinlemesine incelemek din sosyoloğunun ana görevlerindendir.² Biz de bu çalışmayla Daday örneği üzerinden sistematik bir din sosyolojisi araştırması yaparak ilgili literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktayız.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Asıl amacı dinlerin inançlarını, ibadetlerini, ritüellerini, doğruluğunu, yanlışlığını, haklılığını, haksızlığını, geçerliliğini, geçersizliğini incelemek olmayan din sosyolojisi, yalnızca dini tecrübe eden kişinin tecrübesinin bu dinin teorisinden ve toplumsal şartlarından ne denli etkilendiğini anlamaya çalışan bir disiplindir.³ Bu bakımdan hakkında çalışma yapılmamış sosyo-kültürel yapı ve orada görülen dini hayat özgün ve araştırılmaya değerdir. Daday'da dini hayatın incelenmesi gerekliliğini öncelikle bu açıdan değerlendiriyoruz. Bunun yanı sıra bütün bir toplumun anlaşılmasında mahallî araştırmaların öneminin büyük olduğunu düşünüyor ve nicelik bakımından her ne kadar küçük bir paydayı oluştursa da Türk toplumunun dayandığı dinamiklerle, dinin fertlerin düşünce, tavır ve yaşayışlarına ne denli etki ettiğini anlamada Daday yöresinin incelenmesinin de bir nebze katkıda bulunabileceğine inanıyoruz.

Araştırmanın asıl amacı Daday ilçe ve merkez köylerinde yaşayan halkın dini inanç, ibadet, tutum ve davranışlarını tespit ile dini hayatı etkileyen çeşitli faktörlere göre dinin teorik, pratik ve sosyal yönlerini ortaya koymaktır.

Toplumların sosyo-kültürel formları içinde en önemli unsurlardan birisi olan din hakkında bireylerin kendi kişisel özelliklerine ve zihni yapılarına göre değişik dindarlık tanımları yapılmakta ve bu yapılan tanımlara uygun olarak da toplum içerisinde çeşitli dini yaşam biçimleri ortaya çıkmaktadır. Oysa dinler kişilerin yaratıcıyla olan ilişkilerinde hem kendi sosyal ilişkilerinde hem de dünyevi konularda belirleyici temel sosyal normlardan bir tanesi olarak sosyal yaşamın bütün safhalarında görülebilen objektif bir varlığa sahiptir.⁴ Bu sebeple mahalli ya da ulusal nicelik ve nitelik gözetmeksizin tüm topluluklar dini hayatı yaşama biçimleri açısından incelenmeye müsait ve değerlidir.

² Günay, s.22.

³ Mehmet Ali Kirman, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul:Rağbet Yayınları, 2004, s. 62.

⁴ Halil Aydınalp, **Gerede'de Dini Hayat**, İstanbul:Gerede Belediyesi Yayınları, 2012, s.10

Araştırma esnasında Daday yöresi hakkındaki teorik bilgiler kısmında daha önce bölge hakkında hemen hemen hiç araştırma yapılmayıp yazılı belge oluşturulmadığı için konuyla ilgili kısıtlı belge ve kaynaklardan faydalanılabilmektedir. Araştırmanın genel teorik çerçevesini oluşturan din ve toplum bölümünde ise bahsi geçen meselenin doktora tezlerine konu olabilecek genişlikte derin bir içeriğe sahip olması ve bizim, araştırmamızı maksadını aşmadan tamamlamak isteğimizden dolayı teorik çerçeve konunun ana hatlarına değinilerek oluşturulmuştur. Üçüncü ve araştırmamızın ana iskeletini oluşturan “Daday’da Dini Hayat” bölümü ise bölgede uygulamış olduğumuz anketten belli bir sistem dâhilinde analiz edilerek elde edilen bulgular ve onların din sosyolojisi açısından yorumlanması ile oluşturulmuş ve bölge halkının sosyal ilişkileri, dini tutum ve davranışları ile onları etkileyen faktörler tespit edilerek Daday’da dini hayat hakkında dolayısıyla toplumumuzdaki gidişat hakkında bilgi sahibi olarak din sosyolojisi araştırmalarına katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

3. Araştırmanın Hipotezleri

Hipotezler bilimsel araştırmaların gerçek hareket noktasını vermektedir o yüzden burada araştırma konumuzun hangi temel hipotezler üzerine inşa edildiğini belirtmemiz gerekmektedir.⁵ Din ve toplum arasında karşılıklı etki-tepki ilişkisine dayalı yadsınamaz bir ilgi bulunmaktadır. Dini inanç, pratik, kurum, tutum ve davranışları ortaya çıktıkları toplumsal koşullar, çevreler ve ilişkilerden tamamen bağımsız düşünmeye imkân yoktur.⁶

Araştırmada dindarlık ve dini hayat “bağımlı değişken” şeklinde değerlendirilirken, “yaş, cinsiyet, din eğitimi, eğitim, gelir seviyesi, meslek, medeni hal gibi faktörler de “bağımsız değişkenler” şeklinde ele alınmıştır.

Ana hipotezimiz geleneksel toplum yapısı özellikleri taşıyan Daday’ın dini hayata yönelik tutumlarda son yıllarda ülkemizde de etkisini gösteren sanayileşme, teknolojik gelişmeler ve kitle iletişim araçlarının geniş kullanımına paralel olarak meydana çıkan kentlileşme, bireyselleşme, sekülerleşme, rasyonelleşme gibi süreçler karşısında büyük değişimlere uğramadan bölgede dinin birey ve toplum üzerindeki etkisini büyük oranda

⁵ Günay, s.28.

⁶ Günay, s.31.

koruyarak sürdürdüğü yönündedir. Bu temel hipotezin yanı sıra yan hipotezlere de değinilmiştir:

- 1) Araştırma bölgemizde iman esaslarına inanç yüksek seviyede benimsenmektedir.
- 2) İnanç boyutu yüksek olmasına rağmen ibadetleri yerine getirme oranları daha düşüktür.
- 3) Geleneksel yapısına rağmen modernleşme süreci özellikle aile kurumunda ve toplumsal normlarda bölgeyi etkilemiştir. Dini hayatta temel sosyal faktörlere göre farklılaşma vardır. Bu hipotezimiz şu şekilde detaylandırılabilir.

3.1.) Kadınların erkeklere nazaran dini hayata olan bağlılıklarının daha fazla olduğu varsayılmaktadır.

3.2.) Yaş faktörünün dindarlık üzerinde etkisinin olduğu düşünülmekte yaş ilerledikçe dini hayata yönelik tutum ve davranışlarda da canlılığın arttığı varsayılmaktadır.

3.3.) Medeni durumun dini hayata karşı olan tutum ve davranışlar üzerinde farklılığa sebep olduğu varsayılmaktadır. Evliler bekârlara nazaran dini hayat karşısında daha olumlu bir tavır sergilerler.

3.4.) Çeşitli meslek grupları arasında dini hayat karşısında farklılaşmalar vardır. Sabit gelirli memur unvanına sahip kişilerin esnaf ve zanaatkârlara nazaran dini hayat karşısında daha olumlu bir tutum sergiledikleri varsayılmaktadır.

3.5.) Genel eğitim düzeyi ve din eğitimi alma düzeyine göre katılımcılar arasında dini hayata karşı farklılaşmalar mevcuttur, eğitim düzeyi arttıkça dine olan bağlılığın azaldığı varsayılmaktadır.

3.6.) Gelir düzeyi arttıkça dini hayata yönelik tutumların azaldığı varsayılmaktadır.

4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları

Araştırma, Daday ilçesi ve merkez köylerinde yaşayan toplumun dini inanç, ibadet ve tutumlarının; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu gibi sosyolojik

faktörlere göre nasıl bir değişim gösterdiğinin ortaya konulması ve dinin toplum içerisindeki konum ve önemiyetinin tespitiyle sınırlandırılmıştır.

Çalışma bölgemiz Daday ilçesi merkezidir. Araştırmamızdan erişebileceğimiz sonuçlar ve bunlarla ilişkili yorumlar Daday ilçe merkezinde ikamet eden halk ile sınırlı kalacaktır. Köyler sadece karşılaştırma yapmak için kullanılmıştır.

Araştırmamız, araştırmanın yapıldığı zaman diliminde araştırmaya katılanların dini duygu ve düşünceleriyle sınırlıdır ve bunlar değişkenlik gösterebilir. Aynı zamanda araştırmamız araştırmaya katılanların anket sorularını doğru ve samimi olarak cevapladıkları varsayımıyla sınırlıdır.

5.Araştırma Yöntemi

5.1. Araştırma Modeli

Araştırma modeli, araştırma konusunun tespiti ile başlayıp sonuçların ortaya konulmasına kadar geçen süreci ifade eder.⁷ Bu süreçte araştırmanın konusu, amacı, kullanılacak metot, teknikler belirlenerek hipotez tespiti yapılır ve sonuçların derlenip değerlendirmesiyle de sonucuna ulaşılır.⁸

Model amacına uygun olarak araştırma verilerinin bir araya getirilmesi, değerlendirmeye tabi tutulması ve çözümlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılmasına bağlıdır. Tarama ve deneme de bu şartların düzenlenmesinde iki temel yaklaşımdır. Araştırmacının hedefleri doğrultusunda bu iki temel yaklaşımdan birini veya her ikisini de kullanması gerekmektedir.⁹

Araştırma bölgemiz olan Daday ilçesi toplumsal yapılaşmada köy veya şehir grubunda değerlendirilmeyip, geçiş aşamasında kasaba hükmündedir. İlçe sanayileşme, modernleşme, teknolojik anlamda gelişme veya nüfus yoğunluğu bakımından şehir kadar gelişmiş olmayıp köy kadar teknik imkânlardan yoksun ve uzak değildir. Bölge önemli yollara uzak oluşu, göç alan değişime açık bir yapısının olmayışı, büyük şehirlere uzaklığı gibi nedenlerden dolayı

⁷ Aydınalp, *Gerede'de Dini Hayat*, s.33.

⁸ Orhan Türkdöğen, *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*, Timaş Yay., 3.Bsk., İstanbul 2000, s.190; Zeki Arslantürk, *Araştırma Metot ve Teknikleri* s.39 / Halil Aydınalp, *Gerede'de Dini Hayat* , s.33.

⁹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 5. Baskı, Ankara 1994, s.76 / Halil Aydınalp, *Gerede'de Dini Hayat* s.33.

hayat tarzlarında ve toplumsal yaşayış biçimlerinde de geleneksel kodları büyük oranda muhafaza etmesi nedeniyle geleneksel toplum olarak değerlendirilmektedir. İlçenin dini hayat tablosu hakkında sosyoloji alanında herhangi bir çalışma yapılmamış olmasından ve yukarıda bahsi geçen sebeplerden ötürü bölgede bir dini hayat araştırması yapılması ihtiyacı hissedilmiştir. Araştırmadan elde edilecek sonuçlar ülkemizdeki geleneksel toplum yapısına, kasaba yapısına model oluşturacak niteliktedir. Zira bölge de sanayileşme yok denecek kadar az olup 1 adet et üretimi, 2 adet dış giyim üretim işletmesi bulunmaktadır. 2016 yılında açılan Meslek Yüksekokulu ise bölgeyi öğrenci sayısının azlığı ve yeni olması sebebiyle sosyal yapı açısından büyük oranda değiştirememiştir. Daha büyük bir etken olarak bölgenin bulunduğu coğrafi konumu, önemli yollara olan uzaklığı, turizm, ticaret ve sanayileşme gelişmelerinden faydalanamamış olması, sosyo-kültürel yapılaşmasının oldukça homojen oluşu gibi sebeplerle temel geleneksel kodlarını değiştirmemiş ve Türkiye tam anlamıyla modernleşme sürecini tamamlayıp bitirinceye kadar da geleneksel kodlarını değiştirmeyecek gibi görünmektedir. Bu da bölgeyi geleneksel toplum araştırmaları için her yönden elverişli hale getirmektedir.

"Daday'da Dini Hayat" başlıklı bu çalışmanın modeli yukarıdaki özellikler dikkate alınarak ortaya konulmaya gayret gösterilmiştir. Çalışma iki farklı metot ile yapılmıştır. Kuramsal kısmın modeli dokümantasyon metot ve teknikleriyle, pratik kısmın modeli ise anket metot ve teknikleriyle inşa edilmiştir.¹⁰ Araştırma büyük oranda dolaylı gözlem yöntemine göre yapılmış, kendimiz o bölgenin insanı olduğumuz için yer yer doğrudan gözlem yöntemine de yer verilmiştir.

5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmada evren ikiye ayrılır. Bunlar; çalışma ve genel evrendir. Genel evren soyut, ulaşılması güç fakat tanımlanması kolay bir bütündür. Çalışma evreni ise ulaşılabilen evrendir. Yani araştırmacının ya doğrudan gözleyerek ya da ondan seçilmiş bir örnek küme üzerinde yapılan gözlemlerden yararlanarak, hakkında görüş bildirebileceği kısımdır. Araştırmalar pratik olarak çalışma evreni üzerinde yapılmakta olup, sonuçların da bu sınırlı evrene genellenmesi kaçınılmazdır.¹¹

¹⁰ Aydınalp, Gerede'de Dini Hayat, s.34.

¹¹ Karasar, s.110.

Araştırma bölgemiz, Türkiye’deki pek çok kırsal bölge gibi göç almamakta aksine göç vermektedir. Nüfus artışına sebep olan şey ise ilçeye, köylerinden gerçekleşen göçlerdir. Buna göre araştırmamızın genel evrenini Daday ilçesinde yaşayan bütün insanlar, çalışma evrenini ise genel evreni temsil eden belli kurallar çerçevesinde örnekleme tekniği ile oluşturulan örneklem grubu oluşturmaktadır.

Buna göre çalışma evrenini Daday ilçe merkezinde ve en yakın 6 köyde yaşayan 15 yaş üzeri erkek ve kadından oluşan 400 kişilik araştırma grubu oluşturmuştur. Anket sorularına cevap veren 400 kişiden 198’i kadın, 202’si erkektir. Örnekleme ilgili detaylı bilgiler ilgili bölümde verilmektedir.

5.3. Bilgi Toplama Aracının Hazırlanması

Veri toplama aracı araştırma hipotezlerini test ederek konunun aydınlatılmasını hedefler. Araştırma hazırlık aşamasında, bilgi toplama aracının soruları hazırlanırken konuyla alakalı daha önce yapılmış çalışmalardan ve tecrübelerden de faydalanılmıştır.

Anket formunda bulunan sorular dört ana grupta sınıflandırılmıştır. İlk aşamada örneklem grubunun olgusal durumunu ölçen bağımsız değişken olarak da isimlendirdiğimiz örneklem hakkında genel bilgi sahibi olmamızı sağlayan sorular, ardından inanç boyutu, ibadet boyutu ve sosyal davranış boyutu soruları gelmiş ve araştırma dört ana parametrede şekillendirilmiştir.

Araştırmada katılımcıların kişisel bilgileriyle dini tutum ve davranışları arasındaki ilişkinin tespiti amacıyla “araştırmaya katılanların sosyal kimliği” başlığı altında olgusal durumu ölçen 13 soru sorulmuştur. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan dindarlığı ölçebilmek amacıyla ise inanç, ibadet ve sosyal tutuma dair 37 soruluk “dini hayata yönelik tutum ölçeği” oluşturulmuştur. Anlaşılır ve açık ifadelerle sorular, “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Katılmıyorum” ve “Hiç Katılmıyorum” şeklindeki ve “Her Zaman”, “Çoğu Zaman”, “Bazen”, “Nadiren”, ve “Hiçbir Zaman” şeklindeki ifadelerle derecelendirilmiştir. Örneklem grubundakiler dindarlık ölçümlerine yönelik davranışlarını bu şıklardan birini seçerek belirtmiştir.

“Dini hayata yönelik tutum ölçeği” yanıtlarına puan verilmesinde olumlu maddelerde “Tamamen Katılıyorum” şikkına 4; “Katılıyorum” şikkına 3; “Katılmıyorum” şikkına 2 ve “Hiç Katılmıyorum” şikkına 1 puan verilmek suretiyle tüm deneklerin seçtiği şikka göre “dini hayata yönelik toplam tutum puanı” tespit edilmiştir. Bu puanlama olumsuz anlam içeren sorularda da aynı şekildedir. O halde anket sorularında olumlu anlam içeren sorularda verilen cevap 1 değerine yaklaştıkça dini tutum ve davranışlar bakımından kişi daha dindar olurken, olumsuz anlam içeren sorularda da cevap 1 değerine yaklaştıkça kişinin dini tutum ve davranışları bakımından daha dindar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5.4. Bilgi Toplama Aracının Dağıtılması ve Toplanması

Çalışmanın anket olarak dağıtımı 09.05.2019/24.05.2019 tarihleri arasında uygulanmıştır. Çalışmanın örnekleme doğrultusunda 450 anket formu oluşturulmuş ve örnekleme uygun olacak biçimde dağıtılmıştır. Anket formlarından 405 tanesi geri toplanmıştır ve 5 tanesi gerekli şartları taşımadığı için değerlendirmeye tabi tutulamamıştır. Bu şekilde 400 anket geçerli olarak çalışmamızda incelemeye alınmıştır.

5.5. Ölçeğin Geçerlik ve Güvenirliği

Araştırmada geliştirilen ölçeklerin sadece bir teorik yapıyı gösterip göstermediğini test edip anlayabilmek amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Bu analizle, bulgular arasındaki bağlantılara göre bulguların daha hulasa bir biçimde ve manalı olarak ortaya konulması sağlanmıştır. Bu analiz çeşidi hem grupta saklı kalmış bağlantıları tespit etmekte, hem birden fazla değişkenden meydana gelen bir topluluğun değişken sayısını indirgemekte, hem de anketi meydana getiren soruların kendi aralarında nasıl kümelandiklerini tespit etmektedir.

Faktör analizi sonucuna göre ölçekte bulunan maddeler, taban faktör yük değeri olan 0,51 ile tavan faktör yük değeri olan 0,93 arasında değişen yük değerlerine sahiptir. Birinci faktör yük değeri 0,51’den daha küçük değerlere sahip maddeler ölçekten çıkarılmış; ancak ortalama ve frekans tabloları şeklinde değerlendirilmiştir. Ölçekte bulunan maddelerin fark edebilme gücünü göstermek, ölçek güvenirliliğini gözlemleyebilmek ve ölçekteki maddelere verilen tepkiler ile ölçeğin toplam puanı arasındaki ilişki “Pearson Korelasyon” tekniği ile hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenirliliği için ise “Cronbach Alfa” iç tutarlılık kat sayısı

kullanılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda, verilerin homojen bir dağılımının olup olmadığını gösteren “Kaiser-Mayer-Olkin” (KMO) değerleri, faktör analizinin dayandığı korelasyonların istatistikî açıdan anlamlılığını gösteren “Barlett Testi” değeri, aritmetik ortalamalar ve ölçek maddelerinin iç tutarlılık katsayılarını gösteren Cronbach Alfa güvenilirlik değerleriyle ilgili bilgiler aşağıda tek tablo verilerek yapılmıştır. Tablolarda verilen hem faktör hem de iç tutarlılık analizlerinin sonuçları, dindarlık ve dünyevileşme eğilim ölçeklerinin geçerli ve güvenilir olduğunu; istatistikî açıdan araştırmada kullanılmasında bir sakınca olmadığını göstermektedir.

5.6. Verilerin Analizi

Uygulama sonucunda erişilen veriler işlenmemiş ham bilgiler olduğundan dolayı bu şekliyle fazla bir anlam ifade etmemektedir. Bu yüzden bilgilerin teker teker toplanması kadar, elde edilen bilgilerin belli metot ve teknikler çerçevesinde anlamlı bir hale getirilip ortaya konulması gerekmektedir. Veri temizleme işleminden sonra, araştırmada elde edilen veriler SPSS-15 paket programı yardımıyla analiz edilmiştir.

Bilgi toplama aracının likert tipi sorulardan oluşması, araştırmada daha ileri düzey istatistikî tekniklerin kullanılmasına imkân sağlamıştır. Araştırmada demografik veriler ve ölçek dışı değerlendirilen sorular frekans dağılımı yardımıyla incelenirken; iki grup arasındaki ilişkilerde bağımsız gruplar t testi (independentsamples t test), ikiden fazla gruplar arasındaki ilişkilerde ise tek yönlü varyans analizi (one-way ANOVA) kullanılmıştır. Araştırmada çoklu karşılaştırmalarda gruplar arası yapılarada farklılaşmalardan ortaya çıkan çeşitliliğin çıkış noktası seviyelerinin tespiti için Scheffe ve Lsd Post-hoc çoklu karşılaştırma tekniklerinden faydalanılmıştır. Aynı şekilde çalışmada maddelerin değişkenler karşısındaki manidarlık düzeyi 0,05 olarak ortaya çıkmış fakat 0,01 manidarlık seviyesindeki benzerlik ile farklar ayrıca tespit edilmiştir.

6. Dini Hayat Eğilim Ölçeği

Tablo 1

İnanç Boyutu

KMO= 0,819 Alfa a= 0,874 $\chi^2= 2311,889$ p= 0,000 Açıklanan Varyans= %71,6				
	N	M	SD	Madde Yüğü
1.Allah vardır ve tektir.	397	1,09	0,205	0,927
2.Melekler vardır.	400	1,08	0,247	0,921
3.Kur'an'ı Kerim ilahi bir kitaptır.	400	1,08	0,225	0,920
4.Hz. Muhammed Allah'ın son peygamberi ve kuludur	399	1,08	0,197	0,906
5.Kıyamet günü ve ölümden sonra hayat vardır.	396	1,04	0,327	0,750
6.Kader vardır ve hayır-şer Allahtan gelir.	378	1,03	0,363	0,597
1. ve 2. sorularda puanlama 1-5 arası; 3, 4, 5 ve 6. sorularda ise 1-4 arasıdır. 4'e doğru gidildikçe ifade edilen yargıya yaklaşılr.				

Tablo 1'deki ortalamalar dikkate alındığında Allaha, Meleklerle, Kur'an-ı Kerime ve Hz. Muhammed'e imanın; Kıyamete ve Kadere imana nazaran daha yüksek ortalamalara sahip olduğu göze çarpmaktadır. Standart sapma değerleri göz önüne alındığında ise Hz. Muhammed'e iman konusunda ankete katılan kişilerin (std. sapma değeri çok düşük olduğu için) daha benzer yanıtlar verdiği; Kadere iman konusunda ise görüşlerin ayrıldığı görülmektedir.

Tablo 2

İbadet Boyutu

KMO= 0,855 Alfa a= 0,866 $\chi^2= 886,463$ p= 0,000 Açıklanan Varyans= %56,0				
	N	M	SD	Madde Yüğü
1.Arapçasından Kur'an okumayı biliyorum.	394	1,63	0,91	0,537
2.Kur'an okurum (Arapçasından veya Türkçesinden)	400	1,27	1,15	0,762
3.Günlük vakit namazlarımı kılarım. (Hanımlar müsait olduklarında)	397	1,33	1,20	0,642
4.Cuma namazlarımı kılarım. (Erkekler için)	400	2,55	0,61	0,712
5.Ramazan ayı boyunca ne kadar güçlük çeksem de oruçlarımı tutarım.	398	1,97	0,65	0,679
6.İmkanım elverdiğinde hacca gitmeyi isterim.	398	2,25	0,69	0,673
7.İmkanım olduğunda kazancımı düzenli olarak hesaplar zekatımı veririm.	393	1,71	0,89	0,559
8.Ramazanda teravih namazlarımı kılarım.	400	1,34	0,91	0,587
9.Mübarek gün ve gecelerde ibadet ederim.	400	1,62	0,75	0,594
10.Arife günlerinde mezarlık ziyaretine katılırım.	399	1,47	0,96	0,529
11.Sadece zorluk anlarında değil, diğer vakitlerde de dua ederim.	398	1,92	0,65	0,584

Tablo 2'deki ortalamalar dikkate alındığında erkekler için cuma namazlarını kılma, hacca gitmeyi isteme, Ramazan ayı boyunca oruç tutma ve sadece zorluk anlarında değil, diğer vakitlerde de dua etmenin; zekât verme, Arapçasından Kur'an okumayı bilme, mübarek gün ve gecelerde ibadet etme, arife günlerinde mezarlık ziyaretlerine gitme ve ramazanda teravih namazlarını kılmaya nazaran daha yüksek ortalamalara sahip olduğu göze çarpmaktadır. Kur'an okuma ve günlük vakit namazlarını kılma soruları 5'li likert ölçeğiyle

sorulduğu için, onları kendi aralarında değerlendirecek olursak; günlük vakit namazlarını kılmanın ortalamasının daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Standart sapma değerleri göz önüne alındığında ise erkekler için cuma namazlarını kılma konusunda ankete katılan kişilerin (std. sapma değeri çok düşük olduğu için) daha benzer yanıtlar verdiği; arife günlerinde mezarlık ziyaretlerine katılma konusunda ise görüşlerin ayrıldığı görülmektedir.

Tablo 3

Sosyal Boyut

KMO= 0,781 Alfa a= 0,604 $\chi^2= 1453,179$ p= 0,000 Açıklanan Varyans= %56,7				
	N	M	SD	Madde Yüğü
1.Alkol kullanma durumunuz	399	1,70	0,40	0,566
2.Kadınlar iş hayatında erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmalıdırlar.	399	3,19	0,80	0,573
3.Aile bireylerinden dini görevlerine yerine getirmeyenleri uyarırım.	398	2,71	0,78	0,599
4.Dini yaşamada dini grupların faydalı olduğuna inanıyorum.	400	2,09	1,00	0,529
5.Evlilik öncesi gençlerin flört etmesini (bir arada bulunma, birlikte gezme, el ele tutuşma) normal karşılarım.	395	1,79	1,11	0,564
6.Kurtuluş için önemli olan kalp temizliğidir; kalbi temiz olan cennete girer.	395	1,92	1,03	0,640
7.Muska ve büyüye inanırım.	395	1,72	1,06	0,748
8.Davranışlarımın dine uygun olup olmadığına dikkat ederim.	399	3,88	0,71	0,648
9.Oy verirken adayların dindarlığına değil, yönetim kabiliyetlerine bakarım.	393	2,43	0,89	0,545
10.Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini düşünüyorum.	391	2,35	1,05	0,610
11.Televizyondaki dini programlar daha dindar olmama katkı sağlıyor.	399	2,39	0,91	0,519
12.Dindar olmasa bile insanlar dürüst olabilirler.	399	3,35	0,69	0,507

13.Din hizmetlerinde Diyanetin fetvalarına güvenirim.	393	3,34	0,80	0,720
14.Din hizmetlerinde Diyanet görevlilerinin başarılı olduğunu düşünüyorum	395	2,82	0,82	0,695
15.Baş örtmenin farz olup olmadığına tereddüt yaşıyorum.	390	1,88	0,91	0,650
16.Ticari hayatta dindar olan insanlar daha dürüst ve güvenilir olurlar.	392	2,82	0,90	0,564
17.Normal bankalardan faizli kredi kullanırım.	394	1,71	0,89	0,561
18.Giderek ahiretten ziyade dünya işlerine daldığımı düşünüyorum.	394	2,61	0,77	0,608
19.Günlük hayatta aldığım kararları dini emirlerden ziyade sosyal çevre belirler.	393	2,21	0,84	0,597
20.Yakın akrabalarımın son beş sene içinde küslük yaşadıklarını görüyorum.	395	2,62	0,99	0,591

Tablo 3'ün ortalamaları dikkate alındığında en yüksek ortalamaların “davranışlarının dine uygun olup olmadığına dikkat ederim”, “dindar olmasa bile insanlar dürüst olabilirler”, “kadınlar iş hayatında erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmalıdırlar”, “aile bireylerinden dini görevlerine yerine getirmeyenleri uyarırım”, “din hizmetlerinde Diyanetin fetvalarına güvenirim”, “oy verirken adayların dindarlığına değil, yönetim kabiliyetlerine bakarım” olduğu görülmüştür.

Soru kalıpları sebebiyle olumsuz anlam içerdikleri için 1 değerine yaklaştıkça dindarlık oranı artan sorular olan “alkol kullanımı” sorusu, “baş örtmenin farz olduğunda tereddüt yaşıyorum” sorusu, “normal bankalardan faizli kredi kullanırım” sorusu içerisinde 1 değerine en yakın olup dindarlık oranı en yüksektir şeklinde tespit edilen alkol kullanma oranıdır. 1,70 ortalama ile bölgede alkol kullanımı çok az olup, onu 1,77 ortalama ile “normal bankalardan faizli kredi kullanırım” sorusu takip etmiş, son sırada da 1,88 ortalama ile “baş örtmenin farz olduğunda tereddüt yaşıyorum” sorusu gelmiştir. Buradan yola çıkarak bölgede alkol kullanımının, normal bankalardan faizli kredi kullanımının oldukça düşük olduğunu bölgenin büyük bir bölümünün de baş örtmenin farz olduğu konusunda tereddüt yaşamadığını söyleyebiliriz.

1. BÖLÜM: DADAY'DA SOSYAL YAPI

Tabiî olay ve olgulardan farklı olarak sosyal olay ve olguları etkileyen ve onları zaman içerisinde yapısallaştıran ve bir sosyal olay olarak tipleşmiş kalıplar haline getiren birbirleriyle ilişkili faktörler bulunmaktadır. Bu yüzden sosyal olayları açıklarken tabiî olaylarda olduğu gibi meseleyi tek bir sebep ve sonuca bağlayarak ve kesin ifadeler kullanarak açıklayamayız.¹² Toplumun temel ögesi olan insan; akıl sahibi olan, konuşabilen, alet yapabilen, sosyal ve dinamik bir yapıya sahiptir. Bu vasıflar onun akledebilen ve düşünce üretebilen yapısından kaynaklanmaktadır. İnsanın biyolojik, psikolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısının ardında onun sosyal davranışlarını şekillendiren içinde bulunduğu zaman, yaşadığı çevre, mekân, sahip olduğu inançlar, din, eğitim ve sosyo-kültürel normlar gibi ilk bakışta görülemeyen fakat hayati öneme sahip olan birçok etken bulunmaktadır.¹³ Çalışma alanımız olan Daday ilçe merkezinin dini ve sosyo-kültürel yapısı da yukarıda belirtildiği üzere farklı determinasyon ilkelerinin etkisi altında şekillenmiş olduğu için öncelikle araştırma sahasının jeopolitik konumu, fiziki yapısı, tarihi gelişimi, nüfus yapısı, ticari faaliyetleri ve dini mahalleri hakkında kısaca bilgi vermemiz bölge halkının yaşayış biçimini anlamak için gereklidir.

1.1. Fiziki ve Coğrafi Durum

Tüm sosyal ve tabiî hadiseler coğrafya dediğimiz varlığın sınırları içerisinde gerçekleşir. Mekân, sosyal olay ve olgulardan iki açıdan etkindir. İlki, toplumun içinde yaşadığı fiziki ve coğrafi mekân açısından çevre etkisi; ikincisi de toplumun üzerinde yaşadığı çevre ve coğrafyaya yüklediği anlamdan dolayı oluşan determinasyon etkisidir.¹⁴ Çevre, mekân ve coğrafyanın medeniyet yaratmadaki etkisi yadsınamaz. Fakat bu etki tek ve değişmez olmayıp

¹² Aydınalp, Gerde'de Dini Hayat, s.26-27.

¹³ Zeki Arslantürk, **Araştırma Metot ve Teknikleri**, 4. Basım, İstanbul: M.Ü.İ.F. Yayınları, 1999, s.50-56.

¹⁴ Takiyyüddin Mengüşoğlu, Felsefeye Giriş, İstanbul: Remzi Kitabevi, 7.Bsk., 2000, s.164-165 Aktaran: Halil Aydınalp, **Gerde'de Dini Hayat** (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2003), s.28.

insan başarısı birçok farklı saik tarafından da şekillenmektedir.¹⁵ Coğrafi koşullar ve fiziki mekân toplumsal olay ve olguları kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak etkilemiştir. Zira toplumlar mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya doğru ilerledikçe yani toplum daha karmaşık bir yapıya büründükçe sosyal olay ve olgular üzerinde coğrafya ve fiziki mekânın etkisi azalıp devreye başka etmenler girmektedir. İnsanın üzerinde yaşadığı mekân yalnızca bir fiziki çevre değil aynı zamanda onun psikolojisini ve davranışlarını da etkileyen önemli bir unsurdur. Bunu 14. yüzyılda yaşamış olan Sosyoloji ve İktisat'ın öncülerinden kabul edilen ünlü düşünür İbn Haldun'un "Coğrafya kaderdir" sözü de desteklemektedir.¹⁶

Daday, Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü'nde, Kastamonu ilinin kuzeybatısında yer alan il merkezine 29 km. uzaklıkta bulunan bir ilçesidir. 4 mahalle ve 60 köyü bulunan Daday 997 km² yüzölçümüne sahiptir. Güneyi Araç ve İhsangazi (Kastamonu), batısı Eflani (Karabük), doğusu Kastamonu Merkez, kuzeyi Azdavay, Pınarbaşı ve Ağlı (Kastamonu) olmak üzere çeşitli il ve ilçeler ile komşudur.¹⁷ Köroğlu dağ sıraları içerisinde yer alan bir grupta 980 rakımda bir ova görünümünde olan Daday'da vadiyi ortadan bölen Gökırmak'ın kollarından birisi yer almaktadır. Daday merkezinin vadi içerisinde düz bir zeminde kurulu olması ulaşımı kolay hale getirmektedir. Kastamonu, Araç, Azdavay ile karayolu bulunmaktadır. İlçe orman varlıkları bakımından oldukça zengindir. Kış aylarının kar yağışlı, sonbahar ve ilkbahar aylarının serin, yaz aylarının ise sıcak ve kurak geçtiği tipik bir karasal iklime sahiptir. Arazi yapısı bakımından çok fazla verimli olmayıp etrafını çevreleyen dağlar da ekilebilir araziyi kısıtlamaktadır. Arazi yapısı engebeli olmakla birlikte ormanlar ile kaplı olması ilçeye temiz ve doğal bir görüntü vermektedir. İlçe engebeli bir

¹⁵ V.H. Whitney, Regionalismus Wörterbuch der Soziologie, Stuttgart, 1969, s.882-884 Aktaran: Halil Aydınalp, **Gerede'de Dini Hayat**, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2003), s.28.

¹⁶ İbn Haldun, **Mukaddime I**, Süleyman Uludağ, (çev.), İstanbul, Dergâh Yayınları, 19. Baskı, 2013, s.259-267.

¹⁷ Mustafa Gül, "Daday İlçe Analizi", 2013, <https://www.kuzka.gov.tr> (24 Şubat 2019) s.2.

yapıya sahip olup sulama imkânları açısından kısıtlıdır. Yumurtacı ve Taşçılar isminde iki gölete sahip olmakla birlikte bu göletler tarımsal sulama alanında yeterli rezerve sahip değildir. Tarım ve sanayi bitkileri alanında büyük boyutlara ulaşmayan bir üretim yapısı vardır. Tarım bitkileri olarak buğday, arpa, çavdar, yonca, korunga ekilmektedir. İkliminin karasal oluşu ise bu bitkilerin verimini olumsuz yönde etkilemektedir. Baklagiller üretimi ev tüketimine yönelik olarak sürdürülmektedir. Erik, elma, armut, ayva ve sınırlı sayıda meyveye sahip bir bitki çeşitliliği vardır. Keskin soğuklar ve ilkbaharda yaşanan don olayı sebze ve meyvecilik üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.¹⁸

1.2. İlçe'nin Tarihi

1.3.Daday Adının Kaynağı

Daday adının nereden geldiği ve anlamı konusunda kesin bir bilgi ve görüş bulunmamaktadır. Daday'ın adının M.S. VI. yüzyılda yaşayan Herakles'in (Synekdemos) eserinde Dadybra olarak geçtiği görülmüştür. Dadybra'nın, "orman yetişmesine elverişli toprak" anlamına geldiği ileri sürülmektedir. Dadybra adının ne zamandan beri söylendiği kesin olarak bilinmemektedir.¹⁹

1.4. İlk Türk İslam Akınlarına Kadar Daday

Arkeolog ve tarihçiler, Anadolu'nun Kuzeybatısında yer alan Daday'ın bir yerleşim yeri olarak seçilmesinin Kastamonu ile aynı veya birbirine çok yakın zamanlarda gerçekleştiği görüşündedirler. Tarih öncesi devirlere ait herhangi bir yazılı belge bulunamamış olsa da 1948 yılında Kastamonu ve çevresinde ilmi bir heyet tarafından gerçekleştirilen satıh araştırmalarında Gölköy ve Germeç'te ele geçen çakmaktaşı ve el baltalarının yontma taş devrine ait olduğu saptanmıştır. Araştırmalar Kastamonu ve Daday'ın tarih öncesi devrini

¹⁸ MEB, İlçemiz Daday'ın Tanıtımı, 2018, <http://daday.meb.gov.tr> (24 Şubat 2019), s.1.

¹⁹ Engin Burak Daban, "Daday İlçesi Ağız (Kastamonu İli) (İnceleme, Metinler ve Söz Varlığı)", **Yüksek Lisans Tezi**, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, 2015, s.16-17.

MÖ. 5.000 yıllarına kadar dayandırmaktadır.²⁰ Bu nedenle ilçe tarih öncesi ve tarih sonrası hâkimiyet kuran uygarlıkların izlerini taşımaktadır. Yine M.Ö. 2000’li yılların sonunda bölgedeki kültürel yapı Kastamonu’nun Devrekâni ilçesi sınırlarındaki Kınık kazıları ile ortaya koyulmuştur. Aynı zamanda bu kazılardan elde edilen gümüş sanat eserlerinin klasik Hitit sanatının özelliklerini yansıttığı görülürken, kazılarda bulunan diğer arkeolojik buluntularla da bölgenin Erken Tunç (MÖ. 3000) devrinden itibaren iskân edildiği kanıtlanmıştır. Kınık kazıları, Hitit kültürünün somut kanıtlarını Kastamonu’da ortaya koyarken bir yandan da bu kazılarda bulunan özel bir metal kap sayesinde de önemini ortaya koymuştur. Üzerinde kabartma şeklinde av sahneleri bulunan ve “Taprammi Çanağı” adı verilen kap, ismini üzerindeki Hitit hiyeroglifleri ile yazılmış “Taprammi” kelimesinden aldığı bu kelimenin de bir isim olmakla beraber, bu ismin Hitit’in başkenti Hattuşa’da çok önemli bir tüccara ait olduğu da vakit geçmeden belirlenmiştir.²¹

Coğrafi konumu nedeniyle tarih öncesi çağlardan günümüze kadar birçok kavim, uygarlık ve devletin istilasına uğramış olan Daday; tarih boyunca Gaşkalar, Hititler, Frigler, Kimerler, Lidyalılar, Persler, Romalılar gibi pek çok gücün egemenliği altına girmiştir.²² Daday ilçesinin tarihi hakkında elimizde geniş bir bilgi olmadığı için Daday tarihine Kastamonu tarihi içinde yer vereceğiz. Kastamonu ve Daday çevresini ilk defa yerleşim yeri olarak seçenlerin yazılı belgelerde Gasgaslar (Gaşkalar) diye geçen “Kaşka Türkleri” olduğu bilinmektedir. Savaşçı ruhları ve çok iyi ata binmeleri, deriyle kürklerden oluşan giysiler giymeleri sebebiyle bir Türk kabilesi olarak tanınan Kaşka Türkleri Sümerlerin son devrinde Mezopotamya’ya yerleşmiştir. Hititler’in (Etiler’in) Anadolu’da hüküm sürdüğü devirlerde ise Kızılırmak’ın sol

²⁰ **Kastamonu İl Yıllığı 1973**, Kastamonu:Ankara Yarı Açık Cezaevi Matbaası, 1973, s.2.

²¹ Daban, s.17.

²² Cevdet Yakupoğlu, Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar, Ankara: Gazi Kitabevi, 2009, s.19.

sahilinde yani Daday'ı da hemen hemen tam içine alan Ilgaz Dağı ile Karadeniz arasındaki sahayı işgal etmişlerdir.²³

Bütün milletlerin yaşadıkları coğrafya üzerinde bıraktıkları kültürel ve sosyal mirasların daha sonra o coğrafya üzerinde yaşayacak olan milletleri derinden etkilediği gerçeğinden yola çıkarak Gaşkalar hakkındaki şu tespitleri ifade etmemiz yerinde olacaktır. Gaşkalar, inatçı ve kavgacı tabiatlı aynı zamanda da çok cesur bir kavimdirler. İyi ata binerlerdi, zeki idiler. Küçük bir fırsatı bile kaçırmaz hemen değerlendirirlerdi. Her zaman kavga ve dövüşten hoşlanırlardı. Zaafa düştükleri zamanlarda bile yüksekten konuşmayı severlerdi. Bu mizaçlarından dolayı da zaman zaman Hititlere saldırmış ve ülkelerini baştanbaşa istila ederek Nensa (Niğde) şehrine kadar ulaşmışlardır. Fakat bu galibiyetler kısa sürmüş ve Hititler yeniden topraklarını geri almıştır.²⁴ Gaşkalarından sonra bölgeye hâkim olan Hititler, Daday'da M.Ö. 1330-1200 yılları arasında hüküm sürmüştür. Gaşkaları yenen Hitit hükümdarı Mursil M.Ö. 1330 yılında ölünce yerine önce oğullarından Muvattala daha sonra da III. Hattusil geçmiştir. Muvattala'nın hükümdarlığı sırasında bölgeye göç dalgaları başlamış ve M.Ö. 1200 tarihlerinde bu göçler karşısında eriyen Hititler Kastamonu, Daday ve çevresini Paflagonyalılara terk etmek zorunda kalmıştır.²⁵

Bölgeye M.Ö. 1200-700 yılları arasında hükmeden ve Trakya'dan göç ettiği bilinen Paflagonyalılar hakkında elde kesin bilgiler yoktur. Yunan şairi Homer, ünlü eseri İlliada'da, M.Ö. 1180 yılında olan Truva Savaşı'nda Paflagonyalıların Truvalılara yardım ettiğini yazmaktadır. En kuvvetli ihtimal ise Paflagonyalıların Trak kavmine mensup bir Türk kabilesi olduğudur. Hürriyetlerine çok bağlı oluşları, cesaretleri ve çok iyi ata binmeleri, zayıfa yardım etmeleri Türklerde bulunan özellikler olarak değerlendirilmiştir. Paflagonyalılar dolayısıyla

²³ Daday İlçe Yıllığı 1985, Ankara: Kandil Matbaası, 1985, s.27.

²⁴ Daday İlçe Yıllığı 1985, s.28.

²⁵ Daday İlçe Yıllığı 1985, s.28.

da Daday M.Ö. 600'lü yılların başında Kimmerlerin hâkimiyeti altına girmiştir.²⁶ Bu dönemde Hititlerin yıkılışıyla birlikte Paflagonyalılar gibi Frigyalılar da Küçük Asya'yı ve dolayısıyla Daday'ı ve Kastamonu'yu işgal etmişlerdir.²⁷ Frigya Devleti Paflagonyalılara tam olarak egemenliğini sağlamaya çalıştığı esnada Lidya ve Kimmerlerin istilasına uğramış ve M.Ö. VII. asırda Kimmerler tüm Karadeniz sahilini ve de Daday'ı işgal etmiştir. Kimmerlerin Frigyalılara olan üst üste saldırıları Frigyalıları tamamen ortadan kaldırmış ve bölge daha sonra Lidyalıların hâkimiyetine girmiştir.²⁸

Lidya hâkimiyetinde kalan bu bölge zamanla dönemin en önemli ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Fakat daha sonra İran ordusu ile yapılan savaşta yenilgiye uğrayan Lidyalılar Daday ve Kastamonu'yu pek çok bölge gibi İranlıların hâkimiyetine bırakmıştır. Dolayısıyla bölge sıklıkla birçok farklı kavmin istilasına maruz kalmış ve M.Ö. 547 yılında İranlıların hâkimiyeti altına girmiştir. Uzun süren savaşlardan sonra Daday ve Kastamonu bölgesi İskender komutasındaki Yunan ordusunun eline geçmiştir.

Daha sonra Müstakil Paflagonya ve Pontus hâkimiyetine giren bölge M.Ö. 73-72 yılları arasında Roma hâkimiyeti altına girmiş ve uzun yıllar buraya bağlı olarak kalmıştır. Bu uzun süre zarfında ise bölgede kilise sistemi oluşturulmuş ve bölge irili ufaklı ilçelere ayrılarak eyalet sistemi kurulmuştur.²⁹ Bu esnada Taşköprü ilçesi eyalet merkezi yapılıncaya Kastamonu ve Daday gözden düşmüştür. Taşköprü'nün eyalet merkezi olduğu Roma dönemi M.Ö. 63 yılından M.S. 330 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Kastamonu ve çevresi Konsul vekil ve valilerle idare olunmuştur.³⁰

²⁶ Daday İlçe Yıllığı 1985, s.29.

²⁷ Küçük Asya ifadesi ile kastedilen şudur: "Anadolu toprakları, tarihin en eski dönemlerinden beri, hep büyük uygarlıkların vatanıdır. Bu nedenle coğrafyacılar, Anadolu yarımadasına "Küçük Asya" demişlerdir. <http://www.mynet.com/cevaplar/eski-cografiyacıların-kucuk-asya-dedikleri-yer-neresidir/5976291>

²⁸ Hüsnü Acar, **Tarihte Kastamonu**, 2. Baskı, İstanbul: Çetin Matbaacılık, 2006, s. 7-15.

²⁹ Acar, s.18-24.

³⁰ Daday İlçe Yıllığı 1985, s.30.

Uzun bir müddet Roma idaresinde yönetilen Daday bölgesi M.S. 330 yılından sonra merkezi İstanbul olan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir. Bizans İmparatorluğu bu bölgeyi, Pontus eyaletine katılmış bir sancak olarak idare etmeye başlamıştır. Daday bölgesi uzun süre Bizans hâkimiyeti altında idare olunmuştur. Bu yüzden bugün bölgede birçok Roma ve Bizans eserine rastlamak mümkündür.³¹ Daday çevresinde o dönemdeki yerleşim yerlerine ve tarihi kalıntılara bakıldığında bunların savunma amacıyla Daday Vadisi'nin iki yanında ya tepe arkalarında veyahut yüksek yerlerde yapıldığı görülmektedir. Daday'ın yerleşim yeri olarak tarih öncesi devirlere kadar uzanması, Bizanslılar döneminde yol güzergâhı üzerinde yer alması, Karadeniz'de bulunan ve Emperionlar olarak adlandırılan bazı kıyılarda ticaret amacıyla kurulmuş iskelelerdeki yerleşim yerleri vasıtasıyla bölgede zengin bir ticaret ve kültür ağı oluşmasına ve bu birikimin Anadolu'nun içlerine taşınmasına vesile olmuştur. Yine bugün hala Daday'ın Akpınar, Siyahlar, Honsalar, Sorkun, Çayırılı, Bolatlar köyleri yakınlarında da Lidyalılara ait Tümülüsler bulunmaktadır. Buna ilaveten Roma ve Bizans dönemi kültür ve yaşayışına dair ipuçlarını günümüze ulaşan ve bugün Gökgöz Köyü sınırları içerisinde bulunan Meyre Mabet'inin kitabesinden öğrenebiliyoruz.³²

1.5. Daday'ın Türkler Tarafından Fethi

1.5.1. Selçuklu Hâkimiyeti

Türk tarihinde 1071 Malazgirt Savaşı büyük bir öneme sahiptir. Öyle ki bu tarihten sonra Anadolu ikinci bir Türk vatanı haline gelmiş Horasan, Maveraünnehir ve İran'daki Türkler hızla Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır. Bunun sonucu olarak da Anadolu'nun orta ve batı bölgelerinde Süleyman Şah önderliğinde Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuştur. Anadolu

³¹ Musa S. Cihangir (hızl), **Kastamonu Asar-ı Kadimesi**, Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, 1998, s.12.

³² Halil Serdar Bıyıklı, **Daday Kültür Sanat Turizm**, İstanbul: Miralay Halit Bey Sosyal Yardımlaşma Kültür Ve Bilim Derneği Yayınları, 2000, s. 9-10.

Selçuklu Devletinin kuruluşu Türk tarihinde ve dünya genelinde tarih sayfasında yeni bir devrin miladı olmuştur. Devletin kurulmasıyla birlikte Bizans yüzyıllardır egemenliği altında bulunan Anadolu topraklarından adım adım geri çekilmeye başlamış ve Anadolu coğrafyasına Türkler yerleşmiştir. Sözü geçen Anadolu coğrafyasının en önemli merkezlerinden birisi de Kastamonu dolayısıyla Daday’dır. Daday ilk olarak Anadolu hükümdarı Süleyman Şah tarafından fethedilmiştir. Süleyman Şah’ın komutanlarından biri olduğu düşünülen Kara Tekin Orta Anadolu’dan hareketle bugünkü Çankırı, Sinop ve Kastamonu bölgelerini Bizans’ın elinden almıştır.³³ Kastamonu ve Daday, birinci Haçlı seferlerinde Türkiye Selçuklu Devleti’nin iç bölgelere çekilme stratejisi sonucu elden çıkana kadar bu statü devam etmiştir. Danişmendname’de yazana göre Kastamonu ve Daday çevresi Danişmend Gazi tarafından Haçlılardan kurtarılmıştır. Fakat bu bölgede kesin bir Türk hâkimiyetinin kuruluşu uzun bir zaman alacaktır.³⁴ 1176 Miryokefalon Savaşı ile Daday’ın zaman zaman Türklerin zaman zaman da Bizanslıların eline geçtiği dönem bitmiş ve bu topraklar artık tamamen ve kesin olarak Türk topraklarına katılmıştır.³⁵ Tüm Anadolu’nun demografik yapısı hakkında bilgiler veren Arap Coğrafyacısı İbn Said’in Daday ve çevresindeki Türkmen yoğunluğu dikkatini çekmiştir. Zira bölge XII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren çok yoğun bir şekilde Türkmen göçüne maruz kalmıştır. İbn Said Kastamonu ve havalisinde yüz bin çadırılık yani sekiz yüz bin ile bir milyon arasında değişen bir nüfustan bahsetmektedir.³⁶

Anadolu Selçuklu Devleti, Bizans’ın saldırılarına karşı özellikle batı bölgelerinde “Uç Teşkilatı” adı verilen askeri merkezler kurmuştur. Dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı bir çeşit erken uyarı sistemi olarak kullanılan bu teşkilat sayesinde akınlarla fetihler de

³³ Refik Turan, Kastamonu’nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı, I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu: Kastamonu Valiliği, 21-23 Mayıs 2000, s.1.

³⁴ Refik Turan, “Selçuklular Döneminde Kastamonu” Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu (Tebliğler), Kastamonu:Gazi Üniversitesi, 19-21 Ekim 1988, s.2.

³⁵ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971, s.139.

³⁶ Refik Turan, I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, s.1.

gerçekleştirebilmiştir.³⁷ Alaaddin Keykubat döneminde Kastamonu ve havalisi Anadolu'nun önemli Uç merkezlerinden biri haline gelmiş ve o dönem Kastamonu ve Daday çevresini dönemin ünlü beylerbeyi Hüsameddin Çoban yönetmiştir. Bu hükümdar bir taraftan ülkeyi yönetirken diğer taraftan da Karadeniz'de Türk egemenliği için mücadele etmiştir. 1220 yılında Hüsameddin Çoban Selçukluların görevlendirmesi ile Karadeniz ötesine geçerek bir sefer düzenlemiş ve Kırım'dan Sudak'ı almıştır.³⁸ Selçuklu döneminde idari bir birim olan Daday ve Kastamonu İbn Batuta'ya göre Anadolu şehirlerinin en hareketlilerindendir. Devrin kaynaklarına göre dönemin 16 şehrinden de biridir.³⁹ Hüsameddin Çoban'ın Kırım'ı itaat altına alması Daday ve çevresini tam bir askeri üs haline getirmiştir. Zira 1243 Moğol istilasından sonra Kastamonu ve Daday'ın bölgede önemi daha da artmış Türk nüfusunun yoğun olarak bölgeye göç ettiği gözlemlenmiştir. Moğol baskısından kaçan Türk nüfus zamanla burayı sığınak olarak kabul etmiştir. 1292 yılında Selçuklu hanedanının öncülüğünde Moğollara karşı gerçekleşen büyük Türk ayaklanmasında Kastamonu hâkimi Çobanoğlu Muzafferüddin Yavlak Arslan tekrardan öncülük etmiş ve yapılan muharebede hayatını kaybetmiştir.⁴⁰

1.5.2. Çobanoğulları Hâkimiyeti

Daday ve Kastamonu çevresinde XII. yüzyıl itibariyle adı geçen Emir Hüsamettin Çoban Bey ve onun soyundan gelenler XIII. yüzyıl sonlarına kadar bölgede hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Kuruluşundan yıkılışına kadar Türkiye Selçuklularının hâkimiyetini kabul eden bu beylik yüzyılın ikinci yarısında İlhanlılar bir dönem de Pervaneoğullarının hâkimiyeti altına girmişlerdir. İbn Bibi'nin kayıtlarına göre fetihlerdeki başarılarından dolayı kendilerine

³⁷ Refik Turan, Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu (Tebliğler), s.1-6.

³⁸ Refik Turan, I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, s.2.

³⁹ Kazım Yaşar Koprman, Memluk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi, Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu (Tebliğler), Kastamonu:Gazi Üniversitesi, 19-21 Ekim 1988, s.21.

⁴⁰ Mahmut Emrah Uygun, "Daday Kazasının Sosyal Tarihi (1071-1922)", **Yayınlanmamış Bitirme Tezi**, Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 2010) s.9.

ıkta⁴¹ olunan Daday ve Kastamonu yöresinin idarecileri ve aynı zamanda Bizans'la daima mücadele halinde olan Türkmenlerin yöneticisi Çoban ailesidir. Bu aile Oğuzların Bozoklar kolunun Kayı Boyundan gelmektedir. Kayı topluluğu Selçuklu devrinde Kastamonu-Ankara arasına yerleştirilen yüz bin çadırlık Türkmen grubuna dâhildir. Bu aileden bildiğimiz Emir Hüsameddin Çoban Bey'dir. Çoban ailesinin kurduğu Çobanoğulları Beyliği Daday ve havalisinde Selçukluların siyasi, iktisadi ve idari geleneklerini sürdürmüştür.⁴²

Hüsamettin Çoban Bey'den sonra Kastamonu Beyliği'ne oğlu Alp Yürek geçmiştir. Ondan sonra da başa Muzaffereddin Yavlak Arslan geçmiştir. Tarihi kaynaklarda ismi Melik Muzaffereddin olarak geçen bu beyin Kastamonu ve havalisinde bulunan gayrimüslimlere karşı amansız bir savaş açtığı bilinmektedir. Böylece Ertuğrul ve Osman Beyler Söğüt ve civarında bir oymağın beyleri olarak mücadelelerini sürdürürken aynı dönem Kuzeybatı Anadolu'da Bizans sınırını korumak için Çobanoğulları beyliği mücadele vermekteydi. Muzaffereddin Yavlak Arslan'dan sonra beyliğin ve hanedanın son beyi Mahmud Bey başa geçmiştir. Çobanoğulları Mahmud Bey ile amacına ulaşmış ve Moğol-Selçuklu tabiiyetinden çıkmıştır. Mahmud Bey döneminde Bizans seferleri kardeşi Ali'ye bırakılmış o da Bizans'la yaptığı muharebeler sonucunda Sakarya nehrine kadar olan tüm toprakları fethetmiş daha sonra da Bizans'ın barış teklifini kabul etmiştir. Bu dönemde Osman Bey'in Kastamonu emirine tabi olduğu tarihi kaynaklarda bildirilmektedir. Çobanoğullarının Bizans'a karşı seferlerini sona ermesiyle beylik de sona ermiştir (1291). Bu durum Anadolu Türk birliği için kazançlı olmuştur çünkü bu tarihten sonra Anadolu'da Türk birliğini sağlayacak olan Osmanlı liderliği ele geçirmiştir. Mahmud Bey'in beyliği kısa sürmüş çünkü toprakları Şemseddin Yaman Candar tarafından ele geçirilmiş ve kalenin alınması sırasında Mahmud Bey

⁴¹ İkta, Selçuklu devletlerinde maaş olarak kullanılan toprağa verilen ismin genel adıdır.

⁴² Uygun, s.9.

öldürülmüştür. Mahmud Bey'in ölümü ile Çobanoğulları sona ermiş ve Candaroğulları beyliği dönemi başlamıştır.⁴³

1.5.3. Candaroğulları Hâkimiyeti

Candaroğulları, Kastamonu, Sinop ve havalisinde kurulmuş bir Türk beyliğidir (1291). Candar, Anadolu Selçuklularda hükümdar ve sarayını korumakla görevli muhafızlara verilen bir isimdir. Candaroğulları Beyliğinin ilk yöneticisi Şemseddin Yaman Candar, Anadolu Selçukluları arasındaki taht kavgalarına karışınca kendisine İlhanlı hükümdarı Eflani ve civarını ikta olarak vermiştir. Kendisi Eflani yöresine ulaşamadan yolda ölünce yerine oğlu Süleyman Paşa geçmiştir. O da Kastamonu ve Safranbolu'yu alarak hâkimiyet sahasını genişletmiş ve böylece de Eflani ile Kastamonu arasında yer alan Daday dönemin önemli akınlarına sahne olmuştur.⁴⁴

Candaroğlu Süleyman Paşa 1309'da Kastamonu ve çevresine hâkim olunca bölge kültür ve ilim yönünden büyük bir canlılık yaşamış ve pek çok ilim adamı Kastamonu'ya ve havalisine gelmiştir. Öyle ki Mevlâna Hazretleri'nin torunlarında Arif Çelebi ve daha pek çok ilim adamı o dönem Kastamonu'ya gelmiştir.⁴⁵ Candaroğulları II. Süleyman Paşa (1385-1392), İsfendiyar Bey (1392-1439) ve İbrahim Bey'in (1439-1443) dönemlerinde Osmanlı ile pek çok yönden akrabalık kurmuş ve İstanbul'un alınmasında önemli kahramanlıklar göstermiştir. Yine bu dönemde Candaroğlu İsfendiyar Bey ile Osmanlı Hükümdarı Çelebi Mehmet arasında savaşlar cereyan etmiştir. Savaşın gidişatı ve akıbetini anlatan tarihi belgeler ise Kastamonu Honsalar Camii'nde bugün hala yer almaktadır.⁴⁶ Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra kardeş kavgaları başlamış ve Celaleddin (Kötürüm) Bayezid Sinopta,

⁴³ Bıyıklı, s.11.

⁴⁴ Bıyıklı, s.11.

⁴⁵ Daday İlçe Yılığ 1985, s. 31-32.

⁴⁶ Bıyıklı, s.11.

kardeşi II. Süleyman da Kastamonu da ayrı ayrı beylik kurmuşlar ve böylece Candaroğulları Beyliği başkentleri Kastamonu ve Sinop olmak üzere ikiye bölünmüştür.⁴⁷ Fakat çok geçmeden Osmanlı hükümdarı I. Murad, Süleyman Bey'i yakalatıp Candaroğulları'nın Kastamonu koluna son vermiştir. Fakat bu durum Süleyman Paşa'ya sadık olan halk tarafından destek görmemiş ve bir yolunu bularak hapisten kaçan Süleyman Bey Osmanlı kuvvetlerini Kastamonu ve havalisinden uzaklaştırarak yeniden bölgeye hâkim olmuş fakat gelişmeleri yakından takip eden babası, Sinop'tan gelerek Kastamonu'yu yeniden hâkimiyeti altına almıştır. Süleyman Bey ölünce yerine oğlu İsfendiyar Bey geçmiştir. İsfendiyar Bey dönemin Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid ile iyi ilişkiler kurmuş ve Kastamonu'da İsfendiyar Bey'in hükümdarlığı yarım yüzyıldan fazla sürmüştür. Bu yüzden Osmanlı tarihi kayıtlarına Candarlı ailesi İsfendiyaroğulları şeklinde geçmiştir.⁴⁸ Bugün bölgede hala birçok tarihi mekânın ve okulların adı Candaroğulları ve İsfendiyar Bey olarak iki şekilde de anılmaktadır.

Hanefi Fıkıh âlimi ve tarihçi el-Aynî'de bulunan XV. yüzyıla ait kayıtlara göre İsfendiyar Bey'in elçisi Kahire'ye Memluk Sultanı Baybars'a değerli armağanlarla gitmiş ve Memluk Sultanı tarafından da dostça karşılanmıştır. Bu durum Osmanlı baskısı karşısında Candaroğullarının Mısır sultanlarının desteğini almak istemeleri ile ilişkilidir. Memluk sultanlarının bu ilişkiye teveccüh göstermelerinin temel nedeni ise Osmanlı'nın yayılma ve nüfuzunu önlemek değil onlar için hayati öneme sahip olan Doğu Karadeniz bölgesi ve limanlarının Candaroğulları elinde bulunuyor olmasıydı. Zira buradan sürekli ihtiyaç duydukları kölelerin ulaşımı sağlanıyordu.⁴⁹ İsfendiyar Bey'in ölümünden sonra yerine oğlu

⁴⁷ Daday İlçe Yıllığı 1985, s.32.

⁴⁸ Uygun, s.21.

⁴⁹ Kazım Yaşar Koprıman,, s.22.

İbrahim Bey geçmiş fakat ölümü nedeniyle hükümdarlığı 3 yıl sürmüş onun da ardından İsmail Bey başa geçmiştir.

Candaroğulları ailesinin erdemli, bilgin, hayırsever ve karakterli kişiliği ve hayır kurumlarıyla bugün dahi bölgede adı anılan Kemaleddin İsmail Bey babasının ölümü üzerine en büyük oğul olarak tahta geçmiştir (1443). Fakat kendisi 1461 yılında kardeşi Kızıl Ahmet Bey'in Osmanlı vezir-i azamı Mahmut Bey'in desteğiyle bertaraf edilmiş ve süratle Sinop'a çekilmiş fakat orası da Mahmut Paşa tarafından kuşatılınca "hayatı ve çocuklarına dokunulmayacağı hususunda güvence alarak" kaleyi Osmanlı'ya teslim etmiştir. İsmail Bey bu sırada orduya katılan Fatih Sultan Mehmet ile görüşmüştür. Fatih Sultan Mehmet, İsmail Bey'e iyi davranmış ve hürmet etmiş hatta onu çadırının kapısında karşılamıştır. Kaynaklara göre İsmail Bey öl öpmek istemiş fakat Fatih sultan Mehmet buna izin vermeyip "kardeşim" diyerek İsmail Bey'in boynuna sarılmış ve onu öpmüştür. Bunun üzerine İsmail Bey'e Candarlı Beyliğine karşılık Yenişehir, İnegöl, Yarhisar ve yöreleri oğlu Hasan Bey'e ise Bolu sancağı dirlik olarak verilmiştir. Kardeşi Kızıl Ahmet Bey ise 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet ile Trabzon seferine katılmış dönüşte ise Kastamonu, Sinop ve havalisi elinden alınarak kendisine Mora sancak beyliği verilmiştir.⁵⁰

Yaklaşık iki asır boyunca bölgeye hükmeden Candaroğulları Beyliği İsmail Bey zamanında en parlak zamanlarını yaşamıştır. Çevreden gelen ilim adamlarıyla birlikte belde adeta ilim merkezi haline gelmiş pek çok eser telif ve tercüme faaliyetlerinde bulunulmuştur. O dönem Küre ilçesinde bulunan Küre bakırları verimli bir şekilde işletilmeye başlanmıştır.⁵¹

⁵⁰ Uygun, s.25-26.

⁵¹ Daday İlçe Yıllığı 1985, s.32.

1.5.4. Osmanlı Hâkimiyeti

Kastamonu, Daday ve havalisi 1460 yılında Fatih Sultan Mehmet'in beyliğe son vermesiyle beraber Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş ve Osmanlı Devleti'ne bağlı bir sancak haline gelmiştir. İlk olarak İsmail Bey'in kardeşi Kızıl Ahmet burada 2 yıl sancak beyliği yapmışsa da daha sonra Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Cem Sultan 9 yaşında Kastamonu Sancak Beyi olmuş ve 6 yıl bu görevini yerine getirmiştir.⁵² 460 yıl boyunca Osmanlı idaresine bağlı kalan Kastamonu ve havalisi bu dönemde herhangi bir istilaya maruz kalmamış ve harbe de şahit olmamıştır.⁵³

Osmanlı idaresi altına girdikten sonra uzun dönemli bir sükûnet devri yaşayan Kastamonu ve Daday'da XVI. yüzyıl ortalarında yoğun olarak suhte isyanları yaşanmıştır.⁵⁴ Ardından Anadolu'da ortaya çıkan Celali İsyanları Kastamonu ve havalisini de etkilemiştir. Öyle ki yöre halkının bir kısmı bu isyanlar sebebiyle yerlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. XVIII. yüzyılın sakin geçtiği yörede 1832-33 yılları arasında Tahmiscioğlu Vakıası gerçekleşmiştir. Daha önceleri tımarlı bir sipahi olarak görev yapan Tahmiscioğlu etrafındaki adamlarıyla birlikte Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın destek ve tahrikleriyle şehri ele geçirmiştir. Fakat daha sonra çok geçmeden isyan bastırılmış ve Tahmiscioğlu yurt dışına kaçmıştır.

Anadolu eyaletine bağlı bir Osmanlı sancağı olarak Kastamonu Sancağı'nın 1530'da 11 tane kazası bulunmaktaydı. Daday da o tarihte Kastamonu'nun kazalarından biriydi. Osmanlılar döneminde Candaroğulları dönemine nispeten önemini bir hayli yitiren Daday 1867 yılına kadar Kastamonu'ya bağlı bir kadılık halinde idare edilmiş o tarihten sonra da ilçe

⁵² Uygun, s.26.

⁵³ Kastamonu İl Yıllığı 1973, s.7.

⁵⁴ Medreseli İsyanları olarak da anılan Suhte İsyanları, XVI. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'de halk arasında sosyal gerginliğin bulunduğu bir dönemde cereyan etmiştir. Medreseli suhteler, iş bulamamaktan ve geçim sıkıntısından birçok olaya karışmış ve isyan etmiştir. Medreseli suhtelerin karışıklık çıkardığı yerler, medreselerin ve imaretlerin çok olduğu şehirler ve Anadolu'nun verimli bölgeleridir.

olmuştur. Bir dönem Azdavay ve Sorkun kadılıklarına da ayrılan Dadaya Eflani'nin de kadılık olarak bağlı olduğu tarihi kayıtlarda mevcuttur.⁵⁵

Osmanlılar zamanında, Kastamonu'da bulunan İsmail Bey Mahallesiindeki İsmail Bey Külliyesi'ne imaret vakfı için ayrılan mal ve mülkler arasında bulunan Daday'a bağlı Gulam (Sarıçam) Köyü'nün Küçüler Mahallesiindeki Kıyas Zaviyesi Çiftliği'nin geliri bulunmaktadır. Ayrıca 1600 yılında Kastamonu Kırçeşme Mahallesi Seyyid Efendi Sokağında bulunan Ahmed Dede Camisi için I. Sultan Ahmet'in fermanıyla Daday'ın Boyalılar, Honsalar ve Görük Köylerinin aşarı verilmekteydi. Bu durum aşarın kaldırıldığı tarihe kadar devam etmiştir. Yine Dadaylı olan ve 1700'lü yıllarda padişahın hizmetinde bulunan Alaybeyoğlu'na Bolatlar Köyünden yukarısının mükâfat olarak verildiği bilinmektedir.

1.5.5. Cumhuriyet'in İlanı ve Sonrası

Daday, 1800'lerde bir kaza iken Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ilçe haline gelmiştir.⁵⁶ Anayollar üzerinde bulunmayan Daday, Cumhuriyet döneminde büyük bir gelişme kaydedememiştir. Diğer il ve ilçeler gibi zamanla teknik ve medeniyetten faydalandıysa da fabrika gibi yatırımlardan istifade edememiş hatta eskiden çok gelişmiş olan dokumacılık ise zamanla yok olma seviyesine gelmiştir. 1946'da Azdavay'ın Daday'dan ayrılarak ilçe olmasıyla sınırları daha da daralmıştır.⁵⁷

Kastamonu, hiçbir şekilde işgale uğramamasına rağmen Millî Mücadele yıllarında orduya ve Türk milletine sağladığı lojistik destek sebebiyle ve dönemin en güvenilir bölgelerinden olması hasebiyle mili mücadelede ülkeye büyük yararlar sağlamıştır. Hasan Rıza Bey'in o dönemde bu amaçla Daday Müdafa-i Hukuk Cemiyeti adı altında kurduğu teşkilat da tarihî

⁵⁵ Daday İlçe Yıllığı 1985, s.32.

⁵⁶ Uygun, s.28.

⁵⁷ Daday İlçe Yıllığı 1985, s.33.

kaynaklarda kayıtlı bulunmaktadır. Özellikle o dönem “İstiklal Yolu” adı verilen yol ile İnebolu'dan başlayarak Kastamonu üzerinden Ankara'ya; yiyecek, giyecek, para, cephane ve silah gönderimi yapılmıştır⁵⁸. Hatta bugün Kastamonu meydanında anıtı bulunan Millî Mücadelenin cesur kadınlarından olan Şehit Şerife Bacı da İstiklal yolu üzerinden İnebolu'dan Kastamonu'ya tek başına kağıt ile mermi taşımış ve Aralık ayının ağır kış şartlarında battaniyesini cephaneyi kardan korumak amacıyla mermilerin üzerine örtmüş, mermiler ve onların arasındaki kuru otlara yatırdığı bebeği kurtulmuş fakat kendisi cephaneyi Kastamonu kışlası yakınlarına getirip 21 yaşında donarak şehit olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nda cepheye en çok asker gönderen il ise Kastamonu olmuştur.

Türk egemenliğine geçtikten sonra hiç düşman istilasına uğramamış olan Kastamonu, Çanakkale ve İstiklal savaşında nüfus bazında en çok şehit veren ilimiz olarak kayıtlara geçmiştir. Öyle ki Kastamonu'da bütün erkeklerini Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşı'nda şehit veren ve adı Ersizler Köyü olarak değiştirilen köyler; bütün öğrencileri cepheye şehit olduğu için kapanan okullar vardır. Kastamonu, Çanakkale Savaşı'nda 2.527 Cumhuriyet tarihi boyunca da toplam 5.282 şehit vererek Türkiye'nin en fazla şehit veren 3. İli olarak resmi kayıtlara geçmiştir. En çok kaybı, o yıllarda Daday'a bağlı olan Azdavay'ın verdiğini biliyoruz. Meşhur "Çanakkale Türküsü", Kastamonulu Aşık Yorgansız Hakkı'ya aittir.⁵⁹

Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk, Ağustos 1925 tarihinde 9 günlük bir Kastamonu gezisi yapmıştır. Bu gezi sırasında İnebolu'da 25 Ağustos 1925'te Şapka Devrimini açıklamıştır ve İnebolu gezisinden sonra 30 Ağustos 1925'te Daday'ı da ziyaret ederek burada bir konuşma yapmıştır. O konuşmasında: "Dadaylıları bana ve benim gibi buraları görmemiş

⁵⁸ Daban, s.19.

⁵⁹ Daban, s.19

kimselere tanıtanların ne kadar yanlış tanıttırdıklarını anlamış bulunmaktayım..." demiştir. Daday 1935 yılında 45.929 nüfusa sahipken iken Azdavay'ın ilçe olması, bazı köylerin Ağlı ile Pınarbaşı ilçelerine bağlanması ve ilçenin sürekli göç vermesi nedeniyle bugün Daday'ın nüfusu 8.749'a düşmüştür.⁶⁰

1.6. Nüfus ve Nüfusun Genel Özellikleri

Cemiyetlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri amacıyla belli bir miktar nüfusu bünyelerinde barındırmaları gerekmektedir. Bu sebeple toplumsal düzen içerisinde belirli ölçüler dâhilinde bireylerin hetero-seksüel ilişki (karşı cinsle ilişki) gerekliliği vardır. Böyle olmadığı durumlarda toplumun temeli olan nüfus kavramından bahsetmek imkânsızlaşacaktır. Fakat her ne kadar nüfusun sayısal değerine önem atfedilse de sosyoloji açısından niteliği de bir o kadar önemlidir. Bir bölgedeki nüfusun cinsiyete, yaşa, medenî duruma, eğitim seviyesine, ekonomik faaliyetlere katılımlarına, genç, yaşlı ve çocuk nüfusun dağılımına, kır ve şehirlerde ikamete göre dağılımına bakarak söz konusu bölgenin toplumsal yapısını etkileyen önemli faktörleri tespit etmiş oluruz.⁶¹

Nüfus artış ve azalışı aynı zamanda sosyal değişimin de önemli bir nedeni olarak görülmektedir. Nüfusta görülen artış özellikle coğrafi hareketliliğe, göçe ve bu da sonuçta nüfusun belli merkezlerde yoğunlaşmasına yani kentleşmeye ve değişme sürecine neden olmaktadır. Nüfus konusu evrensel olarak sosyal tabakalaşmayla da belli yönlerden ilişkilendirilmektedir. Zira ünlü sosyolog P.Sorokin'in "demografik faktörlerin normal oyunu" adını verdiği bu düzende her zaman üst sınıfların doğum oranının alt sınıflara göre

⁶⁰ Daban, s.19.

⁶¹ Aydınalp, s.35-36.

daha az olmuştur. Toplumsal boşluk olarak adlandırılan bu duruma göre de alt sınıflardan üst sınıflara doğru olan akış tarih boyunca kaçınılmaz olarak gerçekleşmiştir.⁶²

1927-2015 yılları arasında Daday toplam nüfusunun köylere ve şehirlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bölgenin zaman içerisindeki nüfus gelişim çizelgesinde, umumi şekliyle kırsal ağırlıklı toplum modeline dayandığı görülmektedir. 1990'lı senelere gelinceye dek köy ve şehir nüfusunda önemli bir farklılaşma görülmezken, 1990'lı yıllarda ilçe toplam nüfusun da ciddi bir kayıp meydana geldiği ve dönemin gelişmeleri göz önüne alındığında büyük olasılıkla köylerden ve ilçe merkezinden il merkezine veya büyük şehirlere göçlerin yaşandığı tahmin edilmektedir. 2007-2010 yılları arasında ise şehir nüfusu iki katına ulaşırken; kırsal nüfus ise buna paralel aynı oranda yarı yarıya düşüş yaşamıştır. 1965 yılında %9 olan şehir nüfusunun 2015 yılına geldiğimizde %40'lara kadar ulaştığı görülmektedir. Bu verilerden yola çıkarak ülkemizde son dönemlerde görülen genel şehirleşme eğiliminin Daday ilçesini de kapsayan bir bulgu olduğunu söylenebilir.

Aşağıda tablo 4' de bölge nüfusunun 1965-2015 yılları arasındaki köy ve şehirlere göre dağılımı yüzdelik oranlarıyla birlikte verilmiştir. Tablo-2'de görüldüğü üzere 1990 yılında toplam nüfusun (11.629) %80'inin köylerde, (3.502) %20'sinin ise ilçe merkezinde yaşamakta olduğu görülmektedir. İlçede 2015 yılına kadar yapılan nüfus sayımlarında ülkenin genel gidişatına uygun olarak köy nüfusunun azaldığı şehir nüfusunun artış gösterdiği gözlemlenirken 2015 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımında bölgenin köy-şehir dağılımında farklılık olmuş ve Türkiye'nin bölgesel nüfus artış oranlarına kıyasla farklılık göstermiş ve 2015 nüfus sayımında bir önceki yıla göre şehir nüfusu yarı yarıya azalırken, köy nüfusu neredeyse iki katına ulaşmıştır. 2018 verileri de 2015 verilerine benzerdir. Bu değişimi

⁶² Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, *Sosyoloji*, 10. Basım, İstanbul:Çamlıca Yayınları, 2014, s.425-427.

açıklayacak nitelikte elimizde mevcut çalışmalar bulunmamakla birlikte bunu 90'lı yılların son çeyreğinde bölgeden büyükşehirlere ya da il merkezlerine iş imkânları, sanayileşme, sağlık veya eğitim imkânlarından faydalanma amacıyla göç eden nüfusun çeşitli sebeplerle ata toprağına geri dönüşü veya büyükşehirlerde artan iş gücü yığılmasıyla birlikte ortaya çıkan işsizlik problemi, şehir kültürüne alışamama, trafik sorunu veya hava kirliliğı gibi farklı nedenlerle açıklamamız mümkün görünmektedir.

Tablo 4

1965-2015 Şehir ve Kır Nüfusu

Yıl	Toplam	Şehir	%	Köy	%
1965	18.297	1.618	%9	16.679	%91
1970	18.614	2.500	%11	16.114	%89
1975	17.861	2.528	%11	15.333	%89
1980	17.396	2.663	%11	14.733	%89
1985	16.532	3.260	%20	13.272	%80
1990	15.131	3.502	%20	11.629	%80
2000	11.181	4.625	%45	6.556	%55
2007	10.160	3.320	%33	6.840	%67
2010	9.738	6.524	%71	3.214	%29
2015	8.883	3.214	%40	5.669	%60
2018	8.749	3.324	%38	5.425	%62

Kaynak:Tablo verileri hazırlanırken Türkiye İstatistik Kurumu verileri esas alınmıştır. 2005 yılında nüfus sayımı yapılmamıştır. Bu sebeple 2007 yılı verileri girilmiştir.

Aşağıda tablo 5’de cinsiyetler arasında nüfusun payı gösterilmiştir. 2018 senesinin umumi sayım neticelerine baktığımızda Daday’daki toplam popülasyonun 4.282’sini erkek, 4.467’sini kadın nüfusun oluşturduğunu görmekteyiz. Cinsiyet dağılımına göre Daday ilçe merkezinde ikamet eden toplam nüfusun 1.426’sı erkek nüfustan, 1.612’si ise kadın nüfustan oluşmaktadır. İlçe merkezinde ikamet eden kadın nüfusun erkek nüfustan biraz daha fazla olduğu tespit edilmiştir. İlçenin köy yerleşimlerinde ikamet eden nüfusun cinsiyet faktörüne bakımından çeşitliliğini incelediğimizde ise erkek nüfusun 2.856, kadın nüfusun ise 2.855 şeklinde tespit edildiğı görülür. Bu tabloya bakıldığında bölgede kırsal kesimlerde yaşayan

kadın nüfus sayısının, şehir merkezinde yaşayan kadın nüfus sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Cinsiyete göre nüfus dağılımına bakıldığında cinsiyetler arasında çok belirgin farkların olmadığı ve ilçede yaşayan kadın ve erkek nüfus oranının dengeli olduğu söylenebilir. Netice itibariyle bizlere, toplam nüfus içerisinde vefat ve göç gibi nüfusun cinsiyet dağılımında etkili olan ana etkenlerin aslında cinsiyetler açısından kayda değer bir farklılık ifade etmediğini göstermektedir.

Tablo 5
Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

	Toplam			Şehir			Köy		
Yıl	Top.	E.	K.	Top.	E.	K.	Top.	E.	K.
2000	11.181	5.376	5.805	4.625	2.347	2.278	6.556	3.029	3.527
%	%100	%50	%51	%44	%23	%21	%56	%26	%30
2010	9.738	4.699	5.039	3.214	1.542	1.672	6.524	3.157	3.367
%	%100	%48	%52	%49	%23	%26	%51	%25	%26
2018	8.749	4.282	4.467	3.038	1.426	1.612	5.711	2.856	2.855
%	%100	%48	%52	%38	%18	%20	%62	%31	%31

Kaynak: Tablo verileri hazırlanırken Türkiye İstatistik Kurumu 2018 verileri esas alınmıştır.

Aşağıda tablo 6'daki Daday ilçe nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı gösterilmektedir. Toplam ilçe nüfusu içerisinde 0-4 yaş grubu %6,6'lık bir payla ifade edilirken, yaşı 65 ve yukarısı olan grup %17,6'lık dilimle ifade edilmiştir. Böylece ilçede ölüm oranlarının doğum oranlarından yüksek olduğunu görmekteyiz. Cinsiyete göre yaşı 0-4 olan grubun dağılımına bakıldığında ise erkeklerin dağılım oranı %54, kızların dağılım oranı ise %46 olarak tespit edilmektedir. Buna göre yeni doğan nüfus içinde erkek nüfus oranı kız nüfus oranına göre %8 daha fazladır. Temel eğitimin verildiği yaş grubu olan 5-14 yaş grubunun toplamının ise nüfus

içindeki payı %14'tür. Bu oranı cinsiyetlerin dağılımı açısından incelediğimizde ortalama %50'i sinin erkek, %50'sinin de kız olduğu ve bu noktada oldukça dengeli bir şekilde dağıldıkları görülmektedir. İlçede dinamik nüfus şeklinde isimlendirebileceğimiz 15-35 yaş grubu tüm nüfusun %28,6'lık kısmına tekabül etmektedir. Türkiye nüfusunun genel nüfus dağılımına bakıldığında ise genç nüfusun bölgedeki çocuk ve yaşlı nüfus ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Toplam nüfus içinde 36-65 yaş grubu %41 ile en büyük payı almakta bu da bölgenin çoğunluğunun yetişkin nüfus tarafından oluştuğunu göstermektedir. 65 yaş ve üzeri grubun oranı ise %17,6'dır. Bu oranla birlikte ilçedeki yaşlı nüfusun genç nüfusa oranının iki katı fazla olduğunu ve 0-4 yaş arası grubun yekûn nüfustaki oranı en az olan grup olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 6

Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

YAŞ	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
0-4	675	%6.6	352	%54	323	%46
5-9	726	%7	368	%51	358	%49
10-14	736	%7	364	%49	372	%51
15-19	820	%8	388	%47	432	%53
20-24	735	%7	297	%41	438	%59
25-29	737	%7	364	%49	373	%51
30-34	672	%6.6	323	%46	349	%54
35-39	728	%7	345	%48	383	%52
40-44	751	%7	398	%52	353	%48
45-49	691	%6.7	338	%49	353	%51
50-54	654	%6.5	332	%51	333	%49
55-59	726	%7	328	%47	398	%53
60-64	681	%6.8	317	%47	364	%53
65-69	822	%8	424	%52	398	%48
70-74	582	%5.6	258	%45	324	%55
75-+	440	%4	188	%42	252	%58

Kaynak: Tablo verileri hazırlanırken Türkiye İstatistik Kurumu 2018 verileri esas alınmıştır.

Aşağıda tablo 7’den nüfusun cinsiyete göre okuryazarlık durumuyla birlikte katılımcıların örgün eğitim kurumlarında eğitim alıp almadıklarına yönelik veriler de tespit edilmiştir. Okuryazarlıkla alakalı bulgular, temel öğretime başlangıç yaşı olan 6 yaş ve üzeri nüfusu kapsamaktadır. Tabloya göre toplam nüfusun %98,5’i okuma yazma bilmekte, %1,3’ü okuma yazma bilmemektedir. Nüfusun 0,2’sinin okuma yazma durumuyla alakalı ise elimizde kayıtlı bilgi bulunmamaktadır. Okuma yazma bilen nüfusun cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında erkeklerin %99,7 ile %97 oranında okuma yazma bilen kadın nüfusu arasında neredeyse %3’lük bir fark görülmektedir. İlçede toplamda okuma-yazma bilmeyen nüfus %3 olarak ölçülmüştür. Okuma yazmaya bilmeyen erkeklerin sayısının 2017 yılı itibarıyla 20 olduğu görülürken bu rakam kadınlarda 77’ye kadar çıkmaktadır. Bahsi geçen rakamlar oldukça küçük sayılar olsa da okuma yazma bilmeyen kadınların oranının erkeklerinkine nazaran 3 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum ana iki yaklaşımla açıklanabilir. Birincisi sosyal ve ekonomik yapı içerisinde daha aktif rol alan erkek nüfusun örgün eğitim kurumlarında eğitim almasalar dahi askerlik süreleri boyunca okuma-yazmayı öğrenebilmeleri veya ikinci bir ihtimal olarak kadınların kültürel olarak sosyal ve iktisadi yapılanmanın dışında kalmış olmalarıdır. Tabloya göre ilçede hakkında bilgi sahibi olunamayan 18 kişi mevcuttur.

Tablo 7

Cinsiyete Göre Okur-Yazarlık Durumu

Okur-Yazarlık	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
O.Y. Bilen	7.496	%98.5	3.843	%99.7	3.653	97
O.Y. Bilmeyen	97	%1.3	20	%0.2	77	2
Bilinmeyen	14	%0.2	10	%0.01	4	1

Kaynak: Tablo verileri hazırlanırken Türkiye İstatistik Kurumu 2017 verileri esas alınmıştır.

Aşağıda tablo 8’de, 6 yaş ve üzeri nüfusun eğitim durumunun cinsiyet faktörüne göre dağılımı verilmiştir. İlçe merkezinde okuma yazma bilen nüfusun %77,2’si ilkökul, %7,1’i ortaokul ve meslek ortaokulu, %8,9’u lise ve meslek lisesi, %6,2’si yüksekokul veya fakülte, %0.33’ü yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler), %0.002’si ise doktora mezunudur. İlkokul mezunu erkeklerin oranı %80 iken kadınların oranı %20’de kalmaktadır. Bu sonuç bizlere genel anlamda kız nüfusun örgün eğitim kurumlarına gitmelerinde bir düşüş olduğunu gösterir. Toplam nüfusa baktığımızda lise ve dengi okul mezunlarının %8,9’luk bir paya sahip olduklarını görürüz.

Lise mezunları arasında cinsiyetlere göre farklılığın erkekler lehine olduğu da görülmektedir. İlçe merkezinde %6,2’lik bir oranın yüksek okul mezunu olduğu bunların da %45’ini erkeklerin, %55’ini de kızların oluşturduğu görülmektedir. Burada genel gidişatın aksine bir sonuç meydana gelmiştir. Bölgede yüksek lisans ve doktora mezunu olan ve çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu toplam 47 kişi olduğu tespit edilmiş olup bu da eğitim alan toplam nüfusun %0.33’üne tekabül etmektedir.

Tablo 8**Nüfusun Cinsiyete Göre Eğitim Durumu**

Okul	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
İlkokul	10042	%77.2	8048	%80	1994	%20
Orta okul ve Meslek Ortaokul	924	%7.1	572	%65	352	%35
Lise ve Meslek Okulu	1168	%8.9	767	%70	401	%30
Yüksekokul veya Fakülte	817	%6.2	378	%45	439	%55
Yüksek Lisans (5 veya 6 Yıllık Fakülteler Dâhil)	44	%0.33	26	%60	18	%40
Doktora	3	%0.02	1	%33	2	%67

1.7. Ekonomik Yapı

İnsanın ve toplumun refah ve mutluluğunda bağımsız bir değişken olarak rol alan bir diğer faktör ise ekonomidir. Öyle ki insan ekonomik bir varlıktır. Ekonomik faaliyetler bireyler arası ilişkilerin yapılaşmasına etki etmekte, fertler ve toplumlar da ekonomik gelişmişlikleriyle değer kazanmaktadırlar. İnsanlar sosyo-kültürel yapılarını ekonomik güçleriyle destekleyip sosyal tabakalaşma piramidinde kendilerine bir hareketlilik sağlarlar. Fakat yine de ferdin toplumdaki konumunu belirleyen tek etken ekonomi değildir. Ekonomi

yanında kişinin biyolojik, psikolojik yapısı, toplumsal normları benimseme durumu, rolleri ifa gücü ve eğitim gibi kişinin statüsünü etkileyen arka planda daha birçok etken bulunmaktadır.⁶³ Daday halkının geçim kaynaklarına bakıldığında ormancılık, tarım ve hayvancılık, el sanatları, ahşap ürünleri gibi daha küçük işletmelere ve kendi üretimlerine dayandığı görülmektedir. Daday'ın ekonomik yapısı Kastamonu ile benzerlik gösterir.

1.7.1 Tarım ve Hayvancılık

İlçe'de Tarım Müdürlüğü bünyesinde 1müdür, 3 ziraat mühendisi, 4 veteriner hekim, 1 Bilgisayar Teknikeri, 1 Ziraat Teknisyeni, 1 Veteriner Sağlık Teknisyeni, 1 tekniker, 1 veri hazırlama ve kontrol işletmeni ve 2 hizmetli bulunmaktadır.

Daday 78.420 dekar tarım alanı ile Kastamonu tarım alanının %4,6'sını karşılamaktadır. Nadas alanı, ekilen tarım alanı, sebze ve meyve bahçeleri alanlarıyla bölgenin Kastamonu içerisindeki payı %0,3 ile %5,7 oranları arasında değişmektedir. 78.420 dekar tarım alanından; ekilen tarla alanı 59.280 dekar, nadasa bırakılan alan 18.500 dekar, sebze bahçeleri alanı 376 dekar, meyve bahçeleri alanı ise 274 dekar alandır. Bölge tarla bitkileri üretimi bakımından değerlendirildiğinde yumru bitkiler, baklagiller ve endüstriyel bitkilerin az bir paya sahip olduğu görülmektedir. Yem ve tahıl bitkilerinin üretim miktarlarının ve üretim alanlarının payı ise Kastamonu ilinin yaklaşık %5'ine tekabül etmektedir. Daday ilçesinde üretim dağılımına bakıldığında ise yem bitkilerinin üretiminin diğer ürünlerden ve tarla ürünlerinde daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. İlçede tahıl olarak arpa, buğday ile baklagillerden kuru fasulye, endüstriyel bitkilerden şeker pancarı, yem bitkilerinden silajlık mısır, korunga, fiy, yonca ve yumru bitkilerden de patates üretimi yapıldığı tespit edilmiştir. Daday'ın sebze üretimine baktığımızda ise bölgede çeşitliliğin sınırlı olduğunu görmekteyiz. İlçede en çok 192 ton ile domates üretilmekte onu 78 tonla taze barbunya fasulye takip

⁶³ Arslantürk ve Amman, s.151-152.

etmekte ardından, taze fasulye ve salatalık gelmektedir. Ayrıca bölgeye has şalgam ile ıspanak, marul, biber, lahana da üretilmektedir. Meyve ürünleri bakımından ise ilçede yıllık ortalama 258 ton ile en çok erik üretimi yapılmaktadır. Onu 136 ton ile ceviz takip etmekte ardından armut ve elma üretimi gelmektedir.⁶⁴

Bölgenin tarıma çok fazla elverişli olmamasından dolayı halkın büyük çoğunluğu geçim kaynağı olarak büyükbaş hayvancılık sektörüne yönelmiş durumdadır. İlçede hayvancılık büyük çiftliklerle değil küçük aile işletmeleriyle devam etmektedir. İlçede 13.000 civarında büyükbaş, 5000 civarında küçükbaş, 14.000 civarında kanatlı hayvan, 2.500 dolaylarında da arı kovanı yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bu hayvanlardan elde edilen et, süt, yumurta, bal ve bal mumu üreticiliği de ilçenin kısmi geçim kaynaklarını oluşturmaktadır.⁶⁵ Balıkçılık ekonomik bir faaliyet olarak yapılmayıp ancak göllerden ve sulama amaçlı oluşturulan göletlerden bir aileye yetecek kadar elde edilebilmektedir.

1.7.2. Orman Ürünleri

Daday Orman İşletme Müdürlüğü'nün genel sahası 85.465.6 hektar alandır. Bu alanın 21.597.8 hektarı açık saha, 8.949.3 hektarı verimli alan, 2.794.2 hektarı bozuk alan, 11.743.4 hektarı koru alanı, 63.867.8 hektarı ise baltalık ormanıdır.

İlk kez 1939 yılında Orman Genel Müdürlüğü'nün talimatıyla faaliyete geçmiş fakat 1943 yılında kapatılarak Araç Orman İşletme Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. İkinci defa Orman Genel Müdürlüğü'nün 1945 tarihli talimatıyla merkezi Daday İlçesi olmak üzere faaliyete geçmiştir. Bölge işletme müdürlüğüne bağlı 1 müdür, 1 müdür yardımcısı ile toplam 7 adet

⁶⁴ Gül, s.23-24.

⁶⁵ Gül, s.20-25.

işletme şefi, 7 memur, 22 ormancı ve 60 işçi görev almaktadır. Ballıdağ, Sarıçam, Çamkonak, Yayla, Daday, Çamlıbel ve Karacaören işletmeleri mevcuttur.⁶⁶

2019 yılı içinde dikili ağaç olarak 68.235 m3 ağaç, tomruk olarak 8.000 m3 tomruk, tel direk 60 m3, maden direği 1000 m3, kâğıt yapılacak odun 3925 m3, sanayi de kullanılacak odun 1400 m3 odun, 1438 m3 yapacak odun, lif ve yonga olarak kullanılacak 9600 m3 odun, endüstriyel amaçlı kullanılacak 24000 m3 odun, sırik olarak 15 m3 odun ve yakacak olarak kullanmak için 5850 m3 odun üretimi yapılmıştır.⁶⁷

1.7.3 Sanayi

1.7.3.1. İlçede Öne Çıkan Sektörler

Daday'da imalat sanayindeki işletme sayısı sınırlı olup Kastamonu imalat sanayinde ilk 100'e giren 1 adet dış giyim imalatında faaliyet gösteren işletme vardır. 1 et üretim imalatı ve 2 dış giyim imalatı olmak üzere Daday'da toplam 3 imalat sanayi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Daday'da sektör bazındaki firma sayısına göre birinci sırada 144 adet işletme sayısı ile ulaştırma hizmeti veren firmalar varken onu 72 işletmeyle gıda maddeleri ile ilgili hizmetler, 28 işletmeyle haberleşme, dinlenme, barınma ve eğlence hizmetleri, ardından 17 işletmeyle madeni eşya ve makine, 17 işletmeyle oto ve diğer motorlu taşıt araçları, 14 işletmeyle ağaçtan mamul eşya, 14 işletmeyle elektrik ve elektronik aletler, 10 işletmeyle giyim ve kuşamla ilgili hizmetler, 10 işletmeyle sağlık, temizlik, güzellik ve bakım hizmetleri, 8 işletmeyle gıda maddeleri, 7 işletmeyle her türlü dokuma, giyim, mensucat ve örgülük eşya, 6 işletmeyle kâğıt, kırtasiye ve basımla ilgili hizmetler, 6 işletmeyle yapı sanatları, 5 işletmeyle lastik,

⁶⁶ Kastamonu Orman Bölge Müdürlüğü, Orman Varlığı,

<https://kastamonuobm.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarimiz/OrmanVarligi.aspx>, (22 Mart 2019), s.1.

⁶⁷ T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2019 Şubat Sonu Damga, Üretim, Satış, Stok Durumu, <https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/UretimSatisveStokFaaliyetleri/Forms/AllItems.aspx?RootFolder=%2Fekutuphane%2FÜretimSatisveStokFaaliyetleri%2F2019%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C3%9Cretim%2C%20Sat%C4%B1%C5%9F%20ve%20Stok%20Durumu&FolderCTID=0x01200032A26C936B14684DAFABCC8E5880B0F3&View={399066D3-0478-4A08-8343-2B0A3C8EA4CD}>, (22 Mart 2019).

plastik, polyester ve benzeri maddelerden mamul eşya, 2 bilinmeyen işletme, 2 camdan mamul eşya işletmesi, 2 deri ve deriden mamul eşya işletmesi, 2 spor alet ve 2 de sıhhi malzemeler işletmeleriyle Daday’da toplam 366 işletme faaliyet göstermektedir.⁶⁸

1.7.3.2. Madencilik

İlçede çıkartılan madenler incelendiğinde 422.000.000 tonluk görünür (muhtemel) rezerv miktarıyla kuvarsit madeni başta gelmektedir. Zengin madenler kategorisinde değerlendirilen Kuvarsit; seramik, deterjan, boya, cam, yapı elemanları, dolgu malzemesi, silika tuğla, hafif gazbeton, ve ferrosilisyum üretim sanayilerinde kullanılmaktadır. İlçede ikinci sırada 642.000 tonluk rezervle fosfat gelmektedir.⁶⁹

1.8. Eğitim Kurumları

Toplum dediğimiz varlık farklılıklar içerisinde bir bütündür. Bu farklılığı yok etmek mümkün değilse de eğitimle bu farklılığı en alt seviyelere indirmek mümkündür. Orta çağlarda eğitimin asıl amacı kişiye manevi, dini ve kültürel özellikler kazandırmak iken modernleşme ile eğitimin amacı seküler bir boyut kazanmıştır. Zira çağdaş eğitim; bireyin düşünsel, duygusal, bedensel ve sosyal taraflarını kişinin toplumu ve kendisi için en uygun şekilde geliştirmesini hedeflemektedir. Kısaca eğitimin amacı topluma beden ve ruh olarak en iyi biçimde uyum sağlayabilen bireyler yetiştirmektir. Gelişmiş bir toplum inşa etme ve sosyal bütünleşmeyi sağlamadaki önemli rolleri sebebiyle eğitim bugünün dünyasında olmazsa olmaz bir rol icra etmektedir. Bu yüzden devletler ilk olarak eğitim sistemini düzenlemekle işe koyulurlar.⁷⁰

⁶⁸ Gül, s.26-28.

⁶⁹ Gül, s.29.

⁷⁰ Arslantürk ve Amman, s.349-355.

Daday ilçesinin eğitim tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. 1310 tarihli Kastamonu Salnamesine göre Daday'da 3 medrese ve 1 adet kütüphane bulunmaktadır.⁷¹ Bölgenin bu tarihten 16. yüzyıla kadar eğitim faaliyetleri hakkında elimizde mevcut bilgi bulunmamakla beraber 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Daday'da Murat Bey ve Efendi Medresesi ismiyle 2 medresenin faaliyette olduğu bilinmektedir. Zira belgelere göre Murat Bey Medresesinin müderris gelirleri Halaçlar Köyü'nden (5 hane) Efendi Medresesi'nin gelirleri ise Kozlu-Dere Köyü'nün (26 hane) gelirlerinden vakfedilmiştir. Yine İnciğez Köyü'nde adı bilinmeyen bir medrese vakfiyla beraber Azdavay'da bulunan Hamidiye Medresesi de kaynaklarda yer almaktadır.⁷² 1902 yılında Dadaylı Mustafa Efendi Hamidiye Medresesine müderris olarak atanmıştır. 14 numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi'ne göre daha sonraki yüzyıllarda Daday'da bir rüştiye ve 90 tane sıbyan mektebi bulunmaktadır.⁷³

Osmanlı döneminde ise ilçe merkezinde 1 adet mekteb-i ibtidaiye ve 1 adet Mekteb-i Rüşti olduğu bilinmektedir. Daday'daki ilk ilkokul, 1917 yılında inşasına başlanan ve 1924 yılında derslere başlayan Dar'ül-eytam'dır. İlk ortaokul 1948 yılında ortaokul pansiyonu ise 1965 yılında açılmıştır. Lise öğretimi 1972-1973 öğretim döneminde ilçemizde eğitime başlamış olup ilk kez İmam Hatip Lisesi orta kısmı 1980 yılında, lise kısmı ise 1989-1990 döneminde eğitime başlamıştır. 1992-1993 yılında İlköğretim uygulamasına geçilmiştir. İlçede 2000 yılı itibariyle de ilköğretimler yatılı olarak hizmet vermeye başlamıştır. Halk eğitim merkezi çalışmaları ise 1979 yılında başlamıştır ve günümüzde hala devam etmektedir.⁷⁴Yeniden yapılandırma sonucu 1984 yılında İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri

⁷¹ Kastamonu İl Kültür ve Turizm Bakanlığı, Daday, <http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR-63815/daday.html> (22 Mart 2019)

⁷² Uygun, s.74.

⁷³ Hüseyin Özgür Düzençi, 14 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi (Yayınlanmamış Lisans Tezi)Kastamonu Üniversitesi FEF, 2007) s.122 Aktaran: Uygun, s.74.

⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Daday Kaymakamlığı, İlçe Eğitim Yapısı, <http://www.daday.gov.tr/ilce-egitim-yapisi>, (22 Mart 2019)

kurulmuştur. İlçemizde 2 Anaokulu, 2 İlkokul, 1 İlköğretim Okulu, 2 Lise, 1 Prof. Dr. Fahri Ecevit YİBO, 1 Selalmaz PİYO, 1 Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır.

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünde 1 Müdür, 2 Şube Müdürü, 3 Şef, 1 Teknisyen, 1 V.H.K.İ., 1 Memur, 1 Şoför, 1 Yardımcı Hizmetli hizmet vermektedir. Daday İlçesinin tek anaokulu olan Daday 125. Yıl Anaokulunda toplam 3 öğretmen ve 33 öğrenci eğitim faaliyetlerini yürütmektedir. Bölgede bulunan Miralay Halit Bey İlköğretim Okulu, Atatürk İlköğretim Okulu ve Selalmaz İlköğretim okullarında toplamda 16 öğretmen, 280 öğrenci, 16 derslik ile eğitime devam etmektedir. Buna göre öğretmen ve derslik başına ortalama 17 tane öğrenci düşmektedir ve bu rakam da ülkemiz ortalamasının epey altındadır. İlçedeki Atatürk Ortaokulu, Selalmaz Yatılı Bölge Ortaokulunda toplam 27 öğretmen, 254 öğrenci, 19 derslik ile eğitime devam etmektedir. Buna göre ilçede ortaokullarda öğretmen başına ortalama 9 öğrenci ve derslik başına da ortalama 13 öğrenci düşmektedir bu sonuç da eğitimin verim ve kalitesi bakımından oldukça iç açıcıdır. Daday Çok Programlı Lisesi ile Daday İmam Hatip Lisesi ve İmam Hatip Ortaokulunda da toplamda 24 öğretmen, 218 öğrenci ve 17 derslik bulunmaktadır. İlçede bulunan liselerde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 9, derslik başına düşen öğrenci sayısı ise 13'tür. Yukarıda belirtilen sonuçlar Daday'ın eğitim koşullarının öğretmen ve derslik açısından yeterliliğini ortaya koymuştur. İlçe de bir de 2016 yılında aktif olarak eğitime başlayan 6 bölümden oluşan ve Kastamonu Üniversitesi bünyesinde kurulan Daday Nafi ve Ümit Çeri Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır.

İlçede Halk Eğitim merkeziyle yaygın eğitime de devam edilmektedir. Daday Halk Eğitim Merkezi 1 müdür, 3 öğretmen, 1 memur, 1 yardımcı hizmetli ile hizmet vermektedir. Halk eğitim merkezinde 3 öğretmen, 4 derslik, 3 atölye dönem dönem farklılık gösteren 12 farklı kursla birlikte ilçe merkez ve köylerinden öğrencilerine eğitime devam etmektedir.

İlçede bir de 1 memur ve 1 yardımcı hizmetli olarak görev yapan İlçe Halk Kütüphanesi Memurluğu bulunmaktadır.⁷⁵

1.9. Dini Mahaller

İlçe Müftülüğünde; 1 müftü, 2 vaiz, 2 v.h.k.i. 1 şoför, 1 hizmetli, 2 kuran kursu öğretici, 95 imam hatip, 5 müezzin, 6 sözleşmeli imam hatip ile hizmet vermektedir. Daday merkezde 1 kız Kur'an Kursu mevcut olup 3 öğreticisi bulunmakta ve kurs zaman zaman öğrenci azlığı nedeniyle eğitime ara vermektedir. İlçede özel kurumlara bağlı erkek kursları olsa da Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bir erkek Kur'an Kursu mevcut değildir.

İlçede 112 cami bulunmaktadır. Bu camilerden 98'i kadrolu, 14'ü ise kadrosuz personelle hizmet vermektedir. İlçede 2 vaiz görev yapmaktadır. Vaazlar zaman zaman ilçe müftüsü tarafından yapılsa da genellikle ilçe vaizleri tarafından yapılmaktadır. Vaazlar Daday Merkez Kolukaraoğlu Camii kürsüsünden yapılmakta ve diğer camilerden de dinlenilebilmektedir.⁷⁶Daday yöresinde halkın dini vecibelerini yerine getirebilmeleri için özellikle Candaroğulları ve Osmanlı döneminde devlet ileri gelenleri camiler, mescitler ve eserler inşa etmişlerdir. M. 1310 yılında yapılan Ali Paşa Camii İsfendiyar Bey tarafından yaptırılmıştır. Yine 1451 yılında Candaroğlu İsmail Bey tarafından yaptırılan Küre-i Hadid Camii'ni de önemli eserler arasında zikredebiliriz. O dönemde bu cami için 4 köyün gelirlerinin vakfedildiği de kayıtlarda mevcut bilgiler arasındadır. Hatip Köy Camii, Turnalu Köyü Camii önemli camiler arasında zikredilmektedir.

15. ve 16. yüzyılda hizmet veriyor olmaları adlarına çiftlik, değirmenler, bazı köy ve çayır arazileri vakfedilmiş bulunması, bugün de hala mevcut bulunmaları sebebiyle ilçede bulunan Furuncuk Mescidi, Yarış Köyü Mescidi, Budak Köyü Mescidi, Savaş Köyü Mescidi

⁷⁵ Milli Eğitim Müdürlüğü, <http://www.daday.gov.tr/milli-egitim-mudurlugu> (22 Mart 2019)

⁷⁶ Daday Müftülüğü, Personelimiz, <https://kastamonu.diyaret.gov.tr/daday/Sayfalar/home.aspx> (22 Mart 2019)

ve Hüsam Nuri Mescidini de zikretmemiz gerekmektedir. Araştırma mahalli ziyaret edilebilecek dini mekânlar açısından da çeşitlidir. İlçe merkezine bulunan ve çevre bölgelerde yer alan ana ziyaret yerleri şunlardır: Ali Danişmend Türbesi, Ballıdağ Türbesi, Hasanşeyh Türbesi, Kıyık Türbesi, Tekke Türbesi, Veliyullah Nurullah Efendi Türbesi. Daday ilçesinde önceki dönemlerden kalma birçok zaviye bulunmaktadır. 16. Yüzyılın ilk çeyreğinde karşımıza Hacı Ahmet Zaviyesi ile Süleyman Emre Zaviyesini görmekteyiz. Yine bu yüzyıllarda Çöki Zaviyesi, Sultan Emre Zaviyesidir. Bölgede tespit edilen en büyük zaviye Güzel Ahmet Zaviyesidir. Bu zaviye için 7 köy geliri vakfedilmiştir. Hamit Seydi Zaviyesi, Köşek Köyü Zaviyesi, Şeref Zaviyesi de ilçenin önemli zaviyeleri arasındadır.⁷⁷

⁷⁷ Uygun, s.68-74.

2. BÖLÜM: DİN VE TOPLUM

İnsanlık tarihine baktığımızda şunu kesin olarak ifade edebiliriz ki bugüne kadar dünya üzerinde tümüyle dinden ve dini hayattan uzak bir topluluk yaşamamıştır. İnsanın var olduğu her yerde mahiyetleri farklı da olsa bir inanç ve bir ibadet şekli görülmüştür. Geçmişte var olduğu gibi bugün de ilimsiz, felsefesiz, sanatsız yaşayan birçok cemiyete rastlayabiliriz. Fakat insanla birlikte var olmuş olan din kavramı insanoğlu yok oluncaya kadar varlığını sürdürecektir.⁷⁸

İnsan hem düşünen hem de inanan bir varlıktır. Akıl düşünmenin temelidir. Akıl ile çözüm bulamadığımız noktalarda tasavvur gücünden faydalanır ve aklın erişemediği yerlere tasavvur ile ulaşabiliriz. Daha sonra inanç olgusu öne çıkar ve düşünmeyi tesiri altına alır. Tanrı merkezli ilerleyen bir davranış modeli ve düşünce sistemi diğer sosyal olgu, olay, süreç ve kurumları etkiler. Bunun sonucunda da din dediğimiz kurum, yaratıcı-insan arasındaki bağlantıdan ziyade; insan-insan arasındaki bağlantıya evrilir ve bu da sosyolojik bir vakıa halini alır.⁷⁹

2.1. Dinin Sosyolojik Tanımları

Din kavramı üzerine araştırma yapan sosyal bilimcilerin ortak bir din tanımı üzerinde uzlaşabildiklerini söylemek mümkün değildir. Her bir sosyal bilimci kendi alanına hizmet edecek olan din tanımıyla iktifa etmiştir. Günümüzde birden fazla dini inanç sisteminin var olması, çeşitli dinlere mensup bu insanların benimseyebilecekleri ortak bir din tanımının olmaması, tanımın yapıldığı dönemin toplumsal yapısıyla, tanımı yapanın kişisel tutumu ve dinin çok boyutlu karmaşık yapısı tek bir din tanımı yapılmasını zorlaştırmaktadır.⁸⁰

⁷⁸ Mehmet Aydın, “Din ve Toplum İlişkisi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı.3, (1986), s. 47.

⁷⁹ Arslantürk ve Amman, s.316.

⁸⁰ Recep Yaparel, “Dinin Tarifi Mümkün mü?”, *Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı.4, (1987), s.405.

Lügat manası ile din kavramı farklı dillerde farklı manalar içermektedir. Türkçede ifade edilen din kelimesi dilimize Arapçadan geçmiştir. Din kelimesi Arapçada etimolojik anlamda ‘d-y-n’ fiil kökünden gelmekte olup lügat manasında “otorite sahibi olma, yönetme, borçlu olma, üstün gelme, idare etme, baş eğdirme, ceza, yargı, usul, âdet, tutulan yol, hesaplaşma ve hüküm” anlamlarına gelmektedir. Din kelimesi Arapça ifade ettiği anlamlar bağlamında dört grupta toplanmıştır. İlki “egemenlik sahibine itaat ve ibadet” anlamında, ikincisi “egemenlik sahibine ait üstünlük ve galibiyet” anlamında, üçüncüsü “peygamber kavminin dininde idi” ifadesinde olduğu gibi “usul, âdet, tutulan yol, huy” anlamında dördüncüsü “din gününün sahibi” ifadesinde olduğu gibi “ceza, yargı, hesap, mükâfat” anlamlarında kullanılmıştır.⁸¹

Din eski Yunanca “korkuyla karışık saygı ve sevgi” anlamında ‘thrioheva’ kelimesiyle ifade edilirken bugünkü Yunanca ’da benzer anlamdaki ‘triskevi’ kelimesiyle kullanılmıştır. Latince ise din “religio” kelimesiyle ifade edilip bu kelimenin de iki ayrı kökten geldiği söylenmektedir. Bu kelime Çiçeron’a göre kutsal olduğu düşünülen bazı fiillerin özenle ve belli aralıklarla tekrar edilmesi manasında kullanılan “religere” kökünden, Lactantius’un ifadesiyle ise kişilerin birbirine ve Tanrıya bağlılıkları anlamında ki “religare” kökünden türemiştir.⁸² Türkler arasında İslamiyet kabul edilmeden önce din olgusu akide anlamına gelen “darm” ve kanun, inanç, anlamında kullanılan “nom” kelimeleriyle ifade edilmiştir.⁸³ Din kavramında semantik olarak ifade edilen bu iki farklı görüş, gerçekte dini tecrübenin insan ve toplum hayatındaki tezahüründe analitik olarak ifade edilebilecek iki farklı konuya da işaret etmektedir. Bunlardan biri tapılanla tapan arasındaki bahsi geçen bağlılıktır. Bu bağlılığa fert açısından bakıldığında dindarlık dediğimiz şey subjektif bir halden ibarettir ve bu “subjektif din” olarak adlandırılır. Nitekim dinin bir vicdan ve şahsi bir seçim meselesi olduğundan

⁸¹ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, 14. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2017, s. 222-224.

⁸² Mehmet Taplamacıoğlu, **Din Sosyolojisi**, 3. Baskı, Ankara: A.Ü.İ.F. Yayınları, 1983, s.6.

⁸³ Abdurrahman Küçük ve Günay Tümer, **Dinler Tarihi**, Ankara: Ocak Yayınları, 1988, s.15.

bahsedilirken sözü edilen din ve dindarlık da işte budur. İkinci anlamda kullanılan din ise objektif bir gerçeklik olarak toplumun bağlandığı inanç ve amellerden oluşan bir sistemdir.

Din sosyolojisi daha çok “objektif din” denilen bu ikinci yönle ilgilenmektedir. Ancak sübjektif din ve objektif din arasındaki bu ayrım analitik ayrımlardan çok da öteye geçememektedir.⁸⁴ Mehmet Taplamacıoğlu’na göre de objektif olarak din; kutsiyetine inanılan birtakım eylemlerin belirli aralıklarla tekrarlanmasını gerektirirken, sübjektif olarak da kişinin iç hayatının gizli durumunu anlatır. Sosyolojinin ilgilendiği yön olan objektif dinin dış görünüşünü meydana getiren ayinler, yortular, bayramlar kısacası bütün törenler de bu kısımda yer alır.⁸⁵

Kelime manasını aşp, kavram ve müessese olarak din nedir diye soracak olursak cevaplar çok çeşitli görünse de hep aynı bütünü ifade eder. Din, aşkın varlığa bağlanma ve buna ait inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamalar bütünüdür. Bir inanç, ahlak ve ibadet sistemidir.⁸⁶

Batıdaki din tanımlarına baktığımızda ise özsel ve işlevsel tanımlar olarak ayrıldığını görürüz. Özsel (süstantif) tanımlar daha çok dinin ne olduğu konusuyla ilgilenirken, işlevsel (fonksiyonel) tanımlar daha çok dinin ne işe yaradığı gibi sorulara cevap oluşturabilecek nitelikteki tanımlardır.⁸⁷ Çeşitli din bilimlerinin mensupları, antropolog ve sosyologların din tanımlarına baktığımızda bugün din sosyologlarının hakkında fikir birliği ettiği bir din öğretisi ve üzerinde ittifak edilmiş bir din tanımı ortaya koyabildiklerini söyleyemeyiz. Bu konuda pek çok tarif vardır ve her biri farklı bir açıdan eleştiriye tabi tutulmuştur. Bunda şaşılacak bir

⁸⁴ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi Dersleri**, 2. Baskı, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1996, s.129.

⁸⁵ Mehmet Taplamacıoğlu, **Din Sosyolojisi: Giriş**, 2. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 40-42.

⁸⁶ Yünni Sezen, **Sosyoloji Açısından Din**, 3. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1998, s. 29.

⁸⁷ IngerFurseeth, Pal Repstad, **Din Sosyolojisine Giriş: Klasik ve Çağdaş Kuramlar**,(Çev) İhsan Çapcıoğlu ve Halil Aydınalp, Ankara: Birleşik Dağıtım, 2011, s.45.

şey de yoktur çünkü sosyoloji ilmi gerçek olanın ortaya konulması için çabalayan statik değil dinamik bir çalışma sahasıdır. Bu sebeptendir ki bugün sosyologların üzerinde ittifak ettiği tek bir toplum anlayışı da mevcut değildir. Özellikle sosyologlar dini tarif ederken belli bir din tarifi yapmamış, insanlar açısından her devir ve her mekânda görülen ilahi olan ya da olmayan tüm dinleri kapsamaya çalışmışlardır. “Hak” ve “Batıl” olarak ayrışan dinlerde büyük bir temel, öz, içerik, gaye ve değerler farklılığı bulunsa da sosyologlar açısından din olması bakımından hepsi de aynı çatı altında toplanarak kapsayıcı tanımlar yapılmaktadır.

2.1.1. Özsel Tanımlar

Dinin özsel tanımlarına baktığımızda İngiliz sosyal antropolojinin kurucusu kabul edilen E. B. Taylor dini, “ruhi varlıklara inanç” olarak tanımlar. Rudolf Otto’ya göre ise din kısaca büyüleyici ve korkutucu sır olan “kutsalın tecrübesidir.” Otto’nun bu tanımlaması kısaca dinin özüne dair tanımlamaları özetlemektedir. Otto’ya göre din, insanın kutsalla ilişkisidir. Kutsal kabul edilen şey sadece dini alanda kendini gösterir ve bu durum tüm dinlerde ortaktır.⁸⁸ Auguste Comte ve onun gibi düşünen pozitivistler dini “daha müspet düşünce şekilleri karşısında bir gün silinip gitmeye mahkûm olan ilkel ve büyüsel düşünce tarzı olarak nitelemektedirler.⁸⁹ P. L. Berger’in görüşüne göre ise din “kendisiyle kutsal bir kozmosun inşa edildiği beşerî bir girişimdir.” Berger’in bu tanımında vurgu, insanoğlunun özel bir dünya türü yani kutsalla ilişkisi üzerinedir. Bu kutsal dünya, gündelik hayattan farklıdır ve burada önemli olan şey dinin özü kutsal olarak ifade edilenle doğrudan ilişkili olmasıdır. Berger’e göre kutsaldan kasıt ise, belirli nesnelerde bulunduğu düşünülen, bireyin dışında ama bununla birlikte insanla bağlantı kuran esrarlı ve ürpertici bir güçtür. Bu özellik objelere olduğu gibi insanlara, hayvanlara, insan medeniyetinin objektifleştirmelerine de atfedilir.

⁸⁸ Talip Küçükcan (Ed.), **Din Sosyolojisi**, 3. Baskı Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013, s.65-68.

⁸⁹ Günay, **Din Sosyolojisi Dersleri**, s. 136.

Kutsal olduğuna inanılan taşlar, kutsal denilen yerler, kutsal kabul edilen aletler ve hatta kutsal olduğu düşünülen hayvanlar buna örnek olarak verilebilir.⁹⁰ Burada anlaşılan odur ki; dinin özsel tanımına göre herhangi bir din, ortak özelliklerden hareket edildiğinde insanın kutsal saydığı gerçeklikle ilişkisini konu alır. Bu ilişkinin çerçevesini oluşturan inançlar, değer yargıları, öğretiler, davranış kuralları, tapınma biçimleri ve kurumsal yapılarıyla birlikte var olur.⁹¹ Dolayısıyla tüm bu tanımlarda kutsal kavramının doğaüstü olandan fazlasına karşılık geldiğini söyleyebiliriz.

2.1.2. İşlevsel Tanımlar

Din sosyolojisinde genellikle dinin işlevsel tanımları yani birey ve toplum hayatında yerine getirdiği fonksiyonlar üzerinde durulur. İşlevsel tanımlara göre dinin eğer bir fonksiyonu varsa anlamı da vardır. Dini işlevselliği üzerinden tanımlayan kurucu sosyologlardan Emile Durkheim dini “kutsal şeylerle ilgili inanç ve ibadetlerden oluşan, dokunulmaz ve yasak kabul edilen şeyler konusunda mensuplarını tek bir manevi/ahlaki topluluk halinde kilise adı verilen bir cemaat etrafında birleştiren bütüncül bir inanç ve ibadet sistemi” olarak tanımlar. Toplumlara dinin kaynağı olarak gören Durkheim’a göre aslında kutsal olan toplumsal olanın ifadesinden başka bir şey değildir. Durkheim’a göre din oldukça önemli işlevlere sahip olan bir toplumsal olgudur. Dinin asıl hedeflerinden biri toplumsal dayanışmayı sağlaması ve güçlendirmesidir. Toplumsal dayanışma var olduğu müddetçe din de varlığını sürdürecektir. Sonuç olarak tarihsel süreç içerisinde dinin somut biçimleri değişmekle birlikte özü aynı kalacaktır.⁹²

Dini fonksiyonel açıdan tanımlayan Amerikalı Milton Yinger’e göre ise din; bir insan grubunun yaşamın temel problemleriyle mücadele ederken kullandığı inanç ve birtakım

⁹⁰ Peter L. Berger, **Kutsal Şemsiye**, Ali Coşkun (Çev), İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000, s.64.

⁹¹ Necdet Subaşı, **Din Sosyolojisi**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014, s.24.

⁹² Emile Durkheim, **Dini Hayatın İlkel Biçimleri**, Fuat Aydın (çev.), İstanbul: Ataç Yayınları, 2005, s.54- 63.

pratikler sistemidir.⁹³ T. Parsons’a göre ise din; kâinat, kâinatta insanın yeri, insanın çevresiyle ve diğerleriyle ilişkisi ve bununla birlikte arzu edilen ve edilmeyen şeyler üzerine geliştirilen ve gerçekleştirilen bir anlayış biçimidir.⁹⁴ Thomas Luckmann da dini işlevselliği ile tanımlamaya çalışmaktadır. Ona göre din insan organizmasının bir yeteneği olduğundan dolayı, insani olan her şey dinidir de. İnsanın biyolojik doğası; ahlakı kullanarak ve nesnel bağlantılar ile her şeyi aşkınlaştırır. Yani Luckmann’a göre beşerî olan her şey aynı zamanda bilfiil dini de olmuş olur.⁹⁵ C. Geertz’in tanımında da işlevselliğin belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Ona göre din “İnsanlar arasında genel varlık düzenine ilişkin kavramlar üreterek ve bu kavramlara gerçeklik yükleyip bu gerçeklik atmosferinde eşsiz derecede gerçekçi ve güçlü görünen uzun süreli ruhsal durum ve motivasyonlar tesis etmeye çalışan bir semboller sistemidir.” Burada da dinin ne olduğundan ziyade ne yaptığı üzerinde odaklanılmıştır. J. Wach’a göre din hakkında yapılmış bulunan çeşitli tariflerin hâlâ, en kısa, en basit ve en zengini, “din, kutsalın tecrübesidir” şeklindeki din tarifidir. Çağımızda din sosyolojisi alanında önde gelen isimlerden olan Wach’a göre, en kapsayıcı ve doğru tanımlama Otto’nun bu tanımlamasıdır. Ona göre bu tarif dinin objektif yönünün hakkını vermektedir. Zira bu tanım dini sadece basit bir tecrübeye, inanca, amele, tören yada sembole veya duygu, içgüdü, düşünceye irca ettirmeyip dinin duruma göre pek çok yönlerde gerçekleşebileceğine işaret etmiştir.⁹⁶ Ayrıca o dini tecrübenin sosyal ve ahlaki sonuçlar ortaya çıkardığını ‘sosyal bütünleşmeyi sağlama’ ve ‘sosyalleşme’ dinin hedefleri arasında yer almamasına rağmen bu insani tecrübenin kişiyi sosyalleştirdiğini söylemektedir.

Weber için de din insani manalandırmayla ilgili bir olgudur. Weber dini eylemleri bireysel eylemlerde ayrıştırır. Yani dini-toplumsal davranışlar kişisel olarak inşa edilir.

⁹³ Küçükcan, s.67.

⁹⁴ Sezen, **Sosyoloji Açısından Din**, s.159-160.

⁹⁵ Thomas Luckman, **Görünmeyen Din**, Ali Coşkun,(çev.), İstanbul:Rağbet Yayınları, 2003, s.45-46.

⁹⁶ Günay, **Din Sosyolojisi Dersleri**, s.138.

Wach'da görüldüğü gibi Weber'de de dinin sosyal sonuçları dinin özü değil ondan türemiş sonuçlarıdır. Örneğin Weber'e göre kişi dini bakış açısıyla toplumun ekonomi, eğitim, siyaset, aile gibi pek çok meselesine din penceresinden bakıp toplumsal konuları etkilemiştir.⁹⁷ Marx'a göre ise dini ortaya koyan şey insan bilincidir ve burada etkili olan faktörler üretim ve mülkiyet ilişkileridir. Dini kullananlar üst sınıftır. Marx'a göre din üst sınıfın kendi menfaatlerine hizmet eden bir araçtır. Marx'ın meşhur tabirine göre din “baskıya tabi yaratıkların iç çekmesi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz olayların ruhudur. Halkın afyonudur.” Burada kastedilen şekliyle din, eşitsiz dünya içerisinde ezilen sınıfı sakinleştiren, yatıştıran bir nevi uyutan, mutluluk veren bir araçtır. Fakat bu mutluluk hayali bir mutluluktan başka bir şey değildir. Aynı zamanda dinin, ilerleyen süreçte inançlar, semboller ve değerlerle alt tabakanın menfaatine yarayan yorumlar yaptığı da görülebilir.⁹⁸

Çeşitli sosyolog, psikolog ve antropologların din hakkındaki tanımlarına yer verdikten sonra şimdi de İslam kelimcilerinin din tanımlarına yer verebiliriz. Çoğunlukla İslam kelimcileri dini “Allah tarafından vahiy yoluyla ve peygamberleri aracılığıyla vazedilen dünya ve ahirette saadet ve necata götüren, itikad ve amellerden mürekkep bir müessese” olarak tanımlamaktadırlar. Buna göre İslam'ın şu beş temel özelliği ortaya çıkmaktadır. (1) Allah tarafından gönderilmiş apaçık hükümlerdir. (2) Kişileri yaratılıştaki amaç ve gaye hakkında bilgilendirir. (3) Kişileri saadet ve hidayet yollarına sevk eder. (4) İnsanları bireysel iradeleriyle faydalı amellere yönlendirir. (5) Allah'ın gerçek sahibi olduğu dinin temellerini vahiy ve nübüvvet meydana getirir.⁹⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili adlı meşhur tefsirinde dini “akıl sahiplerini kendi ihtiyaçlarıyla hayırlara sevk eden ilahi bir kanun” şeklinde tanımlar. Bunun hak dinin tarifi olduğunu ve bu sevk ilahi dinlerde vahye

⁹⁷ MaxWeber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Zeynep Aruoba, (çev.), İstanbul:Hill Yayınları, 1997, s.87-98.

⁹⁸ Halil Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme Kuzey Kıbrıs Örneği**, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2018, s.163.

⁹⁹ Günay, **Din Sosyolojisi**, s.214.

dayandığını batıl dinlerde ise “vehmi” olduğunu söyler. Hak dinin muhataplarını da akıl sahipleri ve ihtiyar hakkı bulunan insanlar olarak açıklar. Allah insana verdiği akıl ve basiret ile bu dünyada kendi varlığına delil teşkil eden işaretlerle yarattıkları üzerinden kendi varlığını idrak edebilmelerini bekler. İnsan için marifetullah (Allah’ı bilmek) fitridir. Şu hâlde din insanla birlikte doğmuştur. Fakat din insanda fitri olduğu kadar kesbidir de yani sonradan da kazanılabilir. Diğer taraftan insanda doğuştan gelen bu eğilim vahiy ile açıklanmış ve takviye edilmiştir. Dolayısıyla dinin asıl hedefi kişileri doğru işlere iletip kişileri bu dünyada da öteki dünyada da mutluluğa ve huzura erdirmektir.¹⁰⁰

2.2. Dini Hayatın İfade Şekilleri

Din sosyologları dini hayatın yani dini tecrübenin bireysel veya toplumsal hayatta ya da tarihsel ve sosyo-kültürel ortamda büründüğü ifade şekillerini çeşitli açılardan kategorize etmiş ve din tariflerinde temel aldıkları kriterlere göre birbirinden farklı tipolojiler ortaya koymuşlardır. Örneğin bunlardan Charles Y.Glock, dini hayatın gözlenebilir dört boyutu olduğunu ifade ederek bunları: tecrübî, ritüalist, ideolojik ve geleneksel (konvansiyonel) boyut olarak sıralamıştır. Daha sonra Glock’un Stark ile yaptığı araştırmada bireysel dini tecrübenin objektifleşen boyutlarını daha farklı bir tasnife tabi tutarak bir dini yaşayışın gözlemlenebilir olması için şu beş boyutlu yeni kategorizasyonu meydana getirmişlerdir. Bunlar: Dini inanç boyutu, dini pratikler boyutu, dini tecrübe boyutu, dini bilgi boyutu, dini etkiler boyutu.¹⁰¹

Glock’a göre din ister ilkel ister modern olsun bireyleri için kendi içinde bile çok farklı manalar içerir. Fakat Glock’a kadar yapılan çalışmalarda dindarlığın sadece inanç veya ibadet gibi bir boyutu üzerinden araştırılmaya çalışılmış çok boyutlu olabileceği gözden

¹⁰⁰ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme Kuzey Kıbrıs Örneği**, s.164.

¹⁰¹ Charles Y. Glock, “Dindarlığın Boyutları Üzerine”, **Din Sosyolojisi**, Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş (drl.), Ankara: Vadi Yayınları, 2007, s.254.

kaçırılmıştır. O “Dindarlığın Boyutları” adlı makalesinde her ne kadar farklı dünya dinleri, onların farklı tezahürleri ve o dinlerin inananlarının da farklı kavrayış ve inanışları olsa da tüm insanlar için dindarlığın ifade biçimlerinde uzlaşılacak noktaların mevcut olduğunu dile getirmiştir.¹⁰² Glock’un yaşayan dünya dinlerini inceleyerek 1972 yılında geliştirip son şeklini verdiği bu beş boyutlu tasnifinin farklı kültür ve dinlerde de kullanıma uygun olması bakımından bugün Türkiye’de ve dünyada sosyal bilimciler tarafından en çok tercih edilen dindarlık modeli olduğunu söyleyebiliriz. Glock’a göre dinsel düşünce ve bağlılıkların tam olarak anlaşılabilmesi için insanın genel olarak dindar olabileceği farklı formlar dikkate alınmalıdır. Glock’un beş boyutlu tasnifi aşağıdaki gibidir.

Dini İnanç Boyutu: Burası inancın içeriği, inanç veya inançsızlık, inancın geleneksel olması ya da olmaması gibi hususları kapar. Her din, mensuplarının bilmesini ve uymasını beklediği birtakım inançlar bütünü bünyesinde barındırır. Burada beklenen dindar bir bireyden bunları bilip inanacağıdır. Yine bireyin dinin anlam ve işlevini kavradığı boyut da burasıdır.¹⁰³

Dini Pratikler Boyutu: Burada dinin kendi mensuplarında yerine getirmelerini beklediği ve uyguladıkları zaman diğer dinlerden ayrılmasını sağlayan dini pratikler, ritüeller ve ayin ve çeşitli ibadetler vardır. Dua, oruç, namaz ve bütün spesifik ibadetler burada değerlendirilir.¹⁰⁴ Yapılan ibadetler genellikle biçimsel ve halk tipidir fakat yine de bütün dinlerde gayri resmi, kişisel dini pratik ve ibadetler de ortaya çıkmış durumdadır.¹⁰⁵

¹⁰² Hakkı Karaşahin, “Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma”, **AÜİFD**, Cilt:49, Sayı:1, (ss. 191-200) s.198.

¹⁰³ Glock, s.256-257 (s?) ; Murat Yıldız, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, **Tabula-Rasa**, 2001, Yıl: 1, Sayı: 1, <http://www.angelfire.com/psy/muratyildiz/din1.htm> (24 Mayıs 2019) ss. 19-42.

¹⁰⁴ Mehmet Erkol, “Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi SBD**, Cilt:17, Sayı:2, 2015, (ss.131-161) s.144.

¹⁰⁵ Glock, **Din Sosyolojisi**, s.256-257.

Dini Tecrübe (Duygu) Boyutu: Kişinin ibadetlere göre çok daha hassas ve kapalı olarak ortaya çıkan yaratıcı ile bir nevi iletişime geçtiği vecd halidir. Tüm dinler mensuplarının az ya da çok belki bir zamanda dini tecrübeyi en az bir defa yaşadığını varsayar. Fakat tüm dinleri bunu yorumlama tarzı değişiklik gösterir. Hissettiği duygular ona Allah’la iletişim tecrübesini yaşatır. Bu boyut dini tecrübenin olumlu olumsuz huşu, ruhsal huzur bulma, sevgi, korku, ürperme, sevinç gibi tüm tecrübe boyutlarını kapsar. Her din için bireysel dini tecrübe önem arz eder.¹⁰⁶

Dini Bilgi Boyutu: Bu boyutla kişinin mensup olduğu dinin temel öğretilerini, kutsal metinlerini, inanç ve ibadetle alakalı bilgileri bilmesi beklenir. Dinlerde bilgi ve iman arasında yakın bir ilişki kurulmuştur. Zira dinler inanç için ön bilgiyi şart koşar fakat inanmak için tamamen bilgi sahibi olmak da gerekmemektedir. Öyle ki nice insan az bir bilgiyle çok iman edebilir.¹⁰⁷

Dini Etkiler Boyutu: Bu boyut diğer dört boyutun günlük hayattaki etki yansıması olarak değerlendirilebilir. İnanç, ibadet, bilgi boyutunun kişiye kazandırdığı zihniyetle din mensubunun dünyevi işleri nasıl idame ettirip nasıl neticelendiğiyle ilgilidir. Din kişiye her konuda nasıl davranması gerektiğini öğretmiştir. Bu boyut bu konuda dinin kişiye yaptığı etkilerin toplamıdır.¹⁰⁸

Glock’a göre ilk dört boyut dinsel bağlılığı belirlemede son derece işlevseldir. Burada değinilmesi gereken husus şudur ki bir boyutta dindar olunması diğer boyutlarda da dindar olduğu anlamına gelmez. Yalnız inanç boyutu temel boyuttur. İnanç boyutu dindarlığın olmazsa olmazı olmasına rağmen tek başına da yeterli değildir. Bazı dinlerdeki tecrübe boyutuna verilen önem uygulama boyutuna verilen önemden yüksektir. Toplum bu dört

¹⁰⁶ Glock, **Din Sosyolojisi**, s.256-257.

¹⁰⁷ Glock, **Din Sosyolojisi**, s.256-257.

¹⁰⁸ Glock, **Din Sosyolojisi**, s.256-257.

boyutu aynı seviyede görmez boyutlara verilen önem kişi, zaman, toplumsal yapı, kişisel özelliklere göre farklılık arz eder.¹⁰⁹

Diğer taraftan sosyal antropolojinin en önemli isimlerinden biri olan A. R. Radcliffe-Brown ise bir toplumsal davranış türü olarak dini incelememiz gerektiğini savunmuş ve dindarlığın şu boyutlarına işaret etmiştir. Bunlar;

Toplum hayatında bir dini incelemek için onun orada faaliyet halindeki etkileri incelenmelidir.

Dini cemaate aidiyetin kişide meydana getirdiği duygular incelenmelidir. Zira bunlar toplumsal dayanışma ve bağımlılığın sosyolojik ve sosyal psikolojik yönlerini aydınlatmada oldukça önem arz eder.

Dini fiiller, ritüeller ve ayinlerin incelenmesi de önemlidir. Dini inanç ve dogmalar da incelenmelidir. Din ve dini grup, cemaat, mezhep ve teşkilatlarla toplumsal yapı arasındaki ilişkiler inceleme konusu yapılarak dinin içinde yaşadığı toplumla olan destekleme ve dışlanma ilişkisi gözlemlenmelidir.¹¹⁰

Sistemik din sosyolojisinin en yetkili isimlerinde J. Wach'ın, dini tecrübenin objektifleşme yönlerini tasnifi ise üçlüdür:

Dini tecrübenin teorik anlatım: Akide (doktrin),

Pratik anlatım: İbadet (kült),

Sosyolojik anlatım: Dini cemaat veya topluluk.¹¹¹

¹⁰⁹ Glock, **Din Sosyolojisi** s.258.

¹¹⁰ Günay, **Din Sosyolojisi**, s.234-235.

¹¹¹ Günay, **Din Sosyolojisi**, s.238.

Bu farklı tasnifleri çoğaltabileceğimiz gibi bunlar arasından İslam âlimlerinin de dindarlığı; itikat, muamelat (sosyal ilişkiler) ve ibadet olarak sınıflamasından yola çıkarak burada itikadın; Glock'un tasnifinde inanç ve bilgi boyutuna, Wach'un tasnifine göre de teorik anlatıma; ibadetin Glock'un kuramında dini pratikler boyutuna, Wach'da pratik anlatım boyutuna; muamelatın Glock'ta duygu, bilgi, etki ve pratikler boyutuna, Wach'un tasnifinde ise sosyolojik boyuta karşılık geldiği görebiliriz.¹¹² Bu yüzden Glock'un beşli tasnifi esas olmakla birlikte dini tecrübeyi üç ana başlık altında gruplandırabiliriz.

2.2.1. Dini Hayatın Teorik Anlatımı: İnançlar

Her din birtakım inançlara dayanmaktadır. En ilkel olanından en yükseğine, hak dinlerden batıl dinlere temel birtakım inançlara dayanmayan bir din tasavvur etmek imkânsızdır. Her dinde menşei dini tecrübe, sezgi, ilham ya da vahiy olan asgari de olsa mutlaka teorik bir anlatım, inançlar, tasavvur ve fikirler vardır. Bu inançlar sırf o dine has oldukları için din mensupları arasında birbirlerine bağlayıcı bir köprü görevi üstlenir. Dini inançlar aynı zamanda sadece o dine inananların sahip olduğu bir gizli bilgi, bir sır, bir hakikattir. En ilkel dinlerde dahi bu böyledir. Bu durum ferdin şunu ifade etmesine sebep olur: “Ben ve benimle bu dine mensup olanlar, filan inançlara inanıyoruz.”¹¹³

Hemen her dinde olan inanç siteminde ilk ve en önemli şey ilahi bir varlığa olan inançtır. İnanç ilkeleri farklı dinlerde farklı şekillerde ortaya çıkar. Aynı zamanda birey için inanç ilkelerinin ne anlama geldiği de önemli bir şeydir. Zira bugün dünya üzerinde inanç ilkelerini kabul eden ama onları kendisi için önemli kabul etmeyen insanların sayısı oldukça fazladır. Dolayısıyla insanların neye inandığını bilmek yeterli olmayıp bu inançların dinin ruhsal ve sosyal yaşam içerisindeki dinin rolünü de iyi anlamak gerekmektedir. Bugüne kadar din

¹¹² Murat Yıldız, <http://www.angelfire.com/psy/muratyildiz/din1.htm> (25 Mayıs 2019) ss. 19-42.

¹¹³ Günay, **Din Sosyolojisi Dersleri**, s.148-149.

üzerine geliştirilen bütün hipotezlere göre din insan varoluşunu anlamlandırmaktadır dünya anlayışındaki boşlukları doldurmaktadır. Tüm bunlara ilaveten din insanın bu dünyada yaşadığı tüm mahrumiyet, acı ve yalnızlığını aşmada da yardımcı olmaktadır.¹¹⁴

Wach, dini tecrübenin teorik ifadesi olan inanç boyutunun medeniyet tarihi boyunca üç safhada incelenebileceğini söyler. Birinci safhada ilkel ve politeist dinlerde teorik anlatım birtakım “mitler” halinde ifade edilir. Afrika ve Polinezya efsaneleri buna örnektir. İkinci safhada kabile efsane nakilleri biraz değişerek söz konusu efsaneler merkezi bir şahıs etrafında organize edilerek belli özellikler ön plana çıkartılır diğerleri unutulur. Böylece rivayetlerin derlenişi ve birleştirilmesi gerçekleşmeye başlar. Bu durum akıl ve düşünce ile desteklenip gerekli şartlar oluştuğunda doktrin hakkında karar verip onu belirleyecek bir üst otoritenin kurulmasına da sebep olabilir. Sonuç itibarıyla birbirinden bağımsız efsanelerin yerine, normatif ve az çok birlik halinde bulunan doktrin geçirilir. Meksika, Çin ve Yunan dinleri birleşme ve tedvin safhasını temsil eder. Üçüncü safhayı karakterize eden normatifleşmeyle beraber dinin ilkeleri sistemleştirilmeye başlanmıştır. Derleme, yazma ve tedvin çalışmaları tamamlandıktan sonra yazılı rivayetler kutsal metinler halinde sözlü rivayetlerin yerini almıştır. İlahiyatçılar, özel tecrübelerden kaynaklanan din anlayışlarının aklileştirilmesi amacıyla düzenli bir ilahiyat (kutsal kabul edilen metinler) tarafından desteklenen normatif inanç sistemleri kurarlar. Veciz özetler inanç sistemleri haline getirilir. İslamiyet, Yahudilik, Hristiyanlık, Zerdüş, Mâni, Buda, Hinduizm, Konfüçyanizm gibi dinler de sistemli ilahiyat safhasını temsil etmektedir.¹¹⁵

Kısaca ilkel ve politeist dinlerde teorik anlatım birtakım mitlerle gerçekleştirilirken, monoteist, ilahi ve yüksek dinlerde bunun yerini “iman esasları”, “doktrinler”, “dogmalar”

¹¹⁴ Aktay ve M. Emin Köktaş, s.258-262.

¹¹⁵ Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu (Ed.), **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, 2. Baskı, Ankara. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2010, s. 51.

alır. Böylece bu tür yüksek dinlerde dini tecrübenin nazari ifadesi akaid dediğimiz iman esaslarının toplandığı biçimiyle kendini ifade eder ve bu genellikle bir formülle şekillenerek tekrar eder. Özellikle ilahi kaynaklı dinlerde o dinin akidesinin özünü oluşturan bir formülün tekrarlandığı görülür. Benzer şekilde İslamiyet’te de ‘Amentü’de toplanan altı iman esasında Allah’a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe ve kadere iman İslam akidesinin özünü oluşturmaktadır. İslamiyet’te “Yüce Allah’ın birliğini yahut tekliğini” ifade eden “Kelime-i Tevhit” veya “Cenab-ı Allah’ın varlık ve birliğini ve Hz. Muhammed’in Onun kulu ve Resülü olduğunu” tasdik etmek olan “Kelime-i Şehadet” de bu dinin mensubu olunduğuna dair birer semboldür. Amel ve imandan hangisinin öne çıktığı genellikle dinlerde tartışılan bir konu olmakla birlikte iptidai dinlerde daha çok pratiğin önemli olduğu ve orada dini inançların, akaidin ikinci planda kaldığı görülmektedir. Sami dinlerde ise inanç konusu ön planda olup ibadetler ikinci planda kalmaktadır. Hristiyan Katolik ve Protestan mezhebinde durum böyledir.¹¹⁶

Dini tecrübenin teorik anlatımı genellikle muhteva bakımından şu üç mesele çevresinde ele alınmaktadır: Yaratıcı, insan ve dünya. Bu üç konuya karşılık gelen bilim dalları ise İlahiyat (Teoloji), Kevniyat (Kozmoloji), Beşeriyat (Antropoloji) yani Tanrı bilimi, evren bilimi ve de insan bilimidir. Bu bilim dalları içerisinde Tanrı’nın varlığı, sıfatları, bunların ispatı, nübüvvet, mebd, mead ve ahiret gibi konular ele alınır bunları İslamiyet’te ele alan dilim dalı ise ilm-i Kelamdır.¹¹⁷

2.2.2.Dini Hayatın Pratik Anlatımı: İbadetler

Dini tecrübenin teorik ifadesiyle pratik ifadesi arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü hiçbir din sadece bir tasavvurlar ve fikirler toplamı değil aynı zamanda da dışa yansıyan bir davranış

¹¹⁶ Günay, *Din Sosyolojisi Dersleri*, s. 150.

¹¹⁷ Günay, *Din Sosyolojisi*, s.243.

ve içten yönelişi ifade eden bir tavidir. Öyle ki zaten dinin teorik ifadesi olan inanç konuları dış dünyada uygulanarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bir hareket eğer kaynağını dini tecrübeden alıyorsa o onun pratik ifadesi olarak değerlendirilir. Hatta dindar insanın tüm eylemleri ibadet olarak da kabul edilebilir.¹¹⁸

En ilkelinden en mütakâmiline kadar her din inanç ve itikad dışında birtakım ritüellere, içten yöneliş şeklinde ortaya çıkan tasavvurlara ve davranış şeklinde tezahür eden ibadetlere de sahiptir. Örneğin bir dini ayin ya da merasimin yapılması, ibadet eylemlerinin icrası, dini bir emrin yerine getirilmesi ve yasaklardan sakınma da birer pratik boyuttur. İçten bir yöneliş şeklinde ortaya çıkan tasavvurlara örnek olarak murakabeye dalmak, bir dua okumak, zikir, Allah’a veya mukaddesata dair saygı duyma diyebiliriz. İşte tüm bunlar dinin yalnızca bir tasavvurlar ve inanç sistemi olmadığının dinde bir takım iradi hareketler ve davranışların da yer aldığının kanıtlarıdır. Buna göre dinde mevcut olan ikinci cihet “ibadet” veya “amel” yönüdür. Dinin iki ana unsurundan biri inanç öbürü de ibadettir. Bunlar ayrılmaz bir bütün olup birbirlerine bağlıdır ve birbirlerini tamamlayıcıdır.¹¹⁹

G. van der Leeuw, tüm dinlerin tapınma eylemlerinin fenomenolojik yorumunu “Esası ve Tezahürleri İçerisinde Din” adlı eserinde yapmış ve onu da E. Underhill, ibadet fiillerinin tasnifini şu dört gruba ayırmıştır:

1. İbadetler,
2. Dini semboller,
3. Kutsama ayinleri,
4. Kurbanlar.

¹¹⁸ Akyüz ve Çapcıoğlu, **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, s. 52.

¹¹⁹ Günay, **Din Sosyolojisi**, s.244-245.

İslam âlimleri ise ibadetleri genellikle şu üç grupta toplamaktadırlar:

1. Bedeni ibadetler (Namaz, oruç, dua vs.),
2. Mali ibadetler (Zekât, fitre, kurban, sadaka vs.),
3. Hem beden hem de malla yapılan ibadetler (Hac).

Morice Goguel, ibadetin son derece önemli üç fonksiyonunun olduğunu dile getirmektedir. Bunlar:

İbadet, dinin ifadesi olmak bakımından sembolik bir fonksiyona sahiptir. İbadet, onu ifa edenlerde dini duyguları besleyip, geliştirmesi bakımından didaktik bir fonksiyona sahiptir. İbadet, kutsalla bağ kurmak onunla teması sağlamak bakımından mistik bir fonksiyona sahiptir.¹²⁰

İbadetin din kurumu içerisindeki öneminden ziyade din sosyolojisi bakımından bizim asıl üzerinde durmamız gereken mesele ibadetin cemaat teşkil eden birleştirici, bütünleştirici gücü olmalıdır. Bir dini davranış veya saygı ifadesi olarak ibadetler tek tek bireyleri aşarak diğer insanlar üzerinde de etkili olur. İbadetler aynı inançlar gibi kişilerde ortak inanç ve tasavvurlara sahip olma şuurunu yerleştirerek onları birbirlerine daha çok yaklaştırır. Özellikle ilkel dinlerde grubun tüm hayatının dini törenler etrafında döndüğünü düşünürsek onlar için ibadet bir hayat birliği oluşturur. Öyle ki ilkel dinlerde olduğu gibi diğer bütün dinlerde dini ayinler, ibadetler dini cemaatin sadece basit bir ifadesi değil, aynı zamanda dini cemaati hayatta tutmak için de bir vasıtaadır. Bununla birlikte inançlar bazen toplumu gruplar ya da bireyler halinde farklılığa ve bölünmeye sürükleyebilse de ibadetler din kaynaklı bencil tutum ve davranışlara engel olarak farklılıkları ortadan kaldırarak birey ve toplumu bütünleştirir. Dini ibadet ve törenlerin; ahlak, dayanışma, ekonomi, siyaset ve sanat üzerinde

¹²⁰ Günay, **Din Sosyolojisi**, s. 246-247.

sayısız etkisi vardır. Fakat ayı zamanda inançlar net tanımlarla ortaya konulmuşken ibadetler genişleme ve farklılaşma özelliğine sahiptir. Bu da onu güncel açıklamalar ve karmaşıklıkla ile karşı karşıya getirir. Eğer ibadetler bu şekilde genişleyerek asıl ve eski anlamından uzaklaşırsa bu durumda o dinin mensupları arasında yorum, uygulama farklılığı dolayısıyla da çekişme ve ihtilaflar ortaya çıkar bu da dini tecrübenin sosyolojik boyutuyla ilgilidir.¹²¹ Fakat tapınma eylemleri, ibadetler ne kadar birbirine zıt olsa ve farklılık teşkil etse de hiçbir zaman dini inançlar konusunda ortaya çıkan farklılaşmanın yol açtığı bölünme ve gruplaşmalara neden olamazlar.¹²²

İbadet fiilleri zamanla daha karmaşık ve teferruatlı bir hal alınca bu konularda uzlaşma ihtiyacı gözlenir. Bu durum da ibadet ve diğer dini işleri yürütmek üzere bir uzmanlar grubunun teşekkülünü gerektirir. Böylece ortaya “din adamları” veya “din görevlileri” dediğimiz sınıf çıkmış olur. Netice itibariyle ibadetin bütünleştirici fonksiyonu teminat altına alınmış olur.¹²³

2.2.3 Dini Hayatın Sosyolojik Anlatımı

Dini tecrübenin teorik ve pratik anlatımı onun üçüncü bir görünüşü olan sosyolojik anlatımıyla tamamlanır. Yaşayan bir din tabiatı icabı toplumsal münasebetleri kurmak ve sürdürmek zorundadır.¹²⁴ Din kutsallık boyutuyla bireysel olduğu kadar kolektif ilişkileri de düzenler. Onun bu özelliği cemaat oluşturabilme potansiyeli yani sosyolojik boyutuyla ilgilidir. Dini ayinler topluluğun basit bir anlatımı değil, aynı zamanda onun devamlılığını sürdürebilme teminatıdır. Her din, bireyleri arasında toplumsal ilişkiler yaratarak dini,

¹²¹ Akyüz ve Çapcıoğlu, **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, s. 53.

¹²² Günay, **Din Sosyolojisi**, s.250.

¹²³ Günay, **Din Sosyolojisi**, s.250.

¹²⁴ Taplamacıoğlu, **Din Sosyolojisi: Giriş**, s.186.

sübjektif tecrübenin dışına çıkartıp nesnelleştirme yani toplumsallaştırma çabaları içerisinde bulunur. Çünkü insan yapısı gereği toplumsallaşmak zorunda olan bir varlıktır.¹²⁵

Her din bir topluluk içinden çıkıp orada hayat bulduğu gibi, sırf dini grup ve cemaatlerde de görüldüğü üzere üyeleri birbirine bağlayan temel bağ dindir. Bu bağlamda “kutsal” kavramının öyle ya da böyle bir topluluğu içerdiğini ifade etmek mümkündür. Burada din sosyoloğuna düşen görev de dinden kaynağını alan ya da kutsalla ilişkilerinden ötürü doğan bu tür topluluklar, cemaatler, grup ve teşkilatların incelenmesi olmalıdır. Toplumsal bakımdan incelendiğinde din kavramı, bünyesinde çeşitli toplumsal ilişkiler barındıran bir sosyal kavramdır. Bahsi geçen kavramda itikadi meseleler, kurumlar, inanışlar, ayinler ve eylemler yer alır. Nitekim burada sosyolojik olarak dini gruplar, cemaat ve topluluklar da her biri toplumsal sistemin bir parçasıdır. Öyle ki yukarıda bahsedildiği gibi dini inançlar hatta ibadetler bile toplumu birleştirebildiği gibi ayrıştırabilir de.¹²⁶

Dinin sosyolojik boyutunu ele almak isteyen her girişim o dinin filizlendiği toplumun yapısını da gözetmek zorundadır. Çünkü tüm dinler başlangıçta içinden çıktığı sosyolojik çevrenin etkisi altındadır. Dinin şekillendiği ileri safhalarda dahi o dinin ilk kurucusu ve ilk taraftarları içinde yaşadıkları toplumun toplumsal ve kültürel sistemini görmezden gelememişlerdir. Öyle ki toplum hayatının henüz farklılaşmadığı ilkel kavimlerde bile ayinler ve efsaneler açıkça toplumsal yapının damgasını taşır. Aslında teoride koyduğu kurallarla toplumsal hayatı düzenleyen din, pratikte var olan toplumsal yapıya nüfuz ederek onu belli bir dereceye kadar düzenler. Tüm dinler bu etkileşim ve düzenlemeyi -İslamiyet, Hıristiyanlık,

¹²⁵ Akyüz ve Çapcıoğlu, **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, s. 54.

¹²⁶ Günay, **Din Sosyolojisi**, s. 251-252.

Yahudilik, Budizm, İlkel dinler de dâhil- son derece sistemli ve kapsamlı ahlaki değerler vasıtasıyla yaparlar.¹²⁷

Dinin toplum karşısındaki üç farklı tutumunu şu şekilde sıralayabiliriz:

Olumlu tutum: Din ve dünya örgütleri aynı olan grupların ayırt edici bir özelliğidir. Ulusal dinlerle İslam dini, Vatikan Katolikliği buna örnek olarak verilebilir. Burada din topluma karşı olumlu bir tutum içerisindedir.

Olumsuz tutum: Koyu zahitlik bu tutumun önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Budizm ve bazı İslam tarikatları, keşişlik, çilecilik, aşırı materyalizm ve benzerleri bu grupta yer alır. Burada din topluma karşı olumsuz bir tavır takınır.

Seçmeli tutum: Bu tutum dini grupları nicelik ve nitelik bakımından sınırlandırır. İslam'daki emr-ü dünya (dünya işleri) emr-ü ahiret (ahiret işleri), Hristiyanlıktaki din ve devlet işlerinin ayrımı buna örnek olarak verilebilir.¹²⁸

Öyle ki dinler başlangıçta iki şeye kuşkuyla yaklaşır. Bunlar: Mevcut toplumsal bünyedeki aile, kabile vb. tabii gruplarla tarihi ve sosyolojik faktörlerin belirlediği kültürel sistemdir. Bu demektir ki yukarıda da belirtildiği gibi bir dini tebliğ sosyolojik açıdan öteden beri var olanları ya reddeder ya da kabul eder.¹²⁹

Dini gruplar açısından baktığımızda dini ayinlerin sosyolojik bakımdan oldukça önemli olduğunu görürüz. Dini birliğin esasını oluşturan temel şeyde dinin bu pratik yönüdür. En ilkelinden en gelişmişine kadar tüm dinlerdeki dini eylemler birey kadar toplumu da etkisi altına alır. Dua, kurban ve diğer tüm ibadetle sadece ona katılanların tecrübelerini açığa

¹²⁷ Akyüz ve Çapcıoğlu, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, s.54.

¹²⁸ Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi: Giriş*, s.192-193.

¹²⁹ Akyüz ve Çapcıoğlu, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, s.55.

çıkarmakla kalmaz aynı zamanda grubun yapı ve zihniyetinin belirlenmesine de katkı sağlar.¹³⁰

2.3.Dinin Sosyal İşlevleri

Dinin sosyal işlevleriyle kastedilen, dinin toplumdaki yeri ve etkileri ile toplum için gördüğü iş ve görevlerdir. Dinin her zaman olumlu değil aynı zamanda olumsuz işlevleri de mevcuttur. Din sadece fonksiyonel değil aynı zamanda disfonksiyonel de olabilmektedir.

Örneğin din toplumu bütünleştirebildiği gibi çatıştırabilir de. Dinin toplumsal işlevlerinin açıklığı -kapalılığı, görünürlüğü-gizliliği konusu da hatırlatılmalıdır. Zira dine inanan bir kimse ya da toplumun bir sosyal işlevi niyet etmesi bilmesi ya da açıkça görmesi durumunda o işlev açık olmakta; niyet edilmemesi, bilinmemesi veya görülmemesi durumunda da kapalı olmalıdır. Örneğin insanlar Allah'ın emrini yerine getirmek için ve huzur hissetmek için bir araya gelip topluca ibadet ederler. Burada bir araya gelmenin görünen işlevi huzur iken görünmeyen işlevi de sosyal bütünleşmedir.¹³¹

Dinin sosyal hayatta meydana getirdiği ilk temel işlev dinin teorik anlatımı olan inanç sistemi kurmasıdır. İncanın en önemli işlevi de aklı aşan soruları yanıtlayarak aklın ötesine geçişi sağlamaktır. İnanç ve teslimiyet ilk olarak ölüm karşısındaki acziyeti anlamlı ve açıklanabilir hale getirir. “Nasıl” olduğu bilinen ama “niçin” olduğu bilinmeyen her şey için en büyük destekçi dindir. İnanma, aidiyet, kimlik ve süreklilik ihtiyacı, sığınma ihtiyacı başka şeylerle karşılanmadığı sürece her zaman din ve inanç en önemli sığınak noktası olacaktır.¹³² Zihniyet ve ahlak başlığında da belirttiğimiz gibi her din bir ruh ve zihniyet taşır. Bu zihniyet kişiyi kutsal olmayan birçok konuya karşı belli bir tutum içerisinde yaklaşmasına toplumu

¹³⁰ Akyüz ve Çapcıoğlu, **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi** s.56.

¹³¹ Küçükcan, s. 70.

¹³² Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s.164-165.

dini inanış ve zihniyetiyle yorumlamasına sebep olmaktadır.¹³³ Dolayısıyla dinin en önemli özelliklerinden birisi de mensuplarına belli bir ahlak ve fiziki çevresine doğru olan tutumlarını tayin eden bir zihniyet kazandırmasıdır. Dini temel alan zihin yapısı ve dünya algısının eğitim, aile, siyaset, ekonomi ve serbest zaman üzerinde etkisi görüldüğü gibi dinin en önemli etkisinin toplumsal ahlak olduğunu da söyleyebiliriz. Zira Max Weber'in "Protestan Ahlakı" dini zihniyetin ekonomi üzerindeki etkilerini ele alan klasik örneklerdendir.¹³⁴

Dinin bir diğer işlevi de sosyal bütünleştirmedir. Toplumu toplum yapan, toplumu mümkün kılan nedir? Toplum denen bütünün içinde bireyleri birleştiren nedir? Hiç şüphesiz toplum belli bir zaman ve mekânda bir araya gelip yaşayan insan topluluğundan daha fazlasıdır. İnsanları bir araya getiren belli bir amaç, değerler ve normlar vardır bunu meydana getiren de dinin sosyolojik tarafıdır. Sosyal bütünleşmeyi sağlayan en önemli fenomenlerden biri de dindir. İbn Haldun dinin birleştirici, bütünleştirici güç ve faaliyeti üzerinde önemle durmuştur. Yine Emile Durkheim'in da toplumsal yapıda düzen problemini ne çözer, sosyal istikrar ve düzeni ne sağlar sorusuna cevabı din olmuştur.¹³⁵

Dinin bütünleştirici etkisinin yanı sıra parçalama ve çatıştırma etkisi de bulunmaktadır. Öyle ki dinin tarihte de bugün de toplum içinde muhalefet, çatıştırma ve savaşa neden olduğu görülmektedir. Din kendi mensupları içinde birleştirici bir güçken grup dışında daha genel mana da çatıştırma işlevi de görebilmektedir. Aynı zamanda din içindeki yorumlar bazen gruplaşmaya, mezhepleşmeye, çeşitli düşünce ve inanç akımlarının ortaya çıkmasına ve ayrışmasına da neden olabilmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki dinin, kimi zaman toplumu ayırıştıran bu çatışma hali ihtilal, devrim, kavga ve savaş hali vs. geçici olabileceği toplum düzenini ilelebet bozmayacağı gibi tam tersine toplumsal dayanışmayı bozup, işi toplumu

¹³³ Berger, s.67.

¹³⁴ Aydınalp, *Din ve Dünyevileşme*,166.

¹³⁵ Küçükcan, s.71.

parçalama ve tefrikaya sürüklenme durumuna da sebep olabilir. Dinin bu parçalayıcı, çatışma çıkarıcı yönü üzerinde Weber karizmatik lidere işaret eder. O dinsel kökenlere sahip olan lider ve hareketi toplum içinde harekete geçirerek bir devrimin gerçekleşmesinde işlevsel olabilir der. Din sosyolojisinin önem verdiği konulardan olan karizmatik hareketlerin de gösterdiği gibi din devrimlerin ve büyük değişimlerin gerçekleştirilmesinde işlev görebilmektedir. Şunu da ilave etmek gerekir ki karizmatik lider bir yönüyle parçalayıp çatışma çıkarırken bir yönüyle de bütünleştirmektedir.¹³⁶

Dinin bir diğer sosyolojik tesiri de toplumsal ve siyasi neticeleri olan dini bir kurum ve topluluk olarak kendini tarif etmesidir. Toplum içinde gördüğü kabul ve destekle sosyal politik dinamik olabilen, dinsel topluluklar adına sınırlar çizebilen, genel kabulü belirleyen dini meşruiyet kaynağı ve otorite biçimi olabilmektedir. Din üyelerine kazandırdığı rol, statü ve pozisyonlarla yeni bir sosyalleşme imkânı sağlamakta ve grup kimlikleriyle kimi zaman toplumun genel kabulleriyle çatışıp kimi zaman da standartlarla ahenk içinde yaşayabilmektedirler.¹³⁷

Dinin bir diğer işlevi de bütünleştirme özelliğiyle paralellik gösteren organizasyon özelliğidir. Peygamberin karizmatik liderliği etrafında oluşan organizasyondan; farklı dini grup, oluşum, parti hareket ve kurumların organizasyonları, bürokratik ve hiyerarşik yapılanmaları dinin gruplaşma özelliğini ortaya çıkarmaktadır.¹³⁸

Dinin toplumsal işlevlerinden biri de sosyalizasyondur. Din sosyo-ekonomik ve dinsel sisteme uygun belli karakter tiplerini öne çıkararak, destekleyerek bu aktörlerin sosyal yapıya uyan rollerini öğrenip benimseyip sosyal hayata ayak uydurmalarını yani sosyalleşmelerini

¹³⁶ Küçükcan, s.71.

¹³⁷ Abdurrahman Kurt, **Din Sosyolojisi**, Bursa: Dora Yayınları, 2011, s.134.

¹³⁸ Küçükcan, s. 72.

sağlar. Dinsel sosyalleşme sisteme uygun değer, tutum ve davranışları öğreterek dindar bireyin sosyal yapıyı, sosyal norm ve değerleri, rolleri benimsemesinde rol oynar.¹³⁹

Dinin başka bir işlevi de yapılandırmadır. Geleneksel Hint kast sistemi bunun örneğidir. Büyük ihtimalle Brahman ruhbanlığının ürünü olan bu sistem siyasi liderlere büyük avantajlar sağlar. Din, bu durumda toplumun sosyo-kültürel yapısında oldukça etkili olup hatta onu düzenler. Gerek İslam da gerekse de Hristiyanlıkta dinin, sosyal hayatın bütün alanlarıyla ilgili normlar geliştirip düzenlemelerde bulunduğu da bilinmektedir.¹⁴⁰

İnancın şekil ve mahiyeti değişse de tüm bunlar bir çoğunluk oluşturduğunda toplumun normatif yapısını destekler. Aynı inanca sahip insanlar benzer değerler sistemi meydana getirirler. Benzer değerler de sosyal grup bağlarını güçlendirirken diğer taraftan müşterek bir kimlik oluşumunu da destekler. Burada artık çoğunlukla dini olanla kültürel olan birbirine karışarak toplumun müşterek “mana birlikteliğini” oluşturur.¹⁴¹

İbadetlerin de dinin sosyal yapı içindeki bütünleştirme ve kaynaştırmada etkileri büyüktür. Zira ibadetlerde bir taraftan dini inancın canlılığını koruma bir taraftan da yakın düşünce ve duygularla farklı sosyal grup ve tabakalardaki çok sayıdaki insanı belli mekân ve ortamlarda toplayarak sosyal bütünleşmeye ve de bireyin gruba olan mensubiyet duygusunun kuvvetlenmesine sebep olma durumu vardır. İslam bu etkinin en açık görüldüğü dindir. Zira dünyanın her yerinde okunan ezanların değişmemesi, cemaatle kılınan namazlar, zekât ve sadaka, birlikte tutulan oruçlar, birlikte açılan iftarlar, aynı duygulara milyonları bir araya getiren hac, farklı ahlak görgü kuralları, pek çok ibadet sosyal hayatı ve psikolojik hali sürekli yenileyen önemli sosyal tezahürleridir.¹⁴² Müslümanların doğum, ölüm, sünnet, evlenme gibi

¹³⁹ Küçükcan, s.72.

¹⁴⁰ Küçükcan, s.72.

¹⁴¹ Günay, *Din Sosyolojisi*, s.222.

¹⁴² Yümnü Sezen, *İslam'ın Sosyolojik Yorumu*, İstanbul: Birleşik Yayınları, 2000, s.100-101.

önemli olayları dini atmosfer içerisinde cereyan ettirmeleri ya da burada ki belli bir örf, adet ve uygulamaların dinin bütünleştirici özelliğiyle çok benzer olması örneği de verilebilir.¹⁴³

Aynı zamanda dinler toplumsal sınır ve kimlikleri de netleştirir. Din kültürel kimliğin temellerinden olması hasebiyle milli politikaya da milletlerarası politikaya da etki etmektedir. Özellikle kimlikler üzerinden kurgulanan “medeniyetler çatışması” ve üzerinde gerçekleşen tartışmalar dinin kimlik oluşturma/kazandırmadaki rolünü tekrar göstermiştir. Barındırdığı sembol, anlam, pratiklerle birlikte din kurumu ortak tarih, coğrafya, dil ve etnisitelerle birlikte kültürün ayrılmaz bir üyesi olur.¹⁴⁴

Dinin toplumsal yapı içinde şekillendirdiği bir diğer nokta da evlenilebilecek kişiler, evlilik ve cinsellik, sosyal cinsiyet, toplumsal statü, akrabalık, mülk edinme gibi konulardır. Oldukça modern toplumlarda bile ölüm, doğum evlilik, mal sahibi olma gibi meseleler bugün dahi mukaddes kabul edilen kurumlar şeklinde değerlendirilmektedir.¹⁴⁵

Dinin bir diğer işlevi de devletle toplum arasında bir aracı kurum olmasıdır. Din, devletle birey arasındaki yapıda bulunur. Bir sivil toplum olarak tampon işlevi görür. İslam toplumlarında özellikle Osmanlı toplum yapısında Ahilik ve Bektaşilik örneklerinde bu daha net olarak görülür.¹⁴⁶

Dini metin ve gelenekler ister istemez, yorum ve akıl devreye girdiğinde politik ve askeri kararlar da içinde olmak üzere pek çok düşünce ve fiiliyatın kutsal bir anlam dünyası içerisinde meşrulaştırılmasını da sağlamaktadır. Buna intihar eylemlerinin cihat ve şehitlik anlayışlarıyla bağdaştırılması, eylemlerin klasik İslam savaş hukukunda zemin bulmasını kolaylaştırmakta ve toplumsal kabule zemin hazırlamaktadır. Yine Halaka’ya (Yahudi Şeriatı)

¹⁴³ Günay, **Din Sosyolojisi**, s.226.

¹⁴⁴ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s. 170.

¹⁴⁵ Arslantürk ve Amman, s. 132.

¹⁴⁶ Küçükcan, s.72-73.

dayalı politik bir ideoloji güden “Gush Emunim” hareketine göre, Batı Şeria’nın Yahudiler tarafından kontrol altına alınması ilahi bir emir olduğu için demokratik kararlarla durdurulamayacak bir politikadır. Bunlar günümüzde dinlerin ne kadar görünmez hale gelse dahi siyasi meşruiyetin önemli bir parçası olmaya devam ettiğinin birer örneğidir.¹⁴⁷

Din ile sosyal değişim arasında üçlü bir tipolojiden bahsedilebilir. Dinler hem değişimin hareket ettiricisi hem değişim karşıtı hem de sosyal hayatın akışı içinde kabuğuna çekilerek izole olabilirler. Dinin esasları ve hedefleriyle toplumun dinamiklerinin çatışması veya örtüşmesi buradaki gidişatı belirler, İlişkisiz kalma ya da izole olma ise modern dönemlerde görülen halkın tümüne hitap eden bir hürriyet ve otorite anlayışı içerisinde, karşılıklı sınırları muhafaza ve kendi içinde değişimi anlamlandırma ile mümkün olur.¹⁴⁸

Son olarak dinin en büyük işlevlerinden birisi de kültürü koruma ve devam ettirmedir. Toplumun kültür üretim safhasının pek çok aşamasında dini anlam ve zihniyet dünyası devreye girer. Dini olan kültürel hale gelir ve ayı zamanda dinin muhafazakâr yapısı kültürü koruyarak nesilden nesile aktarır. Modern dindarlık yaklaşımlarındaki “hafıza zinciri” yaklaşımı da buna örnektir. Kültürün içine sinmiş olan dini algı ve sembolizm en seküler toplumlar da dahil olmak üzere hafıza zinciri devam ettikçe yaşamaya devam eder. Modernleşmenin temel hedef olduğu Batı’da ve bir asra yakın komünizm altında yaşayan Orta Asya’da ki Türk toplulukları, kültürün dini, dinin de kültürü nasıl koruduğunu ve aktardığını en iyi şekilde gösteren örneklerle doludur.¹⁴⁹

2.4. Geleneksel Toplum ve Din

Erken dönemlerde cemaat-cemiyet, topluluk-toplum olarak ele alınan toplum tipolojileri 1960’lardan sonra geleneksel, modern ve post-modern şeklinde üçlü tipoloji olarak yeniden

¹⁴⁷ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s. 171-172.

¹⁴⁸ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s. 172.

¹⁴⁹ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s. 173.

yorumlanmıştır. Toplum bilimcilere göre bu isimlendirmeler değişse de aslında toplum gruplarının taşıdığı özellikler kendi içinde büyük oranda aynı kalmaktadır. Örneğin Tönnies'in yaptığı cemaat-cemiyet ayrışmasında cemaatler iş bölümünün çok az olduğu duygusal ve homojen toplumlardan; cemiyetler ise iş bölümüne ve menfaate dayalı, gayr-i şahsi ve heterojen toplumlardan oluşur. Tönnies'ten etkilenen Fransız sosyolog Durkheim da benzer şekilde bir mekanik-organik toplum ayrımı yapmış ve bunu dayanışma biçimlerine dayandırmıştır. Robert Redfield ise toplumu folk ve şehir toplumları olarak kategorize etmiştir. Folk toplumu gelenek ve dine göre şekil alan kapalı akraba ilişkilerine dayalı ilerleyen bir tipoloji iken şehir toplumu farklı toplulukların karşılıklı heterojen ilişkilerinden meydana gelir. Burada din ve akrabalık ilişkilerinin etkisi azalmaya başlamış ekonomi ve teknoloji ön plana çıkmıştır. Howard Becker ise toplumları kutsal ve seküler olarak niteler. Ona göre kutsal toplumlar adet, gelenek ve göreneklere göre hareket edip bunu toplumsal pratik, ayin ve törenlerle desteklerler. Yaşlıların toplumsal düzene önderlik ettiği bu toplumlar sözlü kültür, atasözleri ve masallarla da desteklenir. Seküler toplum ise iş bölümünün ekonomik ve bireysel çıkarların zirvede olduğu kozmopolit yapılardır. Spencer'a göre ise toplumların tarihsel gelişimi savaştan toplumdan iş bölümü, serbest ticaret ve demokratik yapılanmaya sahip olan sanayi toplumuna doğrudur.¹⁵⁰

Yukarıda belirtilen çeşitli toplum tipolojileri için esas alınan şey ilkel aşama olarak kabul edilen kabile köy gibi birimlerdir. Zira hepsinin ortak paydası kableden köyden kent yaşamına dönüşümün anlatılmasıdır. Bu sebeple geleneksel, savaştan, cemaat, mekanik, folk, kutsal diye nitelendirilen bu toplumsal tipolojilerin hepsinin ortak özelliği dayanışma ilişkilerine dayanan, homojen, statik ve toplumsal hareketliliğin neredeyse hiç olmadığı

¹⁵⁰ Abdülkadir Zorlu, "Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek", **Muhafazakâr Düşünce**, Sayı:3, (Kış, 2005), s.138-139.

toplumlar olduğunu görürüz. Burada şunun ayırımına dikkat çekmekte fayda var. Bahsi geçen homojenlik-heterojenlik özellikleri arasındaki farka dikkat çekmek amacıyla modern sanayi öncesi var olan kentsel yapılardan yani bir önceki basamaktan değil de kabile ve köy tipolojilerinden yani merdivenin ilk basamaklarından başlatılarak karşılaştırılmaya gidilmiştir. Zira modern sanayi öncesi kent devletleri veya dinsel, ırksal, askeri sınıflanma ve çeşitliliğin zirvede olduğu imparatorluklarla bugünün heterojen toplumları karşılaştırılacak olursa bu farklılıkların oldukça azaldığı gözlemlenir. Böylece değişimi sanayi ve kapitalistleşmenin oldukça uzağında bulunan köy ve kabile tipolojilerinden başlatmak iki toplum tipolojisi arasındaki radikalleşmenin farkını ortaya koyabilmek adına doğru bir seçim olmaktadır.¹⁵¹

Çağdaş toplum tipolojileri kuramları açısından ise üç isim öne çıkar. Bunlardan Parsons toplumları ilkel toplumlar, geçiş toplumları ve modern toplumlar olarak; Habermas ilkel, geleneksel ve modern toplumlar olarak, Giddens ise sınıfsız kabile toplumları, sınıfsal olarak bölünmüş geleneksel toplumlar ve modern sınıflı toplumlar olarak üçe ayırır. Burada çağdaş kuramlar klasik kuramlardan üç noktada ayrılır. İlki kategorizasyon farklılığıdır. Şöyle ki klasik kuramlarda topluluk denilen grubun, çağdaş teorilerde ilkel ve geleneksel olarak iki farklı tabanda değerlendirilmesidir. İlkel toplumdan kasıt daha çok köy ve onu şekillendiren akrabalık ilişkileri ile tarıma dayalı ekonomik yapıdır. Geleneksel toplum ise ekonomik, politik ve sosyal düzen olarak belli bir seviyeye kadar gelişmiş modern öncesi aşamadır. Çağdaş kuramların klasik kuramlardan farklılaştığı ikinci nokta ise klasik yorumların aksine geleneksel toplumlar homojen ve statik değildirler. Aksine ekonomik, politik, dinsel ve kültürel olarak farklılaşmış yapılardır.

¹⁵¹ Zorlu, s.140.

Giddens'a göre ise egemen sınıfın yaşadığı kent ve artı değerin üretilip kente transfer edildiği köy geleneksel toplumun iki ögesidir. Kent-köy arasındaki bağların zayıf olduğu geleneksel toplumlarda köyleri görenek ve akrabalık ilişkileri düzenlerken; kenti farklı din, dil ve kültürel çeşitliliği barındırmasından dolayı politik iktidarlar düzenler. Çağdaş kuramların klasik kuramlardan farklılaştığı üçüncü nokta da klasik kuramlarda birbirlerine karşıt olarak kurgulanan topluluk ve toplum içeriklerini bir kuramda bir araya getirme çabasıdır. Parsons'a göre bir bireyin toplumsal eylemi topluluk ve toplum karşıtlığında değil ikisinin ortaklığında gerçekleşir.¹⁵²

Özellikle çağdaş yorumlarda da görüldüğü üzere bir geçiş toplumu özelliği gösteren geleneksel toplum tipolojisi bizim araştırma bölgemiz olan Daday'ın bir ilçe olması hasebiyle ekonomik, politik ve sosyal düzen olarak belli bir seviyeye kadar gelişmesi toplumsal belli farklılıkların bulunmasına rağmen nüfusunun azlığı, ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayanması fakat sadece bunlarla sınırlı kalmayıp farklı devlet kademelerinde çalışanların da bir hayli fazla olması, önemli ticaret yolları veya ciddi sosyo-kültürel farklılık arz eden herhangi bir bölgeyle komşu olmayıp kültürel kodlarını örf, adet, gelenek ve göreneklerin oluşturuyor olması fakat aynı zamanda dönemin yenileşme, sekülerleşme gibi getirilerinden de belli konularda etkilenmiş olması, sanayileşme ve teknolojinin basit seviyede seyretmesi, ilişkilerin ekonomik ve ticari çıkarlardan ziyade akrabalık ve yaş statüsüne bağlı olarak ilerlemesi fakat akrabalık ilişkilerinin eski önemini yitirmesi, toplumsal norm ve ananelerin yüzyıllardır büyük tahribatlara maruz kalmadan küçük bazı değişimlerle devam ettirilmesi, muhafazakâr toplum yapısı, dine, atalara ve kutsala olan bağlılıkları, kendi içlerindeki sosyo-ekonomik ve kültürel benzerlikleri sebebiyle geleneksel toplum tipolojileri dâhilinde

¹⁵² Zorlu, s.143-145.

değerlendirilmektedir. Aşağıda geleneksel toplumun özelliklerine daha geniş biçimde yer verilecektir.

Bir ideal tip olarak ele alındığında sosyo-ekonomik yapısı itibariyle, üyelerinin tabiatın kendilerine sunduğu imkânlardan doğrudan doğruya ihtiyaçlarını karşıladıkları ve onları cüz'i bir şekilde işledikleri basit bir yapıya, kendi kendine yeten bir ekonomi ve teknolojiye sahip olan ve gelişmemiş iş bölümleri bulunan, üretimin çok alt seviyelerde seyrettiği geleneksel toplumlarda tüm toplumsal organizasyonlar kutsalla sıkı bir ilişki içerisinde. Yine toplumun demografik yapısının ve sosyal hareketliliğinin son derece sınırlı olduğu, toplumsal organizasyonun karmaşık bir şekilde meydana gelen akrabalık sistemine ve yaş derecelendirmesine bağlı olduğu, dinle ilgili olanla toplumsal olanın iç içe girdiği geleneksel toplumun tüm sosyal organizasyonları kutsalla sıkı bir bağlılık içerisinde. Hal böyle iken toplumdaki kutsal ve kutsal dışı birbirine geçmiş olup; aile, iktidar ve akrabalık ve tüm sosyal faaliyetler aynı zamanda dini bir anlam taşımaktadır. Temel değerlerini dinin kutsallıklarından alan geleneksel toplumun kültürü bir bütün oluşturmaktadır. Böylece de kişi bu kültürü alarak toplumla bütünleşmektedir.¹⁵³

Cemaatçi yapısı sebebiyle üyeleri arasındaki sıkı ve yakın ilişkiler sosyal kontrolü en üst seviyelere ulaştırmıştır. Geleneksel toplumlarda kişiler hem din adına hem de toplumun ona dayattığı normlara ve davranış kurallarına uymak zorundadır. Bugün modern bilimi oluşturan öğelerden yoksun olan geleneksel toplumda bilgi deneysel yollardan elde edilmektedir. Bu toplumdaki en büyük özelliklerden biri de temeli dini kuralardan oluşturulan toplumsal normları uzun süre koruyabilen muhafazakâr bir yapıya sahip olması ve bunu tehdit edecek her türlü değişim ve yeniliği reddetmesidir.

¹⁵³ Günay, *Din Sosyolojisi*, s.394-395.

Dinin sosyal hayatta en hâkim noktada bulunduğu geleneksel toplumlarda üyeler arasında tam bir inanç, ibadet, birlik ve beraberlik mevcuttur. Toplumun her kesimi bu ibadet, ayin ve emir ve yasaklara tam uyar. Toplumdaki sosyal kontrol ağı devlet ve onun adına aile reisi, din adamı ve yaşlılar sıralamasından oluşur. Bu kontrol sistemi sadece ibadetler konusunda değil yine temelde dine dayanan grup ahlakına bağlılık hususunda da devam eder. Bu tip toplumlarda dinin en önemli görevi zaten grup ahlakının korunması ve ayakta tutulmasıdır. Yani geleneksel toplumlarda dinin en temel fonksiyonlarından biri muhafazakârlıktır. Onlarda din; ahlak, örf ve adetlerle kültürün resmi koruyucusudur. Toplumun fertlerini tüm manevi ve sosyal sorunlarının çözümü kendisinden beklenen din aynı zamanda grubun ve kültürünün de kemale erdiricisi olarak görülür. Şüphesiz böyle bir ortamda “din adamı” en büyük manevi ve sosyal otoritenin sahibidir.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Günay, **Din Sosyolojisi**, s.395-396.

3. BÖLÜM: DADAY’DA DİNİ HAYAT

3.1. Araştırmaya Katılanların Sosyal Kimliği

İnsan denen varlığın yapısındaki çeşitlilik göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal olayların oldukça fazla faktörün etkisi altında gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Toplumsal süreçleri, olay ve olguları belirleyen ana ilkelerin mekân, zaman, zihniyet dünyası, coğrafi çevre, sosyo-kültürel normlar, eğitim ve ekonomi olduğu görülür.¹⁵⁵ Bağımsız değişken olarak adlandırılan bu etkenler kişilere davranış sorularından önce yöneltilen ve onları psikolojik ve sosyolojik olarak şekillendirdiği düşünülen ve katılımcıların olgusal durumlarını ifade eden tablolar aşağıda analiz edilmektedir.

3.1.1. Uygulama Yapılan Yer

Tablo 9

Uygulama Yapılan Yer

Yer	Frekans	%
İlçe Merkezi	302	76,8
Köy	91	23,2
Toplam	393	100,0

Tablo 9’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan 400 kişiden 393’ü uygulama yapılan yer sorusunu cevaplandırmış ve örneklem grubundaki 302 kişi yani grubun 4’te 3’ü anket uygulamasının ilçe merkezinde, geri kalanları ise çeşitli köylerde yapıldığını belirtmişlerdir. Özellikle köylerinin adını verenler için 11 kişinin Çayırılı, 6’şar kişinin Bolatlar, Çömlekçiler ve Kayabağı, 4 kişinin Bastak, 3 kişinin Akpınar, 2 kişinin Dereözü ve 1’er kişinin Davut, Keremler ve Merkez Köyleri’nden katıldıkları tespit edilmiştir.

¹⁵⁵ Arslantürk, *Araştırma Metot ve Teknikleri*, s. 49-59.

3.1.2. Cinsiyet

Tablo 10
Cinsiyet

Cinsiyet	Frekans	%
Kadın	198	49,5
Erkek	202	50,5
Toplam	400	100,0

Tablo 10’da araştırmaya katılan 400 kişiden 198’inin erkek 202’sinin de kadın olduğu anket uygulamasında neredeyse yarı yarıya bir oran yakalandığı görülmektedir.

3.1.3. Yaş

Tablo 11
Yaş

Yaş	Frekans	%
15-25 arası	98	24,5
26-40 arası	158	39,5
41-60 arası	114	28,5
61 ve yukarısı	30	7,5
Toplam	400	100,0

Tablo 11’de çalışmaya dahil olanların yaş aralığının %39,5 ile en fazla 26-40 yaş aralığına daha sonra %28,5 ile de 41-60 yaş aralığına ait olduğunu söyleyebiliriz. Ardından %24,5 ile 15-25 yaş aralığı gelmektedir. Araştırmanın en alt yaş sınırı ilk gençlik yılları olan 15 yaşından itibaren başlatılmış ve üst sınır koyulmamıştır. Toplumun dinamik grubunu yansıtan 15-40 yaş aralığı ise örneklemde %64 ile en yüksek orana sahiptir. 61 yaş üzeri ise örneklem içerisindeki %7,5’lik orana tekabül etmektedir.

3.1.4. Hayatınızın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer

Tablo 12
Hayatınızın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yer

	Frekans	%
Köy	109	27,4
Kasaba	3	0,8
İlçe	172	43,2
İl	92	23,1
Büyükşehir	22	5,5
Toplam	398	100,0

Tablo 12’de çalışmada yer alanların büyük çoğunluğu %43,2 ile hayatlarının büyük çoğunluğunun ilçede geçtiğini söylemiştir. Örneklemin %27,4’ü hayatının büyük çoğunluğunun köyde, %23,1’i ilde, %5,5’i büyükşehirde, %0,8’i ise kasabada geçtiğini söylemiştir. Burada %28,6’lık kısmı oluşturan grup hayatlarının büyük çoğunluğunu ilde veya büyükşehirlerde geçirdikleri belirtmişlerdir. Araştırmamızda kişinin anketimize katılabilmesi için en az 5 yıldır Daday’da ikamet ediyor olması gerekmektedir. Katılımcıların %28,6’lık bölümünün hayatlarının çoğunluğunu büyükşehirlerde geçirdiğini fakat iş veya eğitim sebebiyle en az 5 yıldır Daday’da ikamet ettiklerini söyleyebiliriz.

3.1.5. Eğitim Durumu

Tablo 13
Eğitim Durumu

	Frekans	%
Okuma-yazma bilmiyor	5	1,3
Okuma-yazma biliyor	15	3,8
İlkokul mezunu	47	11,8
Orta ve dengi okul mezunu	29	7,3
Lise ve dengi okul mezunu	116	29,2
Yüksekokul veya fakülte mezunu	162	40,8
Lisansüstü (Doktora, Yüksek lisans)	23	5,8
Toplam	397	100,0

Tablo 13'te örnekleme 5 kişni %1,3 oranıyla okuma yazma bilmediğini, 15 kişinin %3,8 ile yalnızca okuma yazma bildiğini, 47 kişinin %11,8 ile ilkokul mezunu olduğunu, 29 kişinin %7,3 ile ortaokul mezunu olduğunu, 116 kişinin %29,2 ile lise mezunu olduğunu, 162 kişinin %40,8 ile yüksekokul veya fakülte mezunu olduğunu, 23 kişinin de %5,8 oranıyla lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. %1,3 oranıyla okuma yazma bilmeyenlerin oranının oldukça düşük olması sebebiyle bölgedeki okur-yazarlık seviyesinin iyi bir düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Aynı şekilde %40,8 oranıyla yüksekokul ve fakülte mezunları örneklemin en büyük dilimini oluşturmakta bu da örneklemin eğitim seviyesinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Fakat burada belirtmemiz gerekir ki biz Türkiye'nin her geçen gün eğitim seviyesinin artması, üniversite mezunlarının sayısının son yıllarda oldukça yükselmesi sebebiyle bu araştırmayı Türkiye'nin dindarlık haritasına daha doğru bir çalışma evreniyle katkı sağlayabilmek amacıyla evrende seçilen örneklemin eğitim seviyesi yüksek kesimi de temsil etmesine özen gösterilmiştir. Bu yüzden katılımcılar arasında yüksekokul ve lisansüstü mezunlarının sayısı fazladır.

3.1.6. Medeni Durum

Tablo 14
Medeni Durum

	Frekans	%
Bekar	135	33,9
Evli	241	60,6
Boşanmış/ Dul	22	5,5
Toplam	398	100,0

Tablo 14’de çalışmaya dâhil olanların %60,6’sının evli, %33,9’unun bekâr,%5,5’i ise boşanmış veya dul olduğu görülmektedir

3.1.7. Nikâh Şekli

Tablo 15
Nikâh Şekli

	Frekans	%
Resmi nikah	51	21,7
Hem dini hem resmi nikah	184	78,3
Toplam	235	100,0

Tablo 15’te araştırmaya katılanların %78,3’ünün hem dini hem de resmi nikâhla evli olduğu, geri kalan %21,7’nin ise yalnızca resmi nikâhla evli olduğu görülmektedir. Bölgede 5’te 1 oranına tekabül eden %21,7’lik pay sadece resmi nikâh yapmayı tercih ederek bölgede dini nikâh konusunda büyük bir hassasiyetin bulunmadığını da göstermektedir.

3.1.8. Çocuk Sayısı

Tablo 16
Çocuk Sayısı

	Frekans	%
Çocuğum yok	30	11,3
Bir tane	54	20,3
İki tane	101	38,0
Üç tane	64	24,1
Dört tane	7	2,6
Beş tane	3	1,1
Altı veya daha çok	7	2,6
Toplam	266	100,0

Tablo 16’da araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun %38 ile iki çocuk sahibi olduğunu görülmektedir. Bunu %24,1 ile üç çocuk sahibi olanlar, %20,3 ile bir çocuk sahibi olanlar %11,3 ile hiç çocuğu olmayanlar, %2,6 ile dört ve altı çocuğu bulunanlar onu da %1,1 ile beş çocuk sahibi olan aileler takip etmektedir. Bu oranlar bölgedeki çocuk sahibi olma oranlarının geleneksel toplumlara nazaran daha düşük olduğun ve modern dönemle birlikte aile planlaması yoluna gidildiğini göstermektedir.

3.1.9. Meslek

Tablo 17
Meslek

	Frekans	%
Çiftçi	24	6,2
Unvanlı memur	115	29,5
Unvansız memur	35	9,0
İşçi	51	13,1
Zanaatkâr	13	3,3
Esnaf/ Ticaret erbabı	28	7,2
Nitelikli serbest meslek	8	2,1
Ev hanımı	51	13,1
Öğrenci	55	14,1
Diğer	10	2,6
Toplam	390	100,0

Tablo 17’de araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun %29,5 ile unvanlı memurlar olduğu görülmektedir. Sonrasında %14,1 oranıyla öğrenciler; %13,1 oranıyla işçiler ve ev hanımları gelmektedir. Bunları %9 ile unvansız memurlar, %7,2 ile esnaflar, %6,2 ile çiftçiler, %3,3 ile zanaatkârlar, %2,6 ile diğer meslek grupları ve %2,1 ile de nitelikli serbest meslek çalışanlarının gelmekte olduğu görülmektedir.

3.1.10. Gelir Durumu

Tablo 18
Gelir Durumu

	Frekans	%
Üst	27	6,8
Alt orta	47	11,8
Orta	309	77,4
Alt	16	4,0
Toplam	399	100,0

Tablo 18’de çalışmaya dâhil olanların büyük çoğunluğunu %77,4 ile orta gelir düzeyine sahip bireylerin oluşturduğu, onun ardından %11,8 oranıyla alt orta grubun geldiği onu da %6,8 ile üst, %4,0 ile de alt tabakanın takip ettiği görülür. En üst ve en alt gelir tabakası örnekleme toplamda %12 oranıyla oldukça altlarda kalmış yığılmanın orta tabakada olduğu tespit edilmiştir.

3.1.11. Din Eğitimi Alma Durumu

Tablo 19
Din Eğitimi Alma Durumu

	Frekans	%
Herhangi bir din eğitimi almadım	19	5,1
Kendi kendime	33	8,9
Ailede	21	5,6
Camide	88	23,7
Dini gruplarda	10	2,7
Kur'an kursu	77	20,7
İmam hatip lisesi	76	20,4
İlahiyat yüksekokulu/ fakültesi	48	12,9
Toplam	372	100,0

Tablo 19’da araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu %23,7’si din eğitimini camide aldığını söylemiştir. Sonrasında %20,7 oranıyla Kur’an kursu, %20,4 oranıyla imam hatip lisesi ve %12,9 oranıyla ilahiyat yüksekokulu/ fakültesi, %8,9 ile din eğitimini kendi kendine öğrenenler, %5,6 ile ailede öğrenenler ve %5,1 ile de herhangi bir din eğitimi almayanlar gelmektedir.

3.1.12. Dindarlık Bakımından Kendini Tarif Etme Durumu

Tablo 20
Kendini Dindarlık Bakımından Tarif Etme Durumu

	Frekans	%
Çok dindar	35	8,9
Dindar	309	78,6
Dinle az ilgili	49	12,5
Toplam	393	100,0

Tablo 20’de çalışmaya dâhil olanların büyük çoğunluğunun %78,6 oranıyla kendini dindar olarak tarif ettiği görülmektedir. Dinle az ilgili olduğunu söyleyenlerin oranı %12,5 iken, çok dindar olduğunu söyleyenler %8,9’dur. Kendini dindar ya da çok dindar şeklinde tanımlayanların oranı %87,5’tir. Dinle az ilgisi olduğunu söyleyen %12,5’lik grubun örnekleme payı çok fazla olmamasına rağmen geleneksel toplum yapıları için beklenenin üzerinde bir oran olduğu söylenebilir. Çok dindar olduğunu söyleyenlerin oranının düşüklüğü ise genellikle insanların kendilerini “ben çok dindarım” diyebilecekleri bir konumda olmadıklarını düşünmelerinden ileri gelmektedir.

3.1.13. Dinle İlgili Görüş

Tablo 21
Dinle İlgili Görüş

	Frekans	%
Din, Allah tarafından vahyedilmiş dünya ve ahret düzenidir.	371	94,6
Din gereklidir; fakat dünyevi meselelere dâhil edilmemelidir.	16	4,1
Artık dinde de reform ve yeni yorumlar gerekmektedir.	5	1,3
Toplam	392	100,0

Tablo 21’de araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu %94,6 oranıyla dinin “Din, Allah tarafından vahyedilmiş dünya ve ahret düzenidir” olduğu görüşünü savunmuştur. “Din gereklidir; fakat dünyevi meselelere dâhil edilmemelidir” diyenlerin oranları %4,1, “Artık dinde reform ve yeni yorumlar gerekmektedir” şeklinde düşünenlerin oranı ise sadece %1,3’te kalmıştır. Sonuçlar geleneksel dindarlık anlayışının çok büyük oranda benimsendiğini ve seküler dini görüşlere ilginin düşük oranlarda kaldığını göstermektedir. Din gereklidir fakat dünya işlerine karıştırılmamalıdır seçeneğinin laiklik anlayışıyla paralelliği göz önüne alındığında düşük bir oranda olsa geleneksel bir topluluk olan Daday’da örneklem içerisindeki %4,1’lik oranın laikliğin benimsendiği söylenebilir.

3.1.14. Düşünce Bakımından Kendini Tanımlama

Tablo 22

Düşünce Bakımından Kendini Tanımlama

	Frekans	%
Muhafazakâr	54	14,2
Milliyetçi muhafazakâr	115	30,3
Sosyal demokrat	29	7,6
İslamcı	43	11,3
Sade Müslüman	139	36,6
Toplam	380	100,0

Tablo 22’de araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun %36,6 ile kendini sade Müslüman olarak tanımladığını bunu %30,3 oranıyla milliyetçi muhafazakârım diyenlerin bunu %14,2 ile muhafazakârım ve 11,3 ile İslamcıyım, %7,6 ile sosyal demokratım diyerek kendini tanımlayanların geldiğini görmekteyiz. Örneklemnin çoğunluğunun kendini herhangi bir grup ya da siyasi görüşe dâhil etmeden sadece Müslüman olarak tanımlamayı tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

3.2. Dini Hayatın Tasviri

3.2.1. İnanç Boyutu

Tablo 23

İman Esaslarına Katılım

	Allaha İman		Meleklerle İman		Kur’an’a İman		Hz. Muhammed’e İman		Kıyamete İman		Kadere İman	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Hiç katılmıyorum	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Katılmıyorum	-	-	1	0,25	-	-	-	-	1	0,25	2	0,5
Fikrim yok	2	0,5	1	0,25	2	0,5	1	0,25	3	0,75	3	0,8
Katlıyorum	9	2,3	12	3	13	3,25	12	3	24	6	23	6,1
Tamamen katlıyorum	386	97,2	386	96,5	385	96,25	386	96,75	368	93	350	92,6
Toplam	397	100	400	100	400	100	399	100	396	100	378	100

Tablo 23'te, 6 temel İslam inanç esasına katılım oranları verilmiştir. Örneklemden elde edilen verilerden hareketle, araştırma bölgesinde Allah inancı "Allah vardır ve tektir" sorusu ile sorulmuş ve örneklemin Allaha iman oranı %99,5 oranında tespit edilmiştir. %0,5'lik oran ise agnostik bir yaklaşımla bu konu hakkında bir fikrinin olmadığını söylemiştir. "Melekler vardır" şeklindeki soruda ise meleklerle iman oranı "katılmıyorum" diyen %0,25 ve "fikrim yok" diyen %0,25'lik dilimi dışarıda bıraktığımız zaman meleklerle iman ettiğini söyleyen %99,5'lik oran tespit edilmiştir. 1 kişi agnostik bir yaklaşımla bu konu hakkında bir fikrinin olmadığını, 1 kişi de meleklerin varlığına inanmadığını ifade etmiştir. Kuran inancı "Kur'an'ı Kerim ilahi bir kitaptır" sorusu ile sorulmuş ve örneklemin Kuran'a iman oranı %99,5 oranında tespit edilmiştir. %0,5'lik oran ise agnostik bir yaklaşımla bu konu hakkında bir fikrinin olmadığını söylemiştir. Hz. Muhammed'e iman "Hz. Muhammed Allah'ın kulu ve son peygamberdir" sorusu ile sorulmuş ve örneklemin Hz. peygambere iman oranı %99,75 oranında tespit edilmiştir. %0,25'lik oran ise agnostik bir yaklaşımla bu konu hakkında bir fikrinin olmadığını söylemiştir. Kıyamet'e iman "Kıyamet gününden ve ölümden sonra hayat vardır" şeklinde sorulmuş ve örneklemin Kıyamete iman oranı %99 oranında tespit edilmiştir. %0,75'lik oran agnostik bir yaklaşımla bu konu hakkında bir fikrinin olmadığını söylerken 1 kişi de kıyamete inanmadığını ifade etmiştir. Kadere iman "Kader vardır ve hayır-şer Allah'tan gelir" şeklinde sorulmuş ve örneklemin kadere iman oranı %98,7 oranında tespit edilmiştir. %0,8'lik oran agnostik bir yaklaşımla bu konu hakkında bir fikrinin olmadığını söylerken %0,5'e tekabül eden 3 kişi de kadere inanmadığını ifade etmiştir. 6 temel inanç esasları için sorulan sorulardan anlaşılan odur ki örneklemin temel İslam inançlarına katılım oranı çok yüksektir. Allaha, Meleklerle, Kuran'a, Peygambere, Kıyamet günü ve Kadere iman sorularına hiç katılmıyorum diyen olmamış yalnızca meleklerle inanmadığını söyleyen 1 kişi ile kıyamete ve kadere inanmadığını ifade eden toplam 3 kişi olmuştur. Bu da 400 kişilik bir örneklem içerisinde oldukça düşüktür hatta %1'e tekabül eden bir orandır. Araştırmamız bölgenin temel İslam inançlarında herhangi bir probleminin olmadığını ortaya çıkartmıştır.

Türkiye genelinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2014 yılında gerçekleştirilen "Türkiye'de Dini Hayat Araştırması'na "baktığımız zaman ise Allah'ın varlığı konusunda "Allah'ın gerçekten var ve bir olduğuna inanıp bundan hiç şüphe duymadığını" belirtenlerin oranı % 98,7, diğer seçenekleri tercih edenler % 0,8 ve Allah'ın varlığına inanmakla ilgili

soruya cevap vermeyenlerin oranı ise % 0,5'tir.¹⁵⁶ Yine Diyanet'in yaptığı araştırmaya göre melekler konusunda sorulan "Melek, cin ve şeytan gibi varlıklar gerçektir ancak bize görünmezler" sorusuna katılanların oranı % 95,3, katılmayanların oranı ise % 2,2'dir.¹⁵⁷ Türkiye genelinde Kur'an'a iman konusunda ise "Kuran'da anlatılanların hepsi doğru ve gerçek olup bütün zamanlarda geçerlidir" ifadesine katılanların oranı % 96,5, katılmayanların oranı % 1,0 bu konuda fikri olmadığını belirtenlerin oranı % 1,6'dır.¹⁵⁸

Peygamberlik hakkındaki soru ülke genelinde "Allah emir ve yasaklarını peygamberlerine vahiy yoluyla bildirmiştir" şeklinde peygamberliğin hak ve Allah tarafından verilmiş bir makam olduğuna atıf yapılarak sorulan soruya %97,9 oranında katılıyorum, %0,4 oranında da katılmıyorum cevabı gelmiştir.¹⁵⁹ Kıyamete iman hususunda ülke genelinde yapılan araştırmaya göre "İnsan öldükten sonra ahirette yeniden diriltilecek ve yaptıklarının hesabını verecektir" ifadesine %96,2 oranında katılıyorum cevabı, %0,9 oranında katılmıyorum cevabı ve %1,9 oranında da fikrim yok cevabı gelmiştir. Yine Türkiye genelinde yapılan araştırmaya göre kader konusunda sorulan "Meydana gelen ve gelecek olana her şey Allah'ın izniyle gerçekleşir" sorusuna %97,9 oranında katılıyorum, %0,5 oranında katılmıyorum, %0,7 oranında da fikrim yok cevabı gelmiştir.¹⁶⁰

Tablo 24
İman Esasları Ortalamaları

KMO= 0,819 Alfa a= 0,874 x ² = 2311,889 p= 0,000 Açıklanan Varyans= %71,6			
	N	M*	S
1.Allah vardır ve tektir.	397	1,09	0,205
2.Melekler vardır.	400	1,08	0,247
3.Kur'an'ı Kerim ilahi bir kitaptır.	400	1,08	0,225
4.Hz. Muhammed Allah'ın kulu ve son peygamberidir.	399	1,08	0,197
5.Kıyamet günü ve ölümden sonra hayat vardır.	396	1,04	0,327
6.Kader vardır ve hayır-şer Allahtan gelir.	378	1,03	0,363

¹⁵⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, **Türkiye'de Dini Hayat Araştırması**, 2014, <https://serdargunes.files.wordpress.com/2013/08/tc3bcrkiye-de-dini-hayat-arastirmasi-2014.pdf> (10.08.2019), s.11.

¹⁵⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.14.

¹⁵⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.17.

¹⁵⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.20.

¹⁶⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.29.

Tablo 24'teki ortalamalar dikkate alındığında Allah'a, Meleklerle, Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'e iman; Kıyamet'e ve Kader'e imana nazaran daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Standart sapma değerleri göz önüne alındığında en yüksek oran Allah'a iman sorusunda görülmüştür. Meleklerle, Kuran'a ve Hz. Muhammed'e imanla Allah'a iman arasında çok az bir fark olsa da Allah'a iman daha yüksek oranda tespit edilmiş, kıyamet günü ve kadere iman konusunda ise görüşlerin ayrıldığı görülmüştür. İman esaslarıyla ilgili bu bölümde en düşük katılım oranı kadere iman sorusunda tespit edilmiştir. Kıyamete ve kadere olan inanç düşüklüğünün sebebi olarak halkın din eğitiminde bu iki husus hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları ve bu iki konunun şüphe ve tereddütlere daha açık olması gösterilebilir. En düşük inanç oranının ise kadere iman olduğu saptanmıştır. Burada devreye kişilerin hayatlarındaki eşitsizlik, adaletsizlik kavramları, fakirlik, hastalık, afetler ve bunları anlamlandıramayarak “kötülük problemi” meselesi girer. Bu düşüşü dini kültürümüzün kader ve kaza konusundaki gizlilik tutumu da bir nebze etkilemiş görünmektedir. Bugün belli, araştırmalar kadere olan inançsızlığın inançsızlık psikolojisi ile de yakında ilgili olduğunu ortaya koymuştur. Kaderi sorgulamakla başlayan süreçler inancı yitirmekle son bulabilmektedir.¹⁶¹

3.2.2. İbadet Boyutu

Tablo 25
Temel İbadet Esaslarını Yerine Getirme Durumu-1

Kur'an'ı Arapçasından Okuyabilme	N	%	Kur'an Okuma	N	%	Beş Vakit Günlük Namaz	N	%	Cuma Namazı	N	%
Hiç katılmıyorum	26	6,6	Hiçbir zaman	28	7	Hiçbir zaman	19	4,8	Hiçbir zaman	2	1
Katılmıyorum	40	10,2	Nadiren	39	10	Nadiren	47	11,8	Bazen	11	5,5
Katılıyorum	90	22,8	Ara sıra	145	36	Ara sıra	94	23,7	Çoğu zaman	26	13
Tamamen katılıyorum	238	60,4	Çoğu zaman	99	25	Çoğu zaman	91	22,9	Her zaman	161	80,5
Toplam	394	100	Her zaman	89	22	Her zaman	146	36,8	Toplam	200	100
			Toplam	400	100	Toplam	397	100			

¹⁶¹ Aydınalp, *Din ve Dünyevileşme*, s.245.

Tablo 25’de, ibadet esaslarından 4 tanesi “Arapçasından Kuran okumayı biliyorum”, “Kuran okurum”, “Günlük vakit namazlarımı kılarım”, “Cuma namazlarımı kılarım” şeklinde sorulan sorularla ifade edilmiştir. Örneklemden elde edilen verilerden hareketle, araştırma bölgesinde Arapçasından Kur’an okumayı bilme oranı %83,2, nadiren de olsa Kur’an okuma oranı %93, nadiren de olsa namaz kılma oranı %95,2, erkekler için Cuma namazına gitme oranı %99’dur. Çoğu zaman veya her zaman Kur’an okuyanların oranı %47, günlük olarak namazlarını kılanlar %59,7, Cuma namazına katılanlar %93,5, Arapçasından Kur’an okumayı hiç bilmeyenlerin oranı %6,6, hiçbir zaman Kur’an okumayanların oranı %7, hiçbir zaman beş vakit namaz kılmayanların oranı %4,8, hiçbir zaman Cuma namazına gitmeyenlerin oranı %1’dir. Örneklemin en fazla Kur’an okumada, Arapçasından Kur’an okumayı bilmede ve günlük namazlarını kılmada aksaklık yaşadığı; Cuma namazına katılımın ise çok yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 26
Temel İbadet Esaslarını Yerine Getirme Durumu-2

Oruç Tutma	N	%	Hacca Gitmeyi İsteme	N	%
Hiçbir zaman	6	1,5	Hiçbir zaman	9	2,3
Bazen	22	5,5	Ara Sıra	23	5,8
Çoğu zaman	73	18,4	Çoğu zaman	59	14,8
Her zaman	297	74,6	Her zaman	307	77,1
Toplam	398	100	Toplam	398	100

Tablo 26’da bazen de olsa oruç tutma oranı %98,5; hacca gitmeyi isteyenlerin oranı ise %97,7 olarak hesaplanmıştır. Oruç tutanların oranı %93; çoğu zaman veya her zaman hacca gitmek isteyenlerin oranı ise %91,9 şeklinde verilmiştir. Hiçbir zaman oruç tutmayanların oranı %1,5, hiçbir zaman hacca gitmeyi arzulamayanların oranı da araştırmada %2,3 olarak tespit edilmiştir. Araştırmada oruç tutmayanlarla hacca gitmek istemeyenlerin

oranının düşük olduğu görülmüştür.

Yukarıda iki tabloda verilen 6 temel ibadet esası içerisinde en az uygulananın Kuran okuma alışkanlığı olduğu tespit edilmiştir. Bunda ikinci sırada yer alan Arapçasından Kuran okumayı bilmeme oranının yüksek olmasının da payı kuşkusuz vardır. Özellikle ülkemizde din eğitiminin yasaklandığı dönemlere denk gelen ve Kuran eğitimi alamadığı için Kuran okumasını bilmeyen bugünün orta yaş üzeri katılımcılarının ankette Kuran okumayı bilme sorusunun neticesini değiştirdiği düşünülmektedir. Zira bugünkü genç neslin ne kadar Kuran okuduğu veya ne kadar ibadet ettiği tartışmasından uzak yaygınlaşan din eğitimiyle hemen hemen çoğunun Kuran okumayı bildiğini söyleyebiliriz. Uygulanan en düşük ibadetlerin 3. sırasında ise beş vakit namaz kılma gelmektedir. Geleneksel toplum yapısına sahip Daday’da insanların çoğunun tarım ve hayvancılık gibi çalışma saatleri sınırı bulunmayan ve fiziki güç gerektiren işler olması sebebiyle namaz ibadetini yerin getirmede zorlandıkları ve aksattıkları söylenebilir. Hacca gitmeyi arzu etmediklerini söyleyen %2,3’lük kesimi son yıllarda Suudi Arabistan’ın Müslümanlara karşı geliştirdiği tutum ve politikaya karşı olmaları ve hac ibadetini “Arap krallara para yedireceğime fakir fukarayı doyururum” şeklinde bir algı oluşturarak bugün bu ibadetin yerine getirilmesi gerekli bir ibadet olamayacağını kendilerince yorumlayarak hacca gitmeyi düşünmediklerini söylemişlerdir. Oruç ve Cuma namazına gitme sıklığı ise çok yüksek oranda tespit edilmiştir.

Yukarıda verilen tabloyu ülkemizde yapılan dini hayat araştırmasıyla mukayese ettiğimizde ise Arapçasından Kur’an okumayı bilenlerin oranı %41,9’dur. Katılımcıların %57’si Kur’an okumayı bilmezken %1,1’i soruyu yanıtsız bırakmıştır. Daday genelinde %83,2 çıkan Kur’an okumayı bilme oranı ülke genelinin oldukça üzerindedir. Ülke genelinde yapılan araştırmaya göre “Arapçasından Kur’an okuma” hakkında sorulan soruya katılımcıların %1,8’i hiçbir zaman demiş, %2,5’i ise cevap vermemiştir. Katılımcıların %95,7’si nadiren de olsa Kur’an okuduklarını belirtmişlerdir. Yine Diyanet’in yaptığı araştırmaya göre Kur’an’ı Türkçesinden okuma sıklığına hiçbir zaman yanıtını veren %34,3, yanıt vermeyenler ise %1,8’dir.¹⁶² Ülke genelinde beş vakit namaz kılma sıklığı yapılan araştırmayla vakit namazlarını her zaman kılanların oranı % 42,5, hiçbir zaman kılmayanların oranı ise % 16,9 olarak tespit edilmiştir.¹⁶³ Ülke genelinde oruç tutma sıklığı sorusuna “Sağlığım elverdiği sürece Ramazan ayında oruç tutarım” diyenlerin oranı % 83,4, “Hiç

¹⁶² Diyanet İşleri Başkanlığı, s.95.

¹⁶³ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.43.

oruç tutmam” diyenlerin oranı ise % 2,5 olarak tespit edilmiştir.¹⁶⁴ Erkeklerle yönelik Cuma namazı kılma sorusuna, yapılan araştırmada %75’i her zaman ve çoğunlukla %27,3’ü ise ara sıra ve hiçbir zaman cevabı vermiştir.¹⁶⁵ Ülke geneline baktığımızda hacca gittiğini belirtenlerin oranı % 6,6, hacca gitmediğini ama imkânı olursa gitmek istediğini belirtenlerin oranı %84,9’dur. İmkânım olsa dahi hacca gitmeyi düşünmüyorum diyenlerin oranı ise %2,4’te kalmıştır.¹⁶⁶ Araştırmamızda “İmkânım olduğunda hacca gitmeyi isterim” şeklinde sorulan soruya %91,9 oranında isterim cevabı verilmiştir. Ülke genelinde ise “hem hacca gittiniz mi” sorusu hem de “imkânınız olduğunda hacca gitmeyi ister misiniz” sorusu ayrı ayrı sorulmuştur. Bizim sorumuza paralel olarak ülke genelinde de katılımcıların çoğu yani %84,9’u imkânı olduğunda hacca gitmeyi istediği belirtmiştir.

Tablo 27
Temel İbadet Esaslarını Yerine Getirme Durumu-3

	Zekât Verme		Teravih Namazına Gitme		Mübarek Gün ve Gecelerde İbadet		Arife Günlerinde Mezarlık Ziyareti		Her Daim Dua Etme	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Hiçbir zaman	18	4,6	14	3,5	4	1	24	6	1	0,2
Bazen	54	13,7	116	29	60	15	96	24	31	7,8
Çoğu zaman	83	21,1	112	28	152	38	105	26	122	30,7
Her zaman	238	60,6	158	39,5	184	46	174	44	244	61,3
Toplam	393	100	400	100	400	100	399	100	398	100

Tablo 27’de, diğer ibadet esaslarını yerine getirme oranları verilmiştir. Örneklemden elde edilen verilerden hareketle, araştırma bölgesinde bazen de olsa zekât verme oranı %95,4; teravih namazına gitme oranı %96,5; mübarek gün ve gecelerde ibadet etme oranı %99; arife günlerinde mezarlık ziyareti yapma oranı %94; bazen de olsa dua etme oranı %99,8 olarak hesaplanmıştır. Çoğu zaman veya her zaman zekât verenlerin oranı %81,7; teravih namazına gitme oranı %67,5; mübarek gün ve gecelerde ibadet etme oranı %84; arife günlerinde

¹⁶⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.72.

¹⁶⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.51.

¹⁶⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.79.

mezarlık ziyareti yapma oranı %70; çoğu zaman veya her zaman dua etme oranı ise %92 şeklinde verilmiştir. Tabloda %94 oranıyla arife günlerinde mezarlık ziyareti en az katılım oranına sahip dini-kültürel etkinlik olarak tespit edilirken; %99,8 ile her zaman dua etme oranı en yüksek ibadet olarak ölçülmüştür. Bölgede kültürel olarak Arife günlerinde devam ettirilen “ziret” geleneği ile hem yılda iki kez de olsa akraba ve komşuları bir araya getirmek, hem de mezarlıklarda toplanılarak ecdadı Kuran ve dua ile yâd etmek hedeflenmektedir.

Modernleşmeyle birlikte insanların tatil olan Arife günlerini dinlenerek veya tatile çıkararak değerlendirmek istemeleri hem de küçük kasabalardan büyükşehirlere göçlerle birlikte ata topraklarından kopuş kuşkusuz ki “ziret” geleneğini de olumsuz etkilemiştir. Daha önceleri ziret denen ve mezarlıklarda ikindi namazı sonrası köyün tüm genç, yaşlı ve çocuklarının ekmek, simit, kuruyemiş gibi belli ikramlarla katılıp köyün imamı tarafından okunan dua ve Kuranlarla devam eden etkinlik bugün azalan bir ilgiyle yine de yaşatılmaktadır. Yapılan anket sonucuna da bu düşüş yansımıştır. Ankette en yüksek oranı dua etme ibadeti almıştır. İnsanların hangi makam ve mevkide veya hangi yaşam standardında olursa olsun dünya hayatında belli sıkıntılarla karşılaştıkları kesindir. Araştırmamız göstermiştir ki aciz olan insan iyi zamanlarında da kötü zamanlarında her daim yaratıcıyla iletişime geçmeyi tercih etmektedir.

Ülke genelinde yapılan araştırmaya göre ise maddi durumu uygun olduğunda her yıl zekât verdiğini belirtenlerin oranının % 71,9, maddi durumu uygun olsa bile zekât vermediğini belirtenlerin oranının ise % 1,1’dir.¹⁶⁷ Teravih namazı kılma sıklığıyla ilgili soruya %75,6 oranı nadir de olsa teravih namazı kıldığını söylerken, %23,4’ü hiçbir zaman teravih namazı kılmadığını ifade etmiş, %0,8’i ise soruyu yanıtsız bırakmıştır.¹⁶⁸ Ülkemizde ise belirli bir sebebi olmaksızın her zaman dua ettiğini belirten kişi oranı % 92,5, hiçbir zaman dua etmediğini belirten kişi oranı ise % 0,2 olarak tespit edilmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.75.

¹⁶⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.63.

¹⁶⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.100.

Tablo 28
İbadet Esasları Ortalamaları

KMO= 0,855 Alfa a= 0,866 x ² = 886,463 p= 0,000 Açıklanan Varyans= %56,0			
	N	M*	S
1.Arapçasından Kur'an okumayı biliyorum.	394	1,63	0,91
2.Kur'an okurum (Arapçasından veya Türkçesinden)	400	1,27	1,15
3.Günlük vakit namazlarımı kılarım. (Hanımlar müsait olduklarında)	397	1,33	1,20
4.Cuma namazlarımı kılarım. (Erkekler için)	200	2,55	0,61
5.Ramazan ayı boyunca ne kadar güçlük çeksem de oruçlarımı tutarım.	398	1,97	0,65
6.İmkânım elverdiğinde hacca gitmeyi isterim.	398	2,25	0,69
7.İmkânım olduğunda kazancımı düzenli olarak hesaplar zekatımı veririm.	393	1,71	0,89
8.Ramazan'da teravih namazlarımı kılarım.	400	1,34	0,91
9.Mübarek gün ve gecelerde ibadet ederim.	400	1,62	0,75
10.Arife günlerinde mezarlık ziyaretine katılırım.	399	1,47	0,96
11.Sadece zorluk anlarında değil, diğer vakitlerde de dua ederim.	398	1,92	0,65

Tablo 28'deki ortalamalar dikkate alındığında cuma namazlarını kılma, hacca gitmeyi isteme, ramazan ayı boyunca oruç tutma ve sadece zorluk anlarında değil diğer vakitlerde de dua etmenin; zekât verme, Arapçasından Kur'an okumayı bilme, mübarek gün ve gecelerde ibadet etme, arife günlerinde mezarlık ziyaretinde bulunma, Ramazan ayında teravih namazlarını kılmaya nazaran daha yüksek ortalamalara sahip olduğu tespit edilmektedir. Kur'an okuma ve günlük vakit namazlarını kılma soruları 5'li likert ölçeğiyle sorulduğu için, onları kendi aralarında değerlendirecek olursak; günlük vakit namazlarını kılmanın ortalamasının daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Standart sapma değerleri göz önüne alındığında ise Cuma namazlarını kılma oranları en yüksek ibadet olarak tespit edilmiştir. Bunu hac, oruç ve dua ibadeti takip etmektedir.

Erkeklerin haftada bir kez yerine getirdikleri ve aynı zamanda bir sosyalleşme aracı da olan Cuma namazına katılımın en yüksek seviyede seyretmesi beklenen bir sonuçtur. Zira diğer vakit namazlarını kılmadığı ve hatta başka hiçbir ibadeti yerine getirmediği halde “en

azından haftada bir gün bunu ifa edeyim” diyerek Cuma namazına hassasiyet gösterenlerin oranı anketimizde tespit edildiği üzere oldukça yüksektir. Aynı zihin yapısıyla oruç ibadeti de yüksek oranda tespit edilmiştir. Çünkü yılda bir ay olan ve ülkemiz için dini olduğu kadar birlik ve bütünlüğü de içeren bir anlamı ifade etmesi hasebiyle bölge halkında da Ramazan orucunu tutma oranının oldukça yükseklerde seyrettiği tespit edilmiştir. Araştırmamızda yine yüksek oranlarda tespit edilen hac ibadeti ise “imkânlar el verdiğinde hacca gitmeyi isterim” şeklinde ifade edilmiştir. İnsanlarımızın çoğunlukla belli bir yaşın üzerine geldikten sonra bir hayat gayesi ve dinini tamamlayıcı nitelikte yerine getirmesi gereken bir sorumluluk olarak düşünerek yapılmak istenen bir ibadettir. Dua ise kişinin hayatında dini hiçbir yaşantı veya ibadet gözlemlenmese dahi hayatın zorluğu ve kulluğun aciziyeti sebebiyle sık sık başvurulmuş bir çıkış yoludur. Bugün mutlu veya mutsuz anlarında, bir niyaz veya şükür için dua etmemiş, günlük hayatında da sık sık duaya başvurmeyen birine rastlamak neredeyse imkânsızdır. İnsan olmanın doğasında bulunan yaratıcı fikrine dayalı ilk eylem belki de duadır. Anket sonuçlarına göre en düşük katılım oranlarına ise teravih namazlarını kılma, ardından mezarlık ziyaretleri ve mübarek gün ve gecelerde yapılan ibadetler gelmektedir.

Teravih namazlarına katılımın az olmasını ise bölgenin geleneksel bir toplum yapısında çoğunlukla hayvancılık ve tarım gibi tüm gün oruçla birlikte geçen bilek gücüne dayalı bir çalışmayla akşamları beden gücünün düşmesi ve bu sebeple teravihlere olan katılımın azalması olarak açıklayabiliriz. Zira yaşam standartları kişinin ibadetleri üzerinde olumlu veya olumsuz büyük bir etki gücüne sahiptir. Mezarlık ziyaretlerinin az olması ise yukarıda belirttiğimiz sebeplere ek olarak modernleşmenin getirdiği ölüm fikrinden uzaklaşma ve gelenek göreneklerden kopma ile de izah edilebilir. Yine mübarek gün ve gecelerde ibadet de teknoloji ve modernleşme sürecinden etkilenen geleneksel toplumların gecelerini televizyon başında geçirmelerinden veya temel farz ibadetleri yerine getirmezken sünnetlere büyük ihtimam göstermenin yersiz ve belki de geçersiz olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmakta olduğunu söyleyebiliriz. Yapılan anket çalışması sonucunda yöre halkının temel ibadetleri yerine getirmede daha ısrarcı olduğu fakat sünnet veya müstehap diyebileceğimiz farz ibadetler dışında daha az katılım gösterdikleri tespit edilmiştir.

3.2.3. Sosyal Boyut

Tablo 29
Dinin Sosyal Boyutu-1

	Aile Bireylerini Uyarırım		Dünya İşlerine Daldığımı Düşünüyorum		Kararlarımı Sosyal Çevre Belirler			Dine Uygun Davranışlar Sergilerim	
	N	%	N	%	N	%		N	%
Hiç Katılmıyorum	17	4,3	6	1,5	35	8,9	Hiçbir zaman	79	20,1
Katılmıyorum	36	9	39	9,8	118	30	Ara sıra	194	49,4
Katlıyorum	191	48	183	45,9	205	52	Çoğu zaman	91	23,1
Tamamen Katlıyorum	154	38,7	171	42,8	36	9,1	Her zaman	29	7,4
Toplam	398	100	399	100	394	100	Toplam	393	100

Tablo 29’da dinin sosyal çevreyle olan ilişkisi sorular bağlamında tespit edilmeye çalışılmıştır. Örneklemden elde edilen verilerden hareketle, araştırma bölgesinde dini görevlerini yerine getirmeyen aile bireylerini uyarma oranı %86,7; dünya işlerine daldığını düşünenlerin oranı %88,7; kararlarımı dini emirler değil sosyal çevre belirler diyenlerin oranı %61,1’dir. Örneklemimizde çoğu zaman dine uygun davranışlar içinde olduğunu söyleyenlerin oranı %30,5; ara sıra da olsa dine uygun davrandığını söyleyenlerin oranı ise %79,9’dur. Diğer taraftan dini görevlerini yerine getirmeyen aile bireylerini uyarmadıklarını ifade edenlerin oranı %13,3’tür. Bu oran yüzdelik dilim içerisinde büyük bir paya sahip olmamakla birlikte Daday gibi geleneksel toplumlarda dahi dini yaşayış ve tercihlerde yavaş yavaş aile içi ferdileşmeye gidildiğini göstermektedir. %38,9 kararlarını vermede sosyal çevre değil dinin belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Burada dinin sosyal çevreyi, sosyal çevrenin de dini etkileme gücünün olduğunu açıkça söyleyebilmekle birlikte sonuçlar bölgede çevre etkisinin ağır bastığını, kişilerin toplumsal gidişata ayak uydurmaya başladığını göstermektedir. Araştırma da hiçbir zaman dine uygun davranışlar sergilemediğini düşünenlerin oranı %20,1 olarak tespit edilmiştir. Katılımcılardan bu cevabı verenlerin ateizm ya da deizm düşüncesini benimsediklerini ifade etmek zor olmakla birlikte bir dine inandığı halde o dinin emir ve yasaklarını hiçbir şekilde yerine getirmedikleri söylenebilir. Bu mesele hakkındaki itikadi tartışmalar da konuyu merak edenler için ayrı bir bahis olarak incelenebilir.

Ülke genelinde yapılan araştırmaya göre ise “Günlük hayatımda karar verirken bu tercihimden Allah’ın hoşnut olup olmayacağını düşünürüm” şeklinde sorulan soruya %77,3 oranında her zaman, %17,7 oranında ara sıra, %2,7 oranında ise hiçbir zaman cevabı

gelmiştir.¹⁷⁰

Tablo 30
Dinin Sosyal Boyutu-2

	Dini Gruplar Faydalıdır		Dini Programlar Faydalıdır		Dindar Olmayanlarda Dürüsttür		Diyanetin Fetvaları Güvenilir		Diyanet Görevlilerinin Başarısı		Yakın Akrabalarla Küslük	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Hiç Katılmıyorum	69	17,5	81	20,3	9	2,3	22	5,6	33	8,4	123	31,1
Katılmıyorum	82	20,8	119	29,8	26	6,5	38	9,7	82	20,7	118	29,9
Katılıyorum	162	41,1	161	40,4	205	51,4	205	52,2	214	54,2	114	28,9
Tamamen Katılıyorum	81	20,6	38	9,5	159	39,8	128	32,5	66	16,7	40	10,1
Toplam	394	100	399	100	399	100	393	100	395	100	395	100

Tablo 30’da dinin sosyal boyutlarından 6 tanesi verilmiştir. Örneklemden elde edilen verilerden hareketle, araştırma bölgesinde dini grupları faydalı bulanların oranı %61,7; televizyondaki dini programlar sayesinde daha dindar olduğunu söyleyenlerin oranı %49,9; dindar olmayan kişilerin de dürüst olabileceğine inananların oranı %91,2; Diyanetin fetvalarına güvenenlerin oranı %84,7; diyanet görevlilerini başarılı bulanların oranı %70,9; son 5 sene içinde yakın akrabalarıyla küslük yaşayanların oranı %39’dur. Anket sonuçlarına göre katılımcıların büyük çoğunluğu dini gruplar, cemaat ve tarikatların dini anlama ve yaşamalarında olumlu etkiye sahip olduğunu düşünmekle birlikte %38,3 oranında ise katılımcılar tarikat ve cemaatlere olumsuz bakmaktadır. Televizyonda yayınlanan dini programlara karşı katılımcıların büyük çoğunluğu olumsuz düşünmektedir. Televizyonda din adamlarının aynı konuda farklı görüşler beyan etmesi veya dini meselelerin reytinglere alet edilmesiyle dini medyatikleşmesi dinin ulviyetini katılımcılar gözünde zedelemiş görünmektedir. Anket sonuçlarına göre insanların dürüstlüğü dindarlığın bir sonucu olmadığını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Zira katılımcıların %91,2 gibi çok büyük bir kısmı dindar olmasa da kişilerin dürüst olabileceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Dini grup ya da cemaatlere olan ilgi ve güven azalsa da bölge halkı bugün dini bilgi mercii olarak hala

¹⁷⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.178.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nı görmekte ve verdiği fetvalara güvenmektedir. Aynı şekilde yine yüksek bir oran Diyanet görevlilerini başarılı bulmaktadır. Bölgede dinin toplum üzerindeki şekillendirici etkisini, kardeşlik ve birliğe dair vurgusunun ne denli karşılık bulduğunu tespiti dair olan sorumuzda bölgenin büyük çoğunluğunun yakın akrabasıyla hiç küslük yaşamadığı tespit edilmiştir. %39 oranında katılımcı küslük yaşadığını söylerken onlardan ne kadarının kısa süreli ne kadarının uzun süreli olduğunu kestiremiyor fakat bu küslüklerinde bölücü ve ayrıştırıcılığa sebebiyet verecek derecede olmadığını bölgenin geleneksel kültürel kodlarından yola çıkarak söyleyebiliyoruz.

Ülkemizde yapılan araştırmaya göre ise dini grupların faydalı olduğunu düşünenlerin oranı %50,5'tir. Katılımcıların %16,7'si ise kesinlikle bu görüşe katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Kısmen katılanların oranı ise %19,0'dır. Hem araştırma bölgesinde hem de Türkiye'de dini cemaat ve tarikatlara karşı ilgisizliğin olduğu görülmektedir.¹⁷¹ Araştırmamızda da dini grupların faydalı olmadığını düşünen %38,3'lük gibi önemli bir oran vardır. Bölgenin cemaatlere karşı bu şekilde mesafeli ve sorgulayıcı bir tutum sergilemesinin ardında 2016 yılında FETÖ terör örgütü tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminin de etkili olduğu varsayılmaktadır. Ülke genelinde yapılan araştırmaya göre televizyon, radyo, gazete ve dergileri dini bilgi kaynağı olarak görenlerin oranı %24,6 ile diğer seçenekler arasında en yüksek orana sahip olmuştur.¹⁷² “Komşu ve akrabalarım ile olan ilişkilerimi belirlerken inançlarım belirleyicidir” şeklinde sorulan soru yakın akrabalarla küslük yaşama ile ilgili olan soruya en yakın anlamı içeren sorudur ve ülke genelinde bu soru %59,1 oranında kişi inançlarının belirleyici olduğunu, %17,9'u ise hiçbir zaman belirleyici olmadığını ifade etmiştir.¹⁷³ Tüm anket soruları, Diyanet İşleri'nin Türkiye genelinde uyguladığı dini hayat araştırmasında bulunmamaktadır. Birebir olan sorular Daday ilçesi ve Türkiye karşılaştırılması ile verilip karşılığı olmayan sorular değerlendirmeye tabi tutulamamakta benzer sorular da yeri geldiğinde değerlendirilmektedir

¹⁷¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.220.

¹⁷² Diyanet İşleri Başkanlığı, s.115.

¹⁷³ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.197.

Tablo 31
Dinin Sosyal Boyutu-3

	Alkol Kullanmam		Muska ve Büyüye İnanırım		Bankalardan Faizli Kredi Kullanırım			İş Hayatında Kadın-Erkek Arasındaki Haklar Eşittir		Baş Örtmenin Farzıyeti Konusunda Tereddüt Yaşıyorum		Ticarette Dindar İnsan Daha Güvenilirdir	
	N	%	N	%	N	%		N	%	N	%	N	%
Hiçbir zaman	359	90	218	55,2	222	56,3	Hiç katılmıyorum	14	3,5	220	56,4	36	9,2
Ara Sıra	34	8,5	84	21,3	115	29,2	Katılmıyorum	46	11,5	110	28,2	113	28,8
Çoğu zaman	4	1	44	11,1	30	7,6	Katılıyorum	152	38,1	32	8,2	158	40,3
Her zaman	2	0,5	49	12,4	27	6,9	Tamamen katılıyorum	187	46,9	28	7,2	85	21,7
Toplam	399	100	395	100	394	100	Toplam	399	100	390	100	392	100

Tablo 31’de, dinin sosyal boyutlarından 6 tanesi verilmiştir. Örnekleminden elde edilen verilerden hareketle, araştırma bölgesinde ara sıra da olsa alkol kullananların oranı %10, hiçbir zaman alkol kullanmayanların oranı %90’dır. Alkol kullanma oranı oldukça düşüktür. Alkolün İslam dinindeki haramlığı bilinmekle birlikte aynı zamanda bağımlılık yapıcı ve akli melekeleri devreden çıkartarak aile ve toplum hayatını olumsuz etkileyici bir tarafının olması hasebiyle geleneksel toplumlarda alkolün kullanımının yaygın olması zaten beklenmemektedir. Muska ve büyüye hiçbir zaman inanmayanların oranı %55,2, çoğu zaman ve her zaman inananların oranı ise %23,5’tir. Bölgede muska ve büyüye inanmayanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Fakat muska ve büyüye inananların oranı yine de beklenenin oldukça üzerindedir. Bölge de ilkel toplumlarda sık karşılaştığımız hurafe ve batıl inançlarla hareket etme veya onlara inanma durumunun nüvelerinin hala devam ettiğini görebilmekteyiz. Bu da geleneksel araştırma bölgemizde post modern toplumların aksine rasyonalitenin ve bilimin dışında muska ve büyü gibi etkinliğini sürdüren doğaüstü inanışların hala var olduğunu göstermektedir. Bu durum bölgemizin geleneksel yapısını destekler bir örnektir. Normal bankalardan faizli kredi hiçbir zaman kullanmam diyenlerin oranı %56,3, faizli kredi kullanırım diyenlerin oranı ise %43,7’dir. Faizli krediyi kullanmamayı tercih edenler çoğunlukta olsa da kullananlar da azımsanmayacak bir orana sahiptir. Bu durum değişen yaşam koşulları ile çoğunlukla ev ve araba gibi temel ihtiyaçları karşılamak isteyen insanların para biriktiremeyip katılım bankaları dışındaki normal bankalardan faizli kredi

çekmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır şeklinde yorumlanabilir. Burada faizli kredi kullanan insanların kimi zaman bunun dinde zarurettten ötürü caiz olabileceğini düşünüp yaptıklarını, faizin dindeki yerini bilmekle birlikte bu şekilde hareket ettiğini veya faiz hususunda herhangi bir hassasiyete sahip olmadığını düşünebiliriz.

İş hayatında kadınların da erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olması gerektiğini düşünenlerin oranı %85, katılmıyorum diyenlerin oranı %11, kesinlikle sahip olmamalı diyenlerin oranı ise %3,5'tir. Geleneksel toplumlarda kadının etkisi ve kadına verilen değer bazen direkt gözlemlenebilen bazen de dolaylı olarak fark edilebilen bir olgudur. Gerek İslam'ın kadına verdiği değer gerek Türk toplumundaki ataerkil düzenin içinde aktif bir şekilde rol oynayan kadının toplum içerisindeki varlığının araştırma sonucuna göre hala korunduğu tespit edilmiştir. Bölgede kadın ve erkek arasında iş hayatında herhangi bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Anket sonucunda ilçede kadın ve erkeğin iş hayatında eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan, aynı işi yapan iki ayrı cinsiyete aynı maaşın ve hakların verilmesini gerektiğini destekleyen bir sonuç tespit edilmiştir. Bugün bazı iş sahalarında kadınların daha disiplinli çalıştıkları gerekçesiyle tercih edilmeleri dahi yaygınlaşmaya başlamış bir süreçtir.

Bölgede baş örtmenin farz olduğunu düşünenlerin oranı %84,6, tereddüt yaşayanların oranı ise %15,4'tir. Bölgede çok yüksek bir oranla baş örtmenin dini bir emir olduğuna inanılmaktadır. Fakat bölgede baş örtme oranları, farz olduğunu düşünenlere oranla daha düşüktür. Özellikle yeni yetişen genç nesil kızlar çoğunlukla başlarını örtmemektedir. Bunu gençlerin medya ve sekülerleşme etkisi altında büyümelerinin ve din eğitimi almadaki zayıflığın etkisiyle açıklayabiliriz. Dindar bireylerin ticarete daha güvenilir ve daha dürüst oldukları kanaatini taşıyan insanların oranı %62, dindar insanların ticari hayatta daha güvenilir olmadıklarını düşünenlerin oranı ise %38'dir. Bölgede büyük çoğunluk dinin ticari hayat üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu düşünmektedir. Bölgede çoğunluk din ve ticaret arasında olumlu bir ilişki kurmuştur. Belli bir kesim ise dindarların ticari hayatta daha dürüst olmadıklarını düşündüğünü görmekteyiz.

Ülke genelinde yapılan araştırmaya göre ise dışarı çıkarken başımı örterim diyenlerin oranı %71,6, hayır örtmem diyenlerin oranı %27,2, bu soruyu yanıtsız bırakanların oranı ise

%1,1'dir.¹⁷⁴ Hem Daday ilçesinde hem de ülke genelinde başörtüsüne verilen cevap; “baş örtmenin hala çok büyük oranda benimsendiğini” göstermektedir. Faiz kullanımıyla ilgili olarak “birinden borç almaktansa az faizli kredi çekmeyi tercih ederim” şeklinde sorulan soruya %59,7 oranında katılmıyorum, %34,8 oranında katılıyorum yanıtı gelmiş, %4,6 da soruyu yanıtsız bırakmıştır.¹⁷⁵ Burada katılımcıların %59,7'sinin faize herhangi bir sebepten ötürü sıcak bakmadığını ve faizi kredi çekmediğini, %34,8'inin ise faizli işlem yapmaktan kaçınmadığını söyleyebiliriz. Bu sonuçlar da Daday araştırması ile birbirine çok yakın olup birbirlerini desteklemektedirler.

Tablo 32
Dinin Sosyal Boyutu-4

	Evlilik Öncesi Flört Normaldir		Kalbi Temiz Olan Cennete Girer		Oy Verirken Dindarlığa Bakmam		Din ve Devlet İşleri Birbirinden Ayrı Olmalıdır	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Hiç katılmıyorum	124	31,4	63	16	24	6,1	44	11,3
Katılmıyorum	114	28,9	143	36,2	70	17,8	101	25,8
Katılıyorum	77	19,5	91	23	151	38,4	91	23,3
Tamamen katılıyorum	80	20,2	98	24,8	148	37,7	155	39,6
Toplam	395	100	395	100	393	100	391	100

Tablo 32’de dinin sosyal boyutlarından 4 tanesi verilmiştir. Örneklemden elde edilen verilerden hareketle, “Evlilik öncesi gençlerin flört etmesini (bir arada bulunma, birlikte gezme, el ele tutuşma) normal karşılarım” şeklinde sorulan soruya katılımcılardan %60,3’ü flört etmek normal değildir, %39,7’si ise flört etmek normaldir şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların çoğunluğunun geleneksel toplum yapısına uygun olduğu biçimde kız erkek arasındaki ilişkileri dini kurallar ve belli adet, gelenek ve göreneklerle sınırlandırarak mesafeyi korumaya çalıştıkları, bu anlamda çağdaş ve modern yaşam anlayışına karşı kürek

¹⁷⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.102.

¹⁷⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.211.

çektikleri gözlemlenmektedir. Fakat buna rağmen azımsanmayacak bir çoğunluk da tam tersine evlilik öncesi flörtün normal ve olması gereken bir şey olduğunu savunmuştur. Bu kesim geleneksel toplumlarda belli oranda, sosyal hayatta kız ve erkeği bir araya getirmeyi uygun bulmayan düşünce biçiminin zamanla değişime uğradığını göstermektedir. Her ne kadar katılımcıların %60,3'ü bunun normal olmadığını söylese de %39,7 gibi yüksek bir oran evlilik öncesinde kız ve erkeğin flörtünü İslam'a aykırı olarak yorumlamayıp normal karşılamaktadır. Bu da bölgenin modernleşme sürecinden etkilendiğini göstermektedir.

Kalbi temiz olanların cennete gireceğine inananların oranı %47,8, cennete girmek için kalp temizliğinin yeterli olmadığını düşünenlerin oranı ise %52,2'dir. Bu soruda "kalbi temiz olan cennete girer" ifadesini insanların "cennete girmek için sadece kalbin temiz olması yeterlidir ibadete ya da başka emir ve yasaklara uymaya gerek yoktur, ben günah işlesem dahi kalbim temiz" şeklinde anlayıp cevaplaması gerekirken "cennete girmek için kalbinin de temiz olması gerekir" şeklinde anladıklarını ve soruyu çoğunlukla bu bakış açısıyla cevapladıklarını ifade etmemiz gerekmektedir. Yani burada sorunun manasının katılımcılar için kısmen kapalı kaldığını belirtmekte fayda var.

Oy verirken adayların dindarlığına değil yönetim kabiliyetlerine bakarım diyenlerin oranı %76,1, oy verirken dindarlığı göz önünde bulundururum diyenlerin oranı ise %23,9 olarak tespit edilmiştir. Burada dolaylı yoldan büyük çoğunluğun %76,1'inin din ve devlet işlerini farklı değerlendirerek laiklik ilkesine bağlı düşünce biçimini benimsediklerini de söyleyebiliriz. Bölgede kendini sosyal demokrat olarak tanımlayan kesiminde bu yüzdelerde elbette belirleyici etkisi vardır. Bölgede %76,1'lik kesim kendilerini idare edecek kişinin, siyasetçinin dindar olup olmadığıyla ilgilenmediğini belirtmiş, din ve dünya işlerini birbirinden ayırdığını göstermiştir.

Yine din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini düşünenlerin oranı %62,9, ayrı olmamalı birlikte yürütülmeli diyenlerin oranı ise %37,1'dir. Ayrı yürütülmeli diyenlerin İslami değerlere olan bağlılığını da düşündüğümüzde bu konudaki fikirlerinin “laiklik, din ve vicdan hürriyeti olarak algılandığında İslam’la çatışmaz” kabulünden veya dindarlık ve yönetim kabiliyeti arasında herhangi bir bağ yoktur düşüncesinden kaynaklanmış olabileceğini düşünüyoruz. Önceki soruyla bağlantılı olan bu soruya verilen yanıtlar da benzer olmakla birlikte laiklik ilkesini benimseyenlerin oranının geleneksel toplumlarda beklenenin üzerinde olduğu söylenebilir.

Ülkemizde yapılan araştırmaya göre ise “İslam’ın evlilik öncesi sınırları belirlediğine inanıyorum” şeklinde sorulan soruya %68 oranında katılıyorum, %10,4 oranında kısmen katılıyorum, %14,2 oranında katılmıyorum, %6,6 oranında da fikrim yok şeklinde cevap verilmiş, %0,9’u ise soruyu yanıtsız bırakmıştır.¹⁷⁶ Flört hakkındaki soruya Daday’da ve Türkiye genelinde verilen cevap neredeyse aynıdır. Katılımcıların %60’ı kız erkek ilişkilerinde dinin sınır koyucu belirleyiciliğinin olduğunu düşünmektedir. “İslam’ı özgürce yaşamamanın yolu laiklikten geçer” şeklinde sorulan soruya ise ülke genelinde %61,1 oranında katılıyorum, %20,1 oranında katılmıyorum, %17,4 oranında fikrim yok cevabı verilmiş, %1,5 oranında katılımcı da soruyu yanıtsız bırakmıştır.¹⁷⁷ Ülke genelinde laiklik sorusuna verilen cevaplarla araştırma bölgemizde ulaşılan sonuçlar paralellik göstermektedir. Toplumun büyük çoğunluğunun laikliği benimsediği ve din ile devlet işlerinin birbirine karıştırılmadan yürütülmesi gerektiğini düşündükleri araştırmamızdan çıkan bir diğer sonuçtur. Ülke genelinde yapılan araştırmada %37,2 oranıyla kişinin kalbinin temiz olması dindarlığın en önemli ikinci unsuru olarak belirtilmiştir. İlk sırayı ise %50,7 oranıyla “İman edip, ibadetleri

¹⁷⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.151.

¹⁷⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.229.

eksiksiz yerine getirerek İslam ahlakına sahip olmak, seçeneği almıştır.¹⁷⁸ Daday ilerisinde yapılan anket sonuçlarına göre ise %47,8 kalp temizliğinin cennete girme sebebi olarak yeterli olduğunu, %62,2 ise başka şartlarında yerine getirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Tablo 33
Dinin Sosyal Boyut Ortalamaları 1

KMO= 0,781 Alfa a= 0,604 $\chi^2= 1453,179$ p= 0,000 Açıklanan Varyans= %56,7			
	N	M*	S
1.Alkol kullanma durumunuz	399	1,70	0,40
2.Kadınlar iş hayatında erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmalıdırlar.	399	3,19	0,80
3.Aile bireylerinden dini görevlerine yerine getirmeyenleri uyarırım.	398	2,71	0,78
4.Dini yaşamada dini grupların faydalı olduğuna inanıyorum.	394	1,92	1,00
5.Evlilik öncesi gençlerin flört etmesini (bir arada bulunma, birlikte gezme, el ele tutuşma) normal karşılarım.	395	1,79	1,11
6.Kurtuluş için önemli olan kalp temizliğidir; kalbi temiz olan cennete girer.	395	2,09	1,03
7.Muska ve büyüye inanırım.	395	1,72	1,06
8.Davranışlarımın dine uygun olup olmadığına dikkat ederim.	399	3,88	0,71
9.Oy verirken adayların dindarlığına değil, yönetim kabiliyetlerine bakarım.	393	2,35	0,89
10.Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini düşünüyorum.	391	2,43	1,05

¹⁷⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.248.

Tablo 34
Dinin Sosyal Boyut Ortalamaları 2

KMO= 0,781 Alfa a= 0,604 x^2= 1453,179 p= 0,000 Açıklanan Varyans= %56,7			
	N	M*	S
11. Televizyondaki dini programlar daha dindar olmama katkı sağlıyor.	399	2,39	0,91
12. Dindar olmasa bile insanlar dürüst olabilirler.	399	3,34	0,69
13. Din hizmetlerinde Diyanetin fetvalarına güvenirim.	393	3,35	0,80
14. Din hizmetlerinde Diyanet görevlilerinin başarılı olduğunu düşünüyorum	395	2,82	0,82
15. Baş örtmenin farz olup olmadığına tereddüt yaşıyorum.	390	1,71	0,91
16. Dindar olanlar ticari hayatta daha güvenilir ve daha dürüsttür.	392	2,82	0,90
17. Normal bankalardan faizli kredi kullanırım.	394	1,88	0,89
18. Giderek ahiretten ziyade dünya işlerine daldığımı düşünüyorum.	394	2,61	0,77
19. Günlük hayatta aldığım kararları dini emirlerden ziyade sosyal çevre belirler.	393	2,21	0,84
20. Yakın akrabalarımın son beş sene içinde küslük yaşadıklarını duydum.	395	2,26	0,99

Tablo 33'deki ortalamalar dikkate alındığında ifade edilen yargıya en yakın bulgular şu şekildedir; ilk sırada 3,88 ortalamayla “davranışlarımın dine uygun olup olmadığına dikkat ederim” ifadesi yer almaktadır; tabloya göre onu 3,19 ortalamayla “kadınlar iş hayatında erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmalıdırlar” takip etmekte, ardından 2,71 ortalamayla “aile bireylerinden dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarırım” ifadesi gelmekte onu da 2,35 ortalamayla “oy verirken adayların dindarlığına değil, yönetim kabiliyetlerine bakarım” takip etmekte, ardından 2,43 ortalamayla “din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini düşünüyorum” ifadesi ardından da, 1,92 ortalamayla “dini grupların faydalı olduğunu düşünüyorum”, 2,09 “önemli olan kalp temizliğidir, kalbi temiz olan cennete gider”, 1,79 “flört etmeyi normal karşılarım”, 1,70 “alkol kullanma durumu” ifadeleri yer almaktadır.

Tablo 33'deki sonuçlara göre ilçe halkı en çok alkol tüketiminden uzak durmaktadır. Bunu dini davranışlar sergilemeye dikkat edenler, kadınlar iş hayatında erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olmalıdırlar diyenler, aile bireylerinden dini görevlerini yerine getirmeyenleri uyarırım diyenler, oy verirken adayların dindarlığına değil, yönetim

kabiliyetlerine bakarım diyenler, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini düşünüyorum diyenler, dini grupların faydalı olduğunu düşünüyorum diyenler, önemli olan kalp temizliğidir, kalbi temiz olan cennete girer diyenler, flört etmeyi normal karşılarım diyenler ve muska ve büyüye inanırım diyenler gelmektedir.

Tablo 34’e baktığımızda ise karşımıza şu sıralama çıkmaktadır: 3,34 ortalamayla “dindar olmasa bile insanlar dürüst olabilirler” diyenler çoğunluktadır. Onu 3,35 ortalamayla “din hizmetlerinde Diyanet’in fetvalarına güvenirim” diyenler takip etmekte; ardından 2,82 ile “din hizmetlerinde Diyanet görevlilerinin başarılı olduğunu düşünüyorum” diyenler gelmektedir. Onu 2,82 ile “dindar insan ticari hayatta daha dürüst ve güvenilirdir” ifadesi takip etmekte, ardından 2,61 ile “giderek ahiretten ziyade dünya işlerine daldığımı düşünüyorum” diyenler, 2,39 ile “televizyondaki dini programlar daha dindar olmama katkı sağlıyor” diyenler, 2,26 “yakın akrabalarım ile son beş sene içinde küslük yaşadıklarım olduğu görülmüştür” 2,21 ile “günlük hayatta aldığım kararları dini emirlerden ziyade sosyal çevre belirler” ve ifadeleri gelmektedir.

Burada birbirlerine çok yakın ortalamalar olmakla birlikte en büyük katılım oranlarına “din hizmetlerinde Diyanet’in fetvalarına güvenirim” ve “dindar olmasa bile insanlar dürüst olabilirler” yargısı sahiptir. Onları “din hizmetlerinde Diyanet görevlilerinin başarılı olduğunu düşünüyorum” yargısı ve onun ardından da “dindar insan ticari hayatta daha dürüst ve güvenilirdir” ifadesi yer alır. Bu sıralama bölgede Diyanete olan güvenin yüksek olduğunu ve insanların dindarlıkla dürüstlüğü birbirinden bağımsız şeyler olarak görürken; dindarlıkla ticari ahlakı bağlantılı ilişkiler olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir. Tabloda beşinci sırada “giderek ahiretten ziyade dünya işlerine daldığımı düşünüyorum” diyenler gelmektedir. Burada seküler hayatın geleneksel toplumlarda da etkisini göstermeye başladığını söyleyebiliriz. Ardından “televizyondaki dini programlar daha dindar olmama katkı sağlıyor” diyenler gelmektedir. Bunu “günlük hayatta aldığım kararları dini emirlerden ziyade sosyal çevre belirler” diyenler ve “yakın akrabalarım ile son beş sene içinde küslük yaşadıklarım olduğu görülmüştür” diyenler takip eder

Olumsuz yargılar içinde ise en yüksek puana sahip yargılar (“4 puan = hiç katılmıyorum” 4 puana yaklaştıkça olumlu anlama yaklaşmaktadır) 1,88 ortalama ile normal bankalardan faizli kredi kullanırım, 1,71 ortalama ile “baş örtmenin farz olup olmadığına tereddüt yaşıyorum; 1,70 ortalama ile “alkol kullanma durumu” 1,72 ortalama ile “muska ve büyüye inanırım”, olduğu görülmektedir. Bu grupta faizli kredi kullanımı, baş örtüsü sorusu ve alkol kullanımı sorularında 4 değerine yaklaştıkça dinin emir ve yasaklarına daha çok uyulduğu görülmektedir. Şu şekilde meseleyi açabiliriz. En yüksek ortalama ile insanların en çok faizli kredi kullanımından kaçındıkları daha sonra baş örtmenin farz olduğu konusunda katılımcıların büyük çoğunluğunun tereddüt yaşamadığı anlaşılmıştır. Yine alkol kullanımından kaçındıkları ve muska ve büyüye inanmakla ilgili soruda katılımcıların olumsuz cevap verdikleri görülmüştür. Muska ve büyüye inancın düşük olma sebepleri arasında dinde muska ve büyüün yerinin halk tarafından tam olarak benimsenen veya somut delillerle sabit olan bir tarafının olmamasıyla veya modern dünyada metafizik alan kapsamına giren şeylerin tereddüt yaratmasıyla açıklayabiliriz. Yukarıdaki tabloda standart sapmanın oldukça düşük olmasından dolayı sorulara verilen cevaplar arasında büyük bir farklılık tespit edilememiştir. Katılımcıların çok büyük bir kısmı sorular hakkında aynı kanaate sahiptir. Bu da geleneksel toplum özellikleri gösteren araştırma bölgesinin hala homojen yapısını muhafaza ettiği birçok konuda modernleşme yoluna gitmediğini kanıtlamaktadır.

3.3. Dini Hayata Yönelik Tutumlara Etki Eden Faktörler

3.3.1. Cinsiyete Göre Dini Hayat

Cinsiyet ve dindarlık ilişkisi uzun zamandır tartışılan meselelerden biridir. Hem akademik çevrelerde hem de günlük hayatta kadınların mı yoksa erkeklerin mi daha dindar olduğu sorusuna sık sık rastlarız. Dindarlığın farklı tiplere ayrılması ve farklı yöntemlerle analiz edilmesi kuşkusuz ki sonucu etkilemektedir.¹⁷⁹ Kişilerin biyolojik, fizyolojik ve sosyo-ekonomik durumları düşünce ve davranış biçimlerini etkilemektedir. Cinsiyet farkı bireyler arasındaki en büyük farklılıklardan birisidir. Bu husus dindarlık ölçeğindeki tüm bağımsız değişkenler için geçerlidir. Fakat burada kesin ve bağlayıcı ifadeler kullanmak zor olup biz sadece Daday ilçesini kapsayan bölge içerisinde elde edilen anket sonuçları üzerinden meseleyi yorumlamakla iktifa edeceğiz. Bu bölümde cinsiyet farklılığının kişinin dini hayatla ilgili tutumları üzerindeki etkisini inceleyeceğiz.

¹⁷⁹ Asım Yapıcı, “Cinsiyete Göre Farklılaşan Dindarlıklar ve Kadınlarda Dinsel Yaşamın Farklı Görüntüleri”, **Dini Araştırmalar**, Kadın Özel Sayısı, 2016, s.131-133.

Tablo 35
Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	M	S	T	P
İnanç Boyutu	a.Kadın	198	1,06	0,19	-0,389	0,697
	b.Erkek	202	1,05	0,24		
	Toplam	400	1,06	0,22		
İbadet Boyutu	a.Kadın	198	1,78	0,53	-0,789	0,431
	b.Erkek	202	1,74	0,58		
	Toplam	400	1,76	0,56		
Sosyal Boyut	a.Kadın	198	2,05	0,24	-1,849	0,065
	b.Erkek	202	2,00	0,28		
	Toplam	400	2,03	0,26		

Araştırmada inanç, ibadet ve sosyal boyutlarıyla genel dindarlık tutumlarının cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılığı tespit edilememiştir.¹⁸⁰ İnanç boyutunda kadınların (M:1,06), erkeklerin (M:1,05) puan ortalaması varken; ibadette kadınların (M:1,78), erkeklerin (M:1,74) puanı vardır. Sosyal boyutta ise kadınların (M:2,05), erkeklerin ise (M:2,00) puana sahip oldukları görülmektedir. Burada belirtmek gerekir ki inanç, ibadet ve sosyal boyutuyla erkeklerin genel dindarlık puanları kadınlara oranla daha düşüktür.

Kadınların hem inanç hem ibadet hem de sosyal boyutlarda erkeklerden daha dindar olmalarını onların genel olarak daha duygusal bir yaratılışla dünyaya gelmeleriyle ilişkilendirebiliriz. Kadın psikolojisi erkeklere nazaran bir şeye gönülden inanmaya ve bağlanmaya, itaat etmeye daha yatkındırlar. Kadınların toplum içindeki konumları itibarıyla uçlarda olmaktan sakınmaları, Allah'ı inkâr ya da aşırı sert dindarlıktan ziyade orta yolu takip ederek inanç, ibadet ve sosyal boyutta belli bir konumu yakalamışlardır.¹⁸¹ Her ne kadar araştırma bölgemiz geleneksel toplum özellikleri göstermiş olsa da modernleşme sürecinden belli noktalarda etkilenmiş ve bu durum kadın erkek ilişkilerine ve kadının toplumdaki statüsüne de muhakkak yansımıştır. Fakat tablodan çıkan sonuca göre kadınların erkeklerden daha dindar olduğunu söylemekle birlikte; ilçedeki kadınların büyükşehirlerde veya modern, seküler toplumlarda yaşayan kadınlar kadar toplumun içerisine dahil olup, modernleşme sürecinden etkilenmediğini bölgede kadınların hala sosyal hayata tam olarak dâhil

¹⁸⁰ Bu ve bundan sonraki tablolarda ortalamalar için "M" değerlerine bakınız. Bundan sonraki tüm tablolarda M değeri 4 oranına yaklaştıkça daha dindar anlamına gelecektir.

¹⁸¹ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s.274.

olamadıklarını da ayrıca ifade etmemiz gerekiyor.

Yaptığımız araştırmada kadın ve erkek dindarlığı arasında büyük bir farklılık olmadığını söylemekle birlikte bu konuda yapılmış bazı çalışmalarda hem erkeklerin kadınlardan hem de kadınların erkeklerden daha dindar olduğunu gösteren sonuçlara ulaşılmıştır.

Ünver Günay'ın Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat adıyla yaptığı çalışma da çalışmamızı destekler niteliktedir. Günay dini pek çok hususta kadınların erkeklerden önde geldiğini ifade etmekte ve bunu kadınların psikolojik yapıları itibarıyla erkeklere oranla daha duygusal, kırılgan, manevi geleneklere bağlı, sığınma ihtiyacı duyan kişiliklerine bağlamaktadır.¹⁸²

Bu konuda Uysal'ın Türkiye'de Dindarlık ve Kadın araştırmasında kadınların erkeklere göre daha az dindar oldukları sonucuna varan araştırması incelenebilir.¹⁸³

Çelik'in kadınların erkeklere nazaran inanç, ibadet ve sosyal hayatta dinlerine daha sıkı bağlı olduklarını ortaya koyan çalışmalarına da ayrıca bakılabilir.¹⁸⁴

Yine Aydınalp tarafından, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yapılan Din ve Dünyevileşme araştırması da kadınların inanç, ibadet ve genel dindarlık puanlarının erkeklerden yüksek olduğunu fakat dünyevileşme eğiliminin kadınlarda erkeklere nazaran daha yüksek tespit edildiğini söylemiştir.¹⁸⁵

Kadın ve erkek dindarlığı üzerine kesin ve genel bir şey söylemek oldukça zor görünmektedir. Bizim araştırmamızda bulguların birbirine oldukça yakın olmasından dolayı kadın ve erkek dindarlığı arasında ciddi bir farklılığın olmadığını söyleyebiliriz. Aydınalp'in Gerede araştırması da bizim bulgularımızı destekler niteliktedir.¹⁸⁶

3.3.2 Yaş'a Göre Dini Hayat

Belli yaş grubundaki insanların diğerlerine nazaran farklı tutum ve davranışlar sergilediği bilinmektedir. Çocukluk, ilk gençlik, gençlik, olgunluk, ihtiyarlık dönemleriyle birlikte kişinin biyolojik ve fizyolojik durumu değiştiği gibi düşünce yapısı ve dine olan bakışı da farklılık arz eder. Bu bakımdan yaş faktörünün dindarlık üzerinde önemli bir etkisi

¹⁸² Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s. 97.

¹⁸³ Veysel Uysal, *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006, s.70.

¹⁸⁴ Celalettin Çelik, *Şehirleşme ve Din-Konya Örneği*, Konya: Çizgi Yayınları, 2002, s.352.

¹⁸⁵ Aydınalp, *Din ve Dünyevileşme*, s.273-274.

¹⁸⁶ Aydınalp, *Gerede'de Dini Hayat*, s.173-175.

vardır. Yaşa göre dindarlık boyutları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 36
Yaş'a Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	a.15-25 arası	98	1,05	0,19	0,203	0,895	Yok
	b.26-40 arası	158	1,03	0,25			
	c.41-60 arası	114	1,05	0,19			
	d.61 ve yukarısı	30	1,06	0,18			
	Toplam	400	1,05	0,21			
İbadet Boyutu	a.15-25 arası	98	1,95	0,47	0,782	0,505	Yok
	b.26-40 arası	158	1,86	0,57			
	c.41-60 arası	114	1,73	0,61			
	d.61 ve yukarısı	30	1,61	0,49			
	Toplam	400	1,75	0,55			
Sosyal Boyut	a.15-25 arası	98	2,04	0,26	7,613	0,000	d-a,b,c a-b
	b.26-40 arası	158	1,85	0,25			
	c.41-60 arası	114	1,99	0,23			
	d.61 ve yukarısı	30	2,07	0,33			
	Toplam	400	2,03	0,26			

*Tabloda fark sütununda koyu olarak belirtilen ifade diğerleri lehine anlamlı bir farklılığa sahiptir. Bu durum gelecek tablolar için de geçerlidir.

Tablo 36'ya bakıldığında dini hayat ve yaş arasında bir bağlantı olduğu, davranışların yaşa göre değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. İnanç boyutuna baktığımızda en yüksek ortalamalara yaşlılık dönemi olan 61 yaş ve yukarısı ile ergenlik ve ilk yetişkinlik dönemi dediğimiz 15-25 yaş aralığı ve orta yaş dönemi olan 41-60 yaş aralığı sahiptir. İnanç boyutunda en dindar yaş aralığı (M:1,06) ile 61 yaş ve yukarısıdır. Genel olarak yapılan araştırmalarda da bu yaş aralığının dindarlık oranları yüksek tespit edilmektedir. Bunda bu yaş aralığının geri çekilme teorisine uygun biçimde dünyadan el etek çekme, emeklilik dönemine girme ve cami cemaatine dâhil olma, ahirete olan yakınlığın bu yaş aralığında daha fazla hissedilmesi ve dünyevi pek çok şeyi tecrübe edip hevesini almış olarak dinde karar kılınmış olmasıyla açıklanabilir.¹⁸⁷ İnanç boyutunda en düşük dindarlık oranına baktığımızda ise yine diğer birçok araştırmayla da desteklenir biçimde en düşük inanç oranına (M:1,03) ile

¹⁸⁷ Ali Yörük, "Yaşlıların Dini ve Sosyal Yaşantıları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Karaman Örneği", **Yayımlanmamış Bitirme Tezi**, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.15.

26-40 yaş aralığının sahip olduğu tespit edilmiştir.¹⁸⁸ Genç yetişkinlik dediğimiz 26-40 yaş aralığının inanç boyutunda en düşük oranlara sahip olmasını bu dönemde bireylerin eğitim, iş, aile kurma gibi rasyonel yüklerle aynı anda baş ediyor olması ve hayatın yükünü oldukça yoğun hissettikleri bu zaman aralığında sorumluluklarla birlikte dünyaya dalma ve dünyevileşme artarken dini istek azalmakta, din ikinci plana itilmektedir.

İbadet boyutunda ise genel kabule zıt olarak araştırmamızda yaşın ilerlemesi ile ibadete olan ilgi de az da olsa azalma tespit edilmiştir. İbadet konusunda en yüksek orana 15-25 yaş aralığı sahiptir. Onu 26-40, 41-60 ve 61 yaş yukarısı takip etmektedir. İbadete en düşkün yaş aralığı ilk gençlik yılları olan 15-25 yaş aralığı olarak tespit edilmiştir. Bunun nedeni çocukluktan sonraki ergenlik dönemi ve heyecanını da içine alan bu zaman aralığında gençlerin gerekli dini bilgi ve sosyal ortamda yetiştiğinde dini oldukça canlı ve doludizgin yaşamaları olabilir. Bu tespit yapılan pek çok araştırmayla da desteklenmektedir.¹⁸⁹ İbadet boyutunda en düşük oranlara ise beklenenin aksine 61 yaş ve yukarısı sahiptir. Genel kanaat “yaş ilerledikçe dindarlık da artmaktadır” şeklinde iken bizim araştırmamızda ibadet boyutunda sonuç tam tersi çıkmış ve yaş ilerledikçe ibadet oranlarının düştüğü tespit edilmiştir. Bunun sebebi tam olarak bilinmemekle birlikte inanç boyutunda bu yaş aralığı yüksek oranlara sahipken ibadet boyutunda düşük oranlara sahip olmasını, yaşlılığın getirmiş olduğu fiziki sınırlılıklarla ya da aynı yaş aralığının inançlı olmakla birlikte ibadet konusunda gevşek davranmasıyla açıklayabiliriz.

Sosyal boyut konusunda ise 61 yaş ve yukarısının (M:2,07), 15-25 yaş aralığına (M:2,04), onun 41-60 yaş aralığına (M:1,99), onun da 26-40 yaş aralığına (M:1,85) göre daha dindar olduğu tespit edilmiştir. Sosyal boyutta en dindar yaş aralığı 61 yaş ve üzeri iken en az dindar yaş aralığı 26-40 yaş aralığıdır. Burada etkinlik kuramının da öngördüğü gibi bireyin yaşlandığında toplum içerisinde ki sosyal etkinliklere katılarak toplum ile sosyal bütünleşmeyi sağlamanın daha fazla ve kolay olduğu doğrulanmıştır.¹⁹⁰ Bunun sebebi yukarıda da belirttiğimiz gibi dünya ile ilintili pek çok sıfattan arınmış olan 61 yaş üzerinin toplumsal anlamda dini yaşayışı da diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir. Yine daha önce de bahsedildiği gibi dünyevileşmenin ve dünya hayatının sorumluluk ve yükünün en yoğun hissedildiği yaş aralığı olan 26-40 yaş aralığında dinin toplumsal boyutu da göz ardı edilmiş

¹⁸⁸ 26-40 yaş aralığının örnekleri için Aydınalp, *Din ve Dünyevileşme*, s.277-278, Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, s.206; M. Emin Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat- İzmir Örneği*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1993, s.81.

¹⁸⁹ Aydınalp, *Din ve Dünyevileşme*, s. 278-279.

¹⁹⁰ Yörük, *Yaşlıların Dini Ve Sosyal Yaşantıları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Karaman Örneği*, s.17.

ve din bu yaş aralığı için çoğunlukla inanç boyutuna hapsolup kalmıştır. İbadet boyutunu dışında tabloda inanç ve sosyal boyut oranı olarak en az dindar olan grup 26-40 yaş aralığıdır. Tabloda gençlerin de beklendiği üzere yüksek oranlara sahip olduğu görülmektedir.

İnanç boyutu ve sosyal boyutta en yüksek dindarlık oranlarına 15-25 yaş aralığı ile 61 yaş ve üzeri sahipken; inanç, ibadet ve sosyal boyutta en düşük oranlara ise 26-40 ve 41-60 yaş aralığı sahiptir. Bu artış durumunu kısaca ilk gençlik heyecanı ile dine sarılma ve yaşlılık psikolojisiyle dine sığınma olarak; dindeki azalış durumunu da orta yaşın getirdiği yeni dünyevi meşgale ve sorumluluklarla birlikte dinden uzaklaşma hali olarak özetlemiştik.

Taş'ın yaptığı çalışmaya göre ise Diyanet İşleri Başkanlığı'na yönelik tutumlarda yaş ilerledikçe daha olumlu bir tutum sergilenmektedir. Gençler daha şüpheli yaklaşırken yaşlılar Diyanet kurumuna daha çok güvenmektedirler.¹⁹¹

Köktaş'ın yaptığı araştırmaya göre de benzer sonuçlar çıkmış ve yaş ilerledikçe ibadet ve inanç boyutunda artış tespit edilmiştir.¹⁹²

3.3.3. Hayatınızın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Dini Hayat

İnsanların hayatlarını geçirdiği yerler onların, hayatın bütününe karşı bakış açılarını etkiler. Bölgeler arası imkânlar, kültürel ve sosyo-ekonomik farklılıklar kişinin tutum ve davranışlarını dolayısıyla da dini hayata olan ilgisinde belirleyicidir. Öneme binaen kişinin hayatının büyük çoğunluğunu geçirdiği yer temel değişkenlerden biri olarak kabul edilmiş ve araştırmada yer verilmiştir.

¹⁹¹ Taş, **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**, İstanbul: İz Yayıncılık, 2002, s.125.

¹⁹² Köktaş, **Türkiye'de Dini Hayat-İzmir Örneği**, s.79.

Tablo 37

Hayatınızın Büyük Çoğunluğunun Geçtiği Yere Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	a.Köy	109	1,06	0,15	3,586	0,007	b-a,c,d,e
	c.İlçe	172	1,04	0,22			
	d.İl	92	1,06	0,12			
	e.Büyükşehir	22	1,04	0,22			
	Toplam	398	1,05	0,19			
İbadet Boyutu	a.Köy	109	1,78	0,53	0,320	0,865	Yok
	c.İlçe	172	1,71	0,60			
	d.İl	92	1,79	0,53			
	e.Büyükşehir	22	1,76	0,44			
	Toplam	398	1,76	0,55			
Sosyal Boyut	a.Köy	109	2,10	0,30	1,311	0,265	Yok
	c.İlçe	172	2,06	0,23			
	d.İl	92	2,01	0,27			
	e.Büyükşehir	22	2,01	0,22			
	Toplam	398	2,03	0,26			

İnanç boyutu, ibadet boyutu ve sosyal boyut ortalamaları konusunda kişinin hayatının büyük çoğunluğunun geçtiği yerlerle alakalı olarak şu sonuca varılmıştır. İnanç ve ibadet boyutunda köyde yaşayanların ilçede yaşayanlardan; ilde yaşayanların da büyükşehirlerde yaşayanlardan daha dindar olduğu kanaatine varılmıştır. Sosyal boyutta ise köy ve ilçede yaşayanların ilde yaşayanlara göre; ilde yaşayanların da büyükşehirlerde yaşayanlara göre daha dindar oldukları tespit edilmiştir. Genel bir tespit olarak yaşanan yer büyüdükçe dindarlık oranlarının azaldığı araştırmamıza göre söylenebilir.

İnanç boyutuna baktığımızda hayatının büyük çoğunluğunu köy (M:1,06) ve ilde (M:1,06) geçiren kişilerin inanç boyutu puanının ilçe (M:1,04) ve büyükşehirde (M:1,04) hayatını geçirenlere nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. İnanç boyutunda sonuçlara baktığımızda iki uç örnek olması bakımından karşılaştırdığımızda köyde yaşayanların büyükşehirlerde yaşayanlardan daha dindar oldukları tespit edilmiştir. Buradan anlaşılan büyükşehirlerle göre daha kapalı, geleneksel yaşam kodlarının hâkim olduğu daha küçük ve ekonomik anlamda daha dar ve nüfusun daha az olduğu köylerle; büyükşehirler arasında dini hayatı yaşama bakımından farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Küçük yerleşim yerlerinden büyük şehirlere gidildikçe azalan dindarlık oranlarını açıklamada gelişmiş bölgelerin dünya

üzerinde var olan her türlü fikir ve gelişmeye uluslararası alanda ulaşım sağlıyor olması sebep olarak gösterilebilir. Zira modern çağın etkilerinden uzak dini anlamda inzivaya çekilmiş bir büyükşehir günümüzde rastlamak neredeyse imkânsızdır. Araştırmamızın inanç boyutu da bunu desteklemektedir.

İbadet boyutunda en yüksek ibadet oranına (M:1,79) ile il, (M:1,78) ile köy; en düşük oranlara ise (M:1,76) ile büyükşehir ve (M:1,71) ile ilçe sahiptir. Bu sıralamaya göre ibadet açısından en dindar bölgeler sıralamasında birinci sırada il, ardından köy, ardından büyükşehir ve en sonda da ilçeler gelmektedir. Söz konusu değerlerden yola çıkarak yine burada da köyde yaşamış olanların büyükşehirde yaşamış olanlara göre daha dindar olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Bu farklılaşma için yukarıda inanç boyutunda yaptığımız açıklama ibadet boyutu için de geçerlidir.

Sosyal boyut itibarıyla, en yüksek orana (M:2,10) ile köy sahiptir ve ardından (M:2,06) ile ilçe gelmekte, ardından da onu (M:2,01) ile il ve büyükşehir takip etmektedir. Burada köyden büyükşehir doğru gidildikçe doğrusal olarak azalan dinin sosyal boyutu gözlemlenmektedir. Köylerin sosyal boyutta daha dindar olmasını geleneksel toplum yapısının dindarlığı da içinde barındırmasıyla açıklayabiliriz. Aynı zamanda büyükşehirlerde nüfusun yoğunluğu ve büyükşehirlerin kozmopolit, karmaşık yapısı, ekonomik ilişkilerin her şeyin önüne geçerek akrabalık ve aile büyüğü kavramlarının içinin boşalması, toplumun eğitim, siyaset ve ekonomik olarak farklılaşıp, ilişkilerin resmileştiği bir ortamda dinin sosyal etkisini kaybetmesi de nihayetinde beklenen bir gelişmedir. Araştırmamız da bunu desteklemiştir.

Burada karşılaştırma olarak sadece köy ve büyükşehir ikilisinin oranlarını göz önünde bulundurursak tahmin edilen üzere pek çok araştırmayı destekler nitelikte bir sonuç çok az puan farklarıyla olsa da bizim araştırmamızda da mevcuttur. Şöyle ki inanç boyutunda köy (M:1,06) büyükşehir (M:1,04) oranlarında köy daha dindar; ibadet boyutunda köy (M:1,78) , büyükşehir (M:1,76) oranlarında köy daha dindar; sosyal boyutta köy (M:2,10), büyükşehir (M:2,01) ile yine hayatının çoğunluğunu köyde geçirenlerin büyükşehirde geçirenlere nazaran daha dindar oldukları görülmüştür.

Bu konuyla ilgili yapılan diğer araştırmalara baktığımızda; Taş yaptığı araştırmada köy ve büyükşehir hususundaki tespitlerimizi destekler nitelikte Diyanet İşleri Başkanlığına yönelik tutumların büyükşehirlerden köylere doğru gidildikçe olumlu bir tavır sergilediğini

tespit etmiştir.¹⁹³

Aydınlp'ın Kuzey Kıbrıs'ta yaptığı araştırmaya göre de köylerden ilçe, il ve büyükşehirlere gidildikçe dindarlığın azaldığı, dünyevileşmenin arttığı tespit edilmiştir.¹⁹⁴

Sezen yaptığı çalışmayla köylerden şehir merkezlerine doğru gidildikçe dini tutum ve davranışlarda azalma olduğunu tespit etmiştir.¹⁹⁵

3.3.4. Eğitim Durumuna Göre Dini Hayat

Toplumsal meselelere etki eden nedenlerden bir diğeri de eğitimidir. Kişilerin sahip oldukları eğitim düzeyiyle dünyaya ve olaylara bakış açılarında anlamlı bir ilişki vardır. Bu bakımdan eğitim düzeyleri dini yaşayış biçimlerini de etkileyen önemli faktörlerden biridir. Eğitim kişilerin davranış kazanma, davranış geliştirme ve değiştirme süreçlerinde de etkin rol oynar. Eğitim seviyesi bireyin meslek edinmesinden, arkadaş çevresine, eş seçimine kadar pek çok konuda hayati etkiye sahiptir. Aşağıda eğitim seviyesinin dini hayata olan etkisi araştırılmaya çalışılmıştır.

Tablo 38
Eğitim Durumuna Göre t-testi Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	a.Okuma-yazma bilmiyor	5	1,04	0,27	1,108	0,357	Yok
	b.Okuma-yazma biliyor	15	1,03	0,52			
	c.İlkokul mezunu	47	1,06	0,25			
	d.Orta ve dengi okul mezunu	29	1,08	0,22			
	e.Lise ve dengi okul mezunu	116	1,08	0,23			
	f.Yüksekokul veya fakülte mezunu	162	1,16	0,16			
	g.Lisansüstü (Doktora, Yüksek Lisans)	23	1,12	0,09			
	Toplam	397	1,06	0,22			
İbadet Boyutu	a.Okuma-yazma bilmiyor	5	1,81	0,47	0,683	0,664	Yok
	b.Okuma-yazma biliyor	15	1,70	0,44			
	c.İlkokul mezunu	47	1,60	0,56			
	d.Orta ve dengi okul mezunu	29	1,77	0,58			
	e.Lise ve dengi okul mezunu	116	1,58	0,57			
	f.Yüksekokul veya fakülte mezunu	162	1,74	0,56			
	g.Lisansüstü (Doktora, Yüksek Lisans)	23	1,80	0,40			
	Toplam	397	1,76	0,55			

¹⁹³ Kemalettin Taş, s.131.

¹⁹⁴ Aydınlp, **Din ve Dünyevileşme**, s.305-08.

¹⁹⁵ Yümnü Sezen, **Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı**, İstanbul:M.Ü.F.V. Yay., 1993, s.91.

Sosyal Boyut	a.Okuma-yazma bilmiyor	5	2,36	0,15	2,463	0,024	f-c,e
	b.Okuma-yazma biliyor	15	2,41	0,36			
	c.İlkokul mezunu	47	2,52	0,34			
	d.Orta ve dengi okul mezunu	29	2,51	0,35			
	e.Lise ve dengi okul mezunu	116	2,52	0,29			
	f.Yüksekokul veya fakülte mezunu	162	2,44	0,28			
	g.Lisansüstü (Doktora, Yüksek Lisans)	23	2,46	0,34			
	Toplam	397	2,46	0,30			

Araştırmada; inanç boyutu, ibadet boyutu ve sosyal boyut ortalaması sonuçlarına göre kişinin dine olan ilgisiyle, eğitim durumu arasında ilişki aşağıdaki gibidir. Eğitim seviyesini inanç, ibadet ve sosyal boyutlarının toplamı itibariyle genellediğimizde yükseköğretim ve lisansüstü mezunlarının her üç boyutta da dine karşı en olumlu tavra sahip olan grup içerisinde yer aldığı görülmektedir.

İnanç boyutuna baktığımızda genel olarak eğitim seviyesi yükseldikçe dindarlığın da arttığını söyleyebiliriz. Tabloya göre inanç boyutunda en dindar grup yüksekokul veya fakülte mezunları iken dini yaşama yönelik tavrı en olumsuz olanlar ise yalnızca okuma yazma bilenlerdir. Tabloya göre inanç boyutunda eğitim düzeyi arttıkça dine olan olumlu tutum da artmaktadır. Bunun eğitim yoluyla kendini geliştirmiş, kültürel birikime sahip bireylerin dini şifahi değil de okuyarak, araştırarak dolayısıyla anlayarak ve özümseyerek öğrenip daha iyi içselleştirmeleriyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

Tabloya göre eğitim düzeyi ve ibadet boyutu arasındaki ilişki de ise sıralama şöyledir: İbadetlerine en çok bağlı olan grup okuma yazma bilmeyenlerle lisansüstü mezunu olanlardır. En olumsuz tavra sahip olanlar ise lise mezunlarıdır. İbadet boyutunu kendi içerisinde değerlendirecek olursak bu konuda en yoğun ilginin hiç eğitim görmemiş, okuma yazma bilmeyenlerle lisansüstü mezunları tarafından gerçekleştiğini görürüz.

Sosyal boyuta bakacak olursak ilkokul mezunu olanlar lise mezunu olanlardan; lise mezunu olanlar da ortaokul mezunu olanlardan, ortaokul mezunu olanlar, yüksekokul mezunu olanlardan, yüksekokul mezunu olanlar da yalnızca okuma yazma bilenlerle, okuma yazma bilmeyenlerden daha dindardır. Yani sosyal boyutta dine karşı en olumsuz tavra sahip olanların yalnızca okuma yazma bilenler, dine karşı en olumlu tavra sahip olanların ise ilkokul, ortaokul ve lise mezunu kişilerin olduğu görülmektedir. Yine yüksekokul ve lisansüstü mezunlarının dinin sosyal boyutuna katılımları da yüksek seviyelerdedir.

Burada sonucu değerlendirecek olursak eğitim seviyesinin kişinin dinin ondan

beklediği toplumsal kural ve ilişkilere daha içten ve sıkı bir şekilde riayet etmesini kolaylaştırdığı veya eğitim düzeyi arttıkça okullarda kişilerin çeşitliliği, saygı, duygudaşlık ve hoşgörüyü daha iyi öğrenip uygulamalarıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Genel itibariyle araştırmamızda eğitim düzeyi ve dine olan yaklaşım arasında eğitim düzeyi arttıkça dine olan olumlu tavır ve tutumların kısaca dindarlığın da arttığı tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalara da bakacak olursak; Diyanet İşleri Başkanlığınca ülke genelinde yapılan araştırmaya göre de eğitim ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.¹⁹⁶

Taş'ın yapmış olduğu araştırmaya göre ise Diyanet İşleri Başkanlığı'na duyulan güven eğitim düzeyi arttıkça azalmaktadır.¹⁹⁷

Köktaş'ın yapmış olduğu araştırmaya göre eğitim düzeyi yükseldikçe inanç boyutunda ve namaz, oruç gibi ibadetlerde düşüş olduğu gözlenmektedir.¹⁹⁸ Bu tespiti Günay da araştırmasıyla desteklemektedir.¹⁹⁹

Uysal, araştırmasıyla eğitim düzeyi düşük bireylerin dini ibadet ve hayata eğitim düzeyi yüksek olanlara nazaran daha çok katılım gösterdiklerini belirlemiştir.²⁰⁰

Görüldüğü üzere araştırmalar eğitim düzeyi ile dindarlık arasında ters bir orantı olduğunu ortaya koyarken bizim araştırmamızda her iki taraf lehine de sonuçlar tespit edilmiş, ancak genel kanaate aykırı olarak bölgede eğitim seviyesi arttıkça dindarlığın da arttığı sonucuna varılmıştır.

3.3.5. Medeni Duruma Göre Dini Hayat

Kişinin medeni durumu ile dine ve dünyaya bakışı arasında farklılıklar vardır. Bireylerin bekârken ve evlendikten sonra düşünce tarzlarında, siyasi görüş, dini yaşayış ve hayat tarzlarında belli farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu farklılığın dindarlık üzerindeki etkisini araştırmak üzere aşağıdaki tablo ortaya koyulmuştur.

¹⁹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, s.241.

¹⁹⁷ Taş, s.136.

¹⁹⁸ Köktaş, s.79, 111, 116.

¹⁹⁹ Günay, Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat s.101, 122.

²⁰⁰ Uysal, s.269.

Tablo 39
Medeni Duruma Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	Bekâr	135	1,16	0,18	2,711	0,068	Yok
	b.Evli	241	1,16	0,21			
	c.Boşanmış/ Dul	22	1,05	0,38			
	Toplam	398	1,06	0,22			
İbadet Boyutu	Bekâr	135	1,78	0,47	0,549	0,578	Yok
	b.Evli	241	1,72	0,61			
	c.Boşanmış/ Dul	22	1,74	0,38			
	Toplam	398	1,76	0,55			
Sosyal Boyut	Bekâr	135	2,07	0,26	0,646	0,525	Yok
	b.Evli	241	2,03	0,26			
	c.Boşanmış/ Dul	22	2,01	0,26			
	Toplam	398	2,03	0,26			

Kişinin medeni durumu ve inanç boyutu, ibadet boyutu ve sosyal boyut ortalamaları arasındaki ilişkiye bakacak olursak. İnanç boyutunda evli ve bekârların arasında bir fark tespit edilemezken, dul veya boşanmış olanların evli ve bekâr olanlara göre dine daha uzak oldukları tespit edilmiştir. İbadet boyutunda ise en yüksek orana bekârlar sahiptir. Ardından dul veya boşanmış olanlar gelirken, en düşük orana ise evliler sahiptir. Sosyal boyutta ise yine en dindar kesim bekârlarken, ardından evli olanlar, en sonda da boşanmış veya dul olan grup yer almıştır. Burada rakamsal değerler bunu söylemekle birlikte bizler de inanç, ibadet ve sosyal boyutta da üçünde de bekârların evlilerden daha dindar olduklarını tespit ettiğimizi söyleyebiliriz. Genel kanaate göre evlileri bekârlardan daha dindar olduğu düşünülürken bizim araştırmamızda tam tersi bir sonuca ulaşılmıştır. Biz bunu bekârların bir aile, eş ve çocuk sorumluluğu olmadan düşünce açısından daha bireysel ve ibadet açısından da daha fazla serbest vakte sahip olmalarıyla açıklanabileceğini düşünüyoruz.

Medeni durumun dindarlık üzerindeki etkilerini araştıran diğer çalışmalara bakacak olursak; Taş'ın yapmış olduğu araştırmaya göre evliler Diyanet İşleri'ne güven konusunda bekâr olanlara göre daha olumlu tutumlara sahiptir.²⁰¹

Günay, araştırmasında ibadetlere en düşkün olan grubun evliler olduğunu bekârların ise buradaki en düşük oranlara sahip grup olduğunu tespit etmiştir.²⁰²

²⁰¹ Taş, s.138.

Uysal’a göre de evlilik dini birçok veçhesiyle olumlu yönde etkilemektedir.²⁰³

Yapılan araştırmalar evlilerin bekârlardan daha dindar olduğunu gösterirken bizim araştırmamız arada büyük bir oransal fark bulunmamakla birlikte bekârların evlilerden daha dindar olabileceğini ortaya koymuştur.

3.3.6.Nikâh Şekline Göre Dini Hayat

Nikâh kıyma şekli bizlere kişilerin davranış ve düşüncesiyle alakalı bazı ipuçları vermektedir. Kişilerin resmi nikâhı veya dini nikâhla birlikte resmi nikâhı tercih etmiş olmaları bağımsız bir değişken olarak dindarlık üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla araştırma konusu olarak ele alınmıştır.

Tablo 40
Nikâh Şekline Göre Anova Sonuçları

Boyutlar	Nikah Şekli	N	M	S	T	P
İnanç Boyutu	a.Resmi nikah	51	1,04	0,23	0,785	0,433
	b.Hem dini hem de resmi nikah	184	1,06	0,19		
	Toplam	235	1,04	0,20		
İbadet Boyutu	a.Resmi nikah	51	1,79	0,59	-0,808	0,420
	b.Hem dini hem de resmi nikah	184	1,71	0,61		
	Toplam	235	1,77	0,61		
Sosyal Boyut	a.Resmi nikah	51	2,03	0,29	0,334	0,738
	b.Hem dini hem de resmi nikah	184	2,04	0,26		
	Toplam	235	2,03	0,27		

İnanç boyutu, ibadet boyutu ve sosyal boyut ortalamalarında kişinin nikâh şekline göre dindarlık seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Fakat inanç boyutunda sadece resmi nikâh yaptıranların, dindarlık oranı hem dini hem resmi nikâh yaptıranlara göre daha düşüktür. İbadet boyutunda sadece resmi nikâh yaptıranların dindarlık oranı hem dini hem resmi nikâh yaptıranlara göre daha yüksektir. Sosyal boyutta sadece resmi

²⁰² Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.104.

²⁰³ Uysal, 269.

nikâh yaptıranların dindarlık oranı hem dini hem resmi nikâh yaptıranlara oranla daha düşüktür.

3.3.7. Çocuk Sayısına Göre Dini Hayat

Tablo 41
Çocuk Sayısına Göre Anova Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	T	P
İnanç Boyutu	a.3 veya daha az	249	1,12	0,23	1,226	0,221
	b.4 veya daha fazla	17	1,05	0,28		
	Toplam	266	1,06	0,23		
İbadet Boyutu	a.3 veya daha az	249	1,81	0,57	0,231	0,817
	b.4 veya daha fazla	17	1,77	0,78		
	Toplam	266	1,77	0,59		
Sosyal Boyut	a.3 veya daha az	249	1,89	0,26	-2,316	0,021
	b.4 veya daha fazla	17	2,04	0,35		
	Toplam	266	2,02	0,28		

Araştırmada; inanç boyutu, ibadet boyutu ve sosyal boyut ortalamaları konusunda çocuk sayısı bakımından anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Fakat tabloya göre ibadet ve inanç boyutunda 3 veya daha az çocuk sahibi olanların, 4 veya daha fazla çocuk sahibi olanlara nazaran dine karşı daha olumlu tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Sosyal boyut konusunda ise 4 veya daha fazla sayıda çocuğa sahibi olan kişilerin, 3 veya daha az sayıda çocuk sahibi olan kişilerin, kişilere nazaran daha yüksek oranda dine olumlu yaklaşımları sahip oldukları tespit edilmiştir.

3.3.8. Mesleğe Göre Dini Hayat

Meslek kişinin yaşam koşullarını ve düşünce yapısına belli oranda etki eden önemli etkenler arasındadır. Meslek gruplarının çeşitliliğine göre olayları algılama biçimi de değişebilmektedir. Din de mesleki çeşitliliğe paralel farklı değerlendirmelere tabi tutulan bir alandır. Aşağıda mesleklerin dini hayatı yaşama açısından değerlendirilmesi verilmiştir.

Tabloda unvansız memur grubunda yer alan meslekler: hizmetliler, ilk-orta ve lise mezunu çalışanlar; unvanlı memurlar ise doktor, polis, hemşire, öğretmen gibi yüksek okul mezunu çalışanlardır. Zanaatkarlar: Üreticiler, fırıncılar, lokantacı, demirci, tamirci, marangoz, terzi, tornacı vb. mesleklerdir. Esnaf ve ticaret erbabından kasıtlı bakkal, tuhafiyeci,

halıcı, sarraf, manifaturacı vb. meslekler; serbest mesleklerden kasıt ise avukat, doktor, diş hekimi, veteriner hekim, mimar, mühendis, müşavir, serbest muhasebeci mali müşavir, yeminli mali müşavir, danışman gibi yüksekokul mezunu olarak icra edilen nitelikli mesleklerdir.

Tablo 42
Mesleğe Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	a.Çiftçi	24	1,05	0,21	1,045	0,404	Yok
	b.Unvanlı memur	115	1,09	0,12			
	c.Unvansız memur	35	1,02	0,38			
	d.İşçi	51	1,03	0,21			
	e.Zanaatkar	13	1,06	0,10			
	f.Esnaf/ Ticaret erbabı	28	1,11	0,05			
	g.Nitelikli serbest meslek	8	1,04	0,12			
	h.Ev hanımı	51	1,05	0,22			
	ı.Öğrenci	55	1,10	0,12			
	i.Diğer	10	1,03	0,32			
	Toplam	390	1,05	0,19			
İbadet Boyutu	a.Çiftçi	24	1,70	0,60	0,656	0,098	Yok
	b.Unvanlı memur	115	1,84	0,58			
	c.Unvansız memur	35	1,99	0,43			
	d.İşçi	51	1,96	0,52			
	e.Zanaatkar	13	1,66	0,78			
	f.Esnaf/ Ticaret erbabı	28	1,70	0,59			
	g.Nitelikli serbest meslek	8	1,69	0,69			
	h.Ev hanımı	51	2,13	0,53			
	ı.Öğrenci	55	1,84	0,49			
	i.Diğer	10	1,73	0,59			
	Toplam	390	1,76	0,56			
Sosyal Boyut	a.Çiftçi	24	2,00	0,34	2,759	0,004	f- h,b,c,ı d-f f-g g-h
	b.Unvanlı memur	115	1,94	0,23			
	c.Unvansız memur	35	2,01	0,23			
	d.İşçi	51	1,99	0,27			
	e.Zanaatkar	13	1,99	0,17			
	f.Esnaf/ Ticaret erbabı	28	2,14	0,33			
	g.Nitelikli serbest meslek	8	1,92	0,20			
	h.Ev hanımı	51	2,10	0,22			
	ı.Öğrenci	55	2,03	0,27			
	i.Diğer	10	2,04	0,26			
	Toplam	390	2,03	0,26			

İnanç boyutunda esnaf-ticaret erbabı ve öğrencilerin, unvanlı memur, çiftçi ve ev hanımından; onların da nitelikli serbest meslek, işçi ve unvansız memurlarla diğer meslek gruplarından daha dindar oldukları tespit edilmiştir. Buna göre burada en dindar grup esnaf-ticaret erbabı ve öğrenciler iken, dine karşı en olumsuz tavra sahip olanlar ise işçiler ve unvansız memurlardır.

İbadet boyutunda ise en dindar meslek grupları ev hanımları ve akabinde unvansız memurlar iken dine karşı en olumsuz tutum sergileyenler ise zanaatkârlar ve nitelikli serbest meslek sahipleridir.

Sosyal boyuta baktığımızda dine karşı en olumlu tutum sergileyenler ev hanımları ve esnaf-ticaret erbabı iken en olumsuz tavır sergileyenler ise nitelikli serbest meslek sahipleri ve unvanlı memurlardır.

Yukarıdaki tabloda inanç, ibadet ve sosyal boyutta ortak olarak belli meslekler hakkında genel bir kanaat hâsıl olmuştur. İnanç, ibadet ve sosyal boyutta en dindar grubun ev hanımları, dine karşı en olumsuz tavır sergileyenlerin ise nitelikli serbest meslek sahipleri olduğu görülmüştür.

Araştırmamız sonucunda en dindar meslek grubunun ev hanımları olması şaşırtıcı değildir. Zira tüm gün ev ve çocuklarıyla ilgilenen bu grup kendi içinde belli fiziki ve psikolojik zorluklarla karşılaşsa dahi diğer meslek gruplarına göre daha fazla serbest zamana, bir çiftçi, memur, doktor, avukat veya hizmetliye göre daha sakin bir zihne ve bedene sahip olmaları ibadet ve dinin sosyal boyutunda daha etkin olmalarını da kuşkusuz beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda daha az toplumsallaşan ve modernleşmenin etkisinden dolayısıyla daha az etkilenen bu grup daha az dünyevileşme eğilimindedir.

Araştırmamıza göre avukat, doktor, veteriner, muhasebeci vb. gibi nitelikli serbest meslek sahiplerinin dine karşı mesafeli olmaları ve genel dindarlık puanlarının da düşük çıkması bu grubun memurlar gibi aylık düzenli bir gelire sahip olmayıp meslekleri icabı para kazanmaya odaklanıp dolayısıyla dinin gereklerinden uzaklaşıp dünyevileşmeye daha yatkın olmalarıyla açıklanabilir. Tabi burada bu sonucu yalnızca düzensiz gelire bağlamak doğru olmayacaktır. Öyle ki esnaf ve zanaatkârlarla, ticaret erbabı da aylık düzenli gelir sahibi olmayan meslek gruplarıdır. Fakat onlar dine karşı olumsuz tavır sergilememektedir. Çünkü esnaf ve zanaatkârlarla, ticaret erbabının aksine hayatının çoğunluğunu eğitim sürecinde büyükşehirlerde geçiren bu grup rasyonalite, bireysellik ve güne odaklanmaya daha müsaittir. Bu meslek grubunun yani nitelikli serbest meslek sahiplerinin yukarıda bahsedilen

nedenlerden ötürü dinin ibadet ve sosyal boyutundan ziyade inanç boyutunu yani manevi boyutu önemsediklerini “iyilik yaptığını, işini düzgün yaptığını, ahlaklı olduğu” söyleyerek kendi içlerindeki maneviyatla kurumsal ve fiili dindarlıktan, ibadetten sıyrılmaya çalıştıkları söylenebilir.²⁰⁴

Konuyla alakalı yapılan diğer çalışmalara göz attığımızda, Aydınalp’in Gerede araştırmasında meslekler arası anlamlı bir farklılığın tespit edilmediği fakat bizim araştırmamızı da destekler nitelikte ev hanımlarının unvanlı memurlara göre daha dindar oldukları tespit edilmiştir. Yine araştırmaya göre dine karşı en olumsuz tavra sahip olanlar da avukat, doktor, eczacı gibi nitelikli serbest meslek sahipleridir.²⁰⁵

Yine Aydınalp’in Kuzey Kıbrıs’ta yapmış olduğu çalışmaya göre de en dindar grup ev hanımları, dindarlık eğilimleri en düşük grup ise eğitilmiş serbest meslekler ve memurlardır.²⁰⁶

3.3.9. Gelir Durumuna Göre Dini Hayat

Gelir düzeyi arasındaki farklılık kişinin toplumdaki statüsünü yani toplumun ona bakışını ve aynı zamanda da onun topluma bakışını temelden şekillendiren etmenlerden birisidir. Aşağıda tabloda gelir düzeyi ile dini hayata yönelik tutumlar arasındaki ilişki verilmiştir.

Tablo 43

Gelir Durumuna Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları

Gelir düzeyi kişinin toplumdaki yerini belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Gelir düzeyinin üst, orta veya alt olmasına göre kişinin hayata ve dine bakış açısı da değişebilmektedir. Bu sebeplerden dolayı gelir düzeyi araştırmamıza bir bağımsız değişken olarak alınarak elde edilen sonuç aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

²⁰⁴ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s.295-300.

²⁰⁵ Aydınalp, **Gerede’de Dini Hayat**, s.183.

²⁰⁶ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s.298.

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	a.Üst	27	1,09	0,10	0,597	0,617	Yok
	b.Orta	309	1,05	0,21			
	c.Alt orta	47	1,03	0,31			
	d.Alt	16	1,05	0,15			
	Toplam	399	1,05	0,22			
İbadet Boyutu	a.Üst	27	1,75	0,55	0,113	0,952	Yok
	b.Orta	309	1,80	0,55			
	c.Alt orta	47	1,79	0,58			
	d.Alt	16	1,78	0,56			
	Toplam	399	1,76	0,55			
Sosyal Boyut	a.Üst	27	2,03	0,32	2,576	0,054	Yok
	b.Orta	309	2,04	0,25			
	c.Alt orta	47	2,19	0,25			
	d.Alt	16	1,99	0,29			
	Toplam	399	2,03	0,26			

İnanç boyutu, ibadet boyutu ve sosyal boyut ortalamalarında gelir düzeylerinin birbirleriyle ilişkili anlamlı bir farklılığı tespit edilememiştir.

İnanç boyutunda dine karşı en olumlu tutuma sahip olanlar gelir düzeyi en üst olan kesim iken, en olumsuz tutuma sahip olanlar da alt orta kesimdir.

İbadet boyutunda dine karşı en olumlu tutuma sahip olanlar gelir düzeyi orta olan kesim iken, en olumsuz tutuma sahip olanlar da üst kesim olarak tespit edilmiştir.

Sosyal boyuta baktığımızda ise dine karşı en olumlu tutuma sahip olanlar gelir düzeyi alt orta olan kesim iken, en olumsuz tutuma sahip olanların ise alt gelir düzeyine sahip olanların olduğunu görürüz.

Genel kanaate göre gelir düzeyi arttıkça dindarlık seviyesi de azalmaktadır. Yani din ve gelir düzeyi arasında zıt bir ilişki vardır. Fakat bizim araştırmamızda sırasıyla inanç, ibadet ve sosyal boyutta gelir düzeyine göre en dindar olanlar; üst, orta ve alt orta sınıftır. Dine karşı en uzak olan kesim ise alt orta, üst ve alttır. Görüldüğü üzere üst gelir düzeyinden alta inildikçe dindarlık ne artmakta ne de azalmaktadır. Araştırmamız sonucunda gelir düzeyinin dindarlık üzerinde göze görülür bir etkisinin olmadığıdır. Bizim araştırma sonucumuzu destekleyen veya farklı neticelere ulaşan başka çalışmalar da bulunmaktadır.

Yapılan çalışmalara baktığımızda Sezen yaptığı araştırmada kişilerin gelir düzeyi ile dindarlık tutumları arasında zıt ilişki olduğunu tespit etmiştir. Kişilerin gelir düzeyi yükseldikçe din ile ilgili tutumlarında zayıflamalar görölmektedir.²⁰⁷

Günay da yaptığı araştırmasıyla gelir düzeyi yüksek bireylerin dini yaşayış şiddetlerinin daha düşük olduğunu ortaya koymuştur.²⁰⁸

Taş'ın araştırmasına göre ise sonuç farklı çıkmış ve Diyanet İşlerine bakış açısı olarak en olumlu grup gelir düzeyi en yüksek olanlar, en olumsuz bakış açısıyla yaklaşanlar ise gelir düzeyi en düşük olanlar olarak tespit edilmiştir.²⁰⁹

Aydınalp de Gerede'de bizim araştırmamızla benzer sonuçlara ulaşmış ve gelir düzeyinin artmasıyla dindarlık düzeyinin de artmadığını tespit etmiştir.²¹⁰

3.3.10. Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dini Hayat

Din eğitimi alan bireylerin dini eğitim sürecinden geçmeyen bireylere göre zihniyet ve davranış dünyaları farklılık göstermektedir. Bireylerin sahip olduğu dini eğitim bilgisi ile olaylara ve çevreye bakış açılarında belli bir ilişki vardır. Bireyin din eğitimini nerden ve kimden aldığı, din eğitimi veren kişinin nitelikleri gibi faktörler de kişini dine bakışı üzerinde etkili olmaktadır. Kişilerin dini hayat tutumları ve din eğitimi alma durumları arasındaki ilişki aşağıdaki tabloda verilmiştir.

²⁰⁷ Sezen, *Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı*, s.103.

²⁰⁸ Günay, *Erzurum ve evre Köylerinde Dini Hayat*, s.269.

²⁰⁹ Taş, s.142.

²¹⁰ Aydınalp, *Gerede'de Dini Hayat*, s.184.

Tablo 44
Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	a.Herhangi bir din eğitimi almadım.	19	1,05	0,09	0,394	0,906	Yok
	b.Kendi kendime	33	1,06	0,11			
	c.Ailede	21	1,07	0,13			
	d.Camide	88	1,03	0,30			
	e.Dini gruplarda	10	1,08	0,00			
	f.Kur'an kursu	77	1,04	0,22			
	g.İmam Hatip lisesi	76	1,00	0,25			
	h.İlahiyat Yüksek Okulu/ Fakültesi	48	1,06	0,17			
	Toplam	372	1,06	0,22			
İbadet Boyutu	a.Herhangi bir din eğitimi almadım.	19	1,69	0,64	0,418	0,891	Yok
	b.Kendi kendime	33	1,82	0,42			
	c.Ailede	21	1,72	0,56			
	d.Camide	88	1,61	0,58			
	e.Dini gruplarda	10	1,80	0,24			
	f.Kur'an kursu	77	1,70	0,55			
	g.İmam Hatip lisesi	76	1,71	0,58			
	h.İlahiyat Yüksek Okulu/ Fakültesi	48	1,70	0,56			
	Toplam	372	1,75	0,55			
Sosyal Boyut	a.Herhangi bir din eğitimi almadım.	19	1,97	0,28	2,085	0,044	a- b,c,d,f, g,h
	b.Kendi kendime	33	2,02	0,29			
	c.Ailede	21	2,12	0,27			
	d.Camide	88	2,06	0,26			
	e.Dini gruplarda	10	1,98	0,19			
	f.Kur'an kursu	77	2,20	0,28			
	g.İmam Hatip lisesi	76	2,03	0,25			
	h.İlahiyat Yüksek Okulu/ Fakültesi	48	2,01	0,17			
	Toplam	372	2,02	0,26			

Din eğitimi alma durumunun dindarlık üzerindeki etkisinin inanç boyutuna baktığımızda en yüksek dindarlık oranlarına, din eğitimini dini gruplarda alanlar ve ailede alanlar sahipken en düşük dindarlık oranlarına ise din eğitimimi İmam Hatip Lisesinde aldım

diyenlerin sahip olduğu tespit edilmiştir. Dini grupların grup psikolojisi, coşkusu ve heyecanıyla kişi üzerinde daha etkin olduğunu, ailede alınan din eğitiminin de basit düzeyde olmasına rağmen ilk ve en temel din eğitimi olmasıyla açıklayabiliriz. İmam Hatip Liselerinin din eğitimi vermede sınıfta kalmasını ise bugünkü müfredat ve öğrencilerin çok büyük oranda din talebesi olma bilincinden uzak hatta aile zoruyla veya daha iyi bir okulu kazanamadığı için İmam Hatip Liselerine gelmeleri, meslek dersi hocalarının da “din hocası” yetkinliğinin, bilinci ve bilgi seviyesinin altında kalmasıyla açıklayabiliriz.

İbadet boyutuna baktığımızda ise en yüksek dindarlık oranlarına din eğitimini dini gruplarda alanlar ve “kendi kendime öğrendim” diyenler sahipken en düşük dindarlık oranlarına ise din eğitimini camide alanlarla hiç din eğitimi almayanların sahip olduğu tespit edilmiştir. Dini gruplarda din eğitimi alanlar ibadet boyutunda da üst sırada yer alırken burada ailenin yerini dini kendi kendine öğrenme almıştır. Dini bazen merak, istek ve azimle kişinin kendi çabalarıyla öğrenmesi her şeyin üzerinde bir pozitif etkiye sahip olabilir. Sonradan kendi çabalarıyla okuyup, araştırarak Müslüman olan birinin azmi ve kararlılığı, İslam’ı benimsemesinin; doğuştan İslam topraklarında büyüüp kendini bildiğinden beri Müslüman olan birinin haline göre çoğu zaman çok daha etkili olması buna örnek olarak verilebilir. En düşük oranlara sahip olan camide din eğitimi ise bazen yukarıda açıklanan İmam Hatip Liselerinin durumuna benzeyebilmektedir. Sert, sinirli ve yetkin olmayan bir din görevlisi bazen bir çocuğa verdiği din eğitimi yönteminin yanlışlığı, eksikliği ve kendi yanlış tutum ve davranışları sebebiyle onun ömür boyu dinden soğumasına sebep olabilir. Bunun örnekleri geçmişte yaşanmıştır ve bugün de ne yazık ki zaman zaman yaşanmaya devam etmektedir.

Sosyal boyut sonuçlarına baktığımızda ise en yüksek dindarlık oranlarına din eğitimini ailede alanlar ve Kur’an Kursu’nda eğitim aldığını ifade edenler sahipken en düşük dindarlık oranlarına ise herhangi bir eğitim almadığını söyleyenler sahiptir. En yüksek dindarlık oranına sahip olanların din eğitimini ailede alanların olması beklenen bir sonuçtur. Zira ailede öğretilen temel şeylerden biri de çocuğun başkalarına karşı nasıl davranılması gerektiği, olaylar karşısında nasıl tepkiler vermesi gerektiği yani dinin sosyal boyutudur. “Arkadaşlarını sev, kavga etme”, “büyüklerine saygılı ol”, “dürüst ol, yalan söyleme” gibi öğretiler katılımcılara göre ileriki hayatlarında dinin sosyal boyut öğretileri olarak onlara ailelerinden miras kalmıştır. Herhangi bir din eğitimi almayanların sosyal boyutta en düşük dindarlık oranına sahip gruptur. Sosyal boyutta en düşük dindarlık oranlarına din eğitimini almayanlar ve dini bir grup içerisinde öğrenenler sahiptir. Dini gruplar yukarıda örnekleri görüldüğü gibi

çoğu zaman coşkusu ve grup ruhu nedeniyle din konusunda destekleyici pozitif bir güç unsuru olurken bazen de baskıcı ve keskin, sert tutumlarıyla kişileri dinden tamamen soğutan bir güç de olabilmektedir.

Araştırmamız inanç, ibadet ve sosyal boyutta dine en yakın tutum sergileyenlerin dini ailede ve dini gruplarda öğrenenler olduğu sonucuna ulaşırken, dine en uzak olanların din eğitimi aldığı yer hakkında ise kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Fakat İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Fakültesi, cami gibi genel eğitim kurumlarında din eğitimi alanların dine karşı olumsuz tavır sergiledikleri tespit edilmiştir.

Aydınalp'ın Kuzey Kıbrıs'ta yaptığı araştırma da çalışmamızı desteklemektedir. O da dine en uzak olanların din eğitimi almayanlarla, genel eğitim kurumlarında din eğitimi alanların olduğunu tespit etmiştir.²¹¹ Aydınalp'ın Gerede'de yaptığı diğer bir araştırmaya göre ise dine karşı en olumlu tavır sergileyenler dini bir grup içerisinde öğrenenlerken dine karşı en olumsuz tavır sergileyenlerin ise herhangi bir din eğitimi almamış olanların olarak tespit edilmiştir.²¹²

Taş'ın yaptığı araştırmada herhangi bir dini eğitim almayanların din eğitimi alanlara göre Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı daha olumlu tutum sergiledikleri görülmüştür.²¹³

3.3.11. Kendini Dindarlık Bakımından Tarif Etme Durumuna Göre Dini Hayat

Dinin fertlerin hayatını anlama ve anlamlandırmada önemli bir görev üstlendiği aşikârdır. Kişilerin dindarlık seviyeleri birbirinden farklıdır. Doğal olarak bu durum dini tutum ve davranışlarına da yansımaktadır. Bu yüzden kişilerin dünyayı değerlendirme şekilleri dindarlık düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Kişilerin dindarlık düzeylerinin dini boyutlara etkisi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

²¹¹ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s.322.

²¹² Aydınalp, **Gerede'de Dini Hayat**, s.181.

²¹³ Taş, s.146.

Tablo 45

Kendini Dindarlık Bakımından Tarif Etme Durumuna Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	a.Çok dindar	35	1,08	0,09	0,656	0,520	Yok
	b.Dindar	309	1,05	0,21			
	c.Dinle az ilgili	49	1,04	0,26			
	Toplam	393	1,05	0,21			
İbadet Boyutu	a.Çok dindar	35	1,71	0,56	1,589	0,205	Yok
	b.Dindar	309	1,75	0,56			
	c.Dinle az ilgili	49	1,91	0,54			
	Toplam	393	1,76	0,56			
Sosyal Boyut	a.Çok dindar	35	2,20	0,25	16,192	0,000	a-b,c b-c
	b.Dindar	309	2,01	0,25			
	c.Dinle az ilgili	49	1,90	0,26			
	Toplam	393	2,03	0,26			

Araştırmada; inanç boyutu ve ibadet boyutu sonuçları benzerlik göstermiş sosyal boyut sonuçları ise farklı sonuçlanmıştır.

Tablodaki inanç boyutu sonuçlarına göre çok dindar olduğunu ifade edenler, dindar olanlardan, bu iki grup da dinle az ilgili olduğunu söyleyenlerden daha dindardır. Bu genel görüşe uygun ve beklenen bir sonuçtur.

İbadet boyutunda ise tam tersi bir sonuç çıkmış ve dinle az ilgili olanlar, dindar olanlara onlar da çok dindar olduğunu söyleyenlere göre ibadetlere karşı daha olumlu yaklaştıkları görülmüştür. Bu bir çelişki gibi görünse de bunu ibadetine daha çok düşkün olan kişinin kendini çok dindar şeklinde değil de dindar olarak tanımlamasıyla ya da dinle az ilgili olarak tanımlamasıyla açıklayabiliriz. Zira dindarlık ölçülebilen, objektif bir tanım değildir. Dindarlık çıtası kişiden kişiye değişir. Hedefi çok yüksekler olan birisi için beş vakit namaz kılmak ibadetin en alt merdiveni iken, dinden uzak bir insan için hedef günlük beş vakit namazı kılmak ise ve o üç vaktini kılıyorsa kendisi kendi tanımına göre dindar bile sayılmaktadır. Bu tablodan çıkan sonuca göre kendilerini çok dindar ve dindar olarak tanımlayanlar iddialarıyla da çelişmektedir. İbadet konusunda en geride kalmışlardır. Onları dinle az ilgili olduğunu söyleyenler dahi geçmiştir. Bunun sebebini kişilerin bazen dinden anladıklarının kalp temizliği, manevi boyut, ruh güzelliği, etrafına iyilik yapmak gibi pratik yönün dışındaki taraflarla sınırlı olmasıyla da ilgili olabilir. Kendisi için çok dindar tanımı yapan kişinin dindarlık tanımı içinde ibadetlerinin ne denli yer kapladığı ise muammadır.

Sosyal boyut konusunda kendini çok dindar olarak tarif edenlerin kendini dindar kabul

eden ve dinle az ilgili olduğunu söyleyenlere nazaran daha dindar; kendini dindar kabul edenlerin ise dinle az ilgili olduğunu söyleyenlere göre daha dindar olduğu görülmektedir.

Bizim araştırmamızda genel anlamıyla çok dindar olanların, dindar olanlara, onların da dinle az ilgili olduğunu söyleyenlere göre daha dindar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Fakat ibadet boyutunda sonuç tam tersi çıkmıştır ve yapılan diğer çalışmalar da ibadet boyutunda çıkan sonuçlara benzer bulgular elde etmişlerdir.

Aydınalp'ın Gerede halkı üzerinde yapmış olduğu araştırmaya göre dindar olduğunu söyleyenler çok dindar olduğunu ifade edenlere göre daha dindardır. Dine en uzak olanlar ise dinle az ilgili olduğunu ifade edenlerdir.²¹⁴

Taş'ın yapmış olduğu araştırmaya göre ise kendini çok dindar ve dindar olarak tanımlayanların, dinle az ilgili olanlara nazaran Diyanet İşleri Başkanlığına karşı daha olumsuz bir tutum içerisinde oldukları tespit edilmiştir.²¹⁵

3.3.12. Dinle İlgili Görüşe Göre Dini Hayat

Din insanların hayatında ve fikir dünyalarının oluşumunda oldukça önemli bir konuma sahiptir. Din evrensel bir olgu olmasına rağmen insanların ondan anladıkları çeşit çeşittir. Kişilerin dinle ilgili görüşlerini bilmek onların hangi istikamette olduğunu tespit etmek açısından önemlidir. Dinin bir dünya ve ahiret nizamı olduğunu düşünenlerle onun yalnızca ahirete yönelik ya da dünyaya yönelik olduğunu düşünen ya da dinin artık revize edilmesi gerektiğine hükmedenler gibi pek çok çeşitli fikri gruplaşmalar vardır. Bu durum yani kişinin dine hangi anlamı yüklediği bireyler arasında sosyal olaylara, topluma, kadına, giyim kuşama, yaşama biçimine, siyasi görüşe, ahlak anlayışına kadar pek çok konudaki bakış açısını derinden etkilemiştir.

Biz de önemine binaen dinle ilgili görüşlerin dini hayatı etkileyip etkilemediğini aşağıdaki tablo aracılığıyla gözden geçireceğiz.

²¹⁴ Aydınalp, *Gerede'de Dini Hayat*, s.197.

²¹⁵ Taş, s.153.

Tablo 46
Dinle İlgili Görüşe Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	a.Din, Allah tarafından vahyedilmiş dünya ve ahiret düzenidir.	371	1,31	0,19	7,431	0,001	a-b,c
	b.Din gereklidir; fakat dünya işlerine dahil edilmemelidir.	16	1,16	0,26			
	c.Artık dinde de reform ve yeni yorumlar gerekmektedir.	5	1,04	0,61			
	Toplam	392	1,05	0,20			
İbadet Boyutu	a.Din, Allah tarafından vahyedilmiş dünya ve ahiret düzenidir.	371	1,75	0,56	1,748	0,176	Yok
	b. Din gereklidir; fakat dünya işlerine dahil edilmemelidir.	16	1,63	0,45			
	c. Artık dinde de reform ve yeni yorumlar gerekmektedir.	5	2,00	0,40			
	Toplam	392	1,75	0,55			
Sosyal Boyut	a.Din, Allah tarafından vahyedilmiş dünya ve ahiret düzenidir.	371	2,40	0,26	6,453	0,002	c-a
	b. Din gereklidir; fakat dünya işlerine dahil edilmemelidir.	16	2,11	0,26			
	c. Artık dinde de reform ve yeni yorumlar gerekmektedir.	5	2,02	0,25			
	Toplam	392	2,03	0,26			

Araştırmaya göre inanç boyutunda “Din, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahiret nizamıdır” şeklinde düşünenlerin; “Din gereklidir ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır” veya “Artık dinde de reforma ve yeni yorumlara ihtiyaç vardır” şeklinde düşünenlere nazaran daha yüksek dindarlık oranına sahip olduğu tespit edilmiştir. Yani inanç boyutunda “Din, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahiret nizamıdır” diyenlerin, “Din gereklidir; ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır” diyenlerden, bu ikisini diyenlerin ise “Artık dinde de reforma ve yeni yorumlara ihtiyaç vardır” diyenlerden dine daha olumlu baktıkları tespit edilmiştir. Yani daha geleneksel din anlayışını savunanlar (a seçeneği), modern, seküler din anlayışı (b seçeneği) ve reformist din anlayışını (c seçeneği) savunanlarına göre inanç boyutunda dine daha olumlu yaklaştıkları, daha dindar oldukları tespit edilmiştir.

İbadet boyutunda ise “Artık dinde de reforma ve yeni yorumlara ihtiyaç vardır” diyenlerin, “Din, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahiret nizamıdır” şeklinde düşünenlere göre daha dindar olduğu ve bu iki görüşü savunanların da “Din gereklidir ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır” diyenlere göre dine daha yakın oldukları görülmüştür.

Burada geleneksel din anlayışını savunanların söyledikleriyle çeliştikleri dinin pratiğini yani ibadet boyutunu aksattıkları tespit edilmiştir. Fakat reformist dediğimiz dinde değişen zaman ve mekâna göre güncellemeler yapılmalı diyen kesim ise ibadet boyutunda dine en olumlu yaklaşan grup olmuştur. Bu durumda reformistlerin dinde güncelleme yapılmasını gerekli görmeleriyle birlikte ibadetlerini de yerine getirdikleri sonucuna ulaşabiliriz. Modern ve seküler, laik din anlayışı ise ibadet boyutunda en geride kalan grup olmuştur.

Sosyal boyutta “Din, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahiret nizamıdır” şeklinde düşünenlerin; “Din gereklidir ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır” diyenlere göre daha dindar olduğu, bu iki düşünceyi savunanların da “Artık dinde de reforma ve yeni yorumlara ihtiyaç vardır” şeklinde düşünenlere nazaran daha yüksek dindarlık oranına sahip oldukları araştırmamız neticesinde tespit edilmiştir. Geleneksel din anlayışını savunanların, modern, laik din anlayışını savunanlara onların da reformist din görüşünü benimseyenlere göre sosyal boyutta dine daha yakın grup oldukları tespit edilmiştir. Burada da inanç boyutunda olduğu gibi dine en yakın grup geleneksel din anlayışını savunan gruptur.

Araştırmamız genel kanaate uygun bir sonuca ulaşmıştır. Özellikle inanç ve sosyal boyutta geleneksel din anlayışını savunanların en dindar grup olduğu, onları modern din anlayışını savunanların ve ardından da reformist din görüşünü benimseyenlerin takip ettiği görülmüştür. İbadet boyutunda ise bizi şaşırtan bir sonuç ortaya çıkmış ve dinde reformu savunan grubun ibadetlerini en çok yerine getiren grup olduğu tespit edilmiştir. Araştırmamızdan çıkan netice budur.

Aydınalp’ın Gerede halkı üzerinde yaptığı araştırmaya göre ise daha farklı bir sonuç çıkmış ve en dindar grubun “Din gereklidir ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır” diyenlerin olduğu tespit edilmiştir. Onu “Din, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahiret nizamıdır” şeklinde düşünenler takip etmiş en sonda da, dine karşı en olumsuz tavır sergileyenler ise “Artık dinde de reforma ve yeni yorumlara ihtiyaç vardır” şeklinde düşünenler olmuştur.²¹⁶

Taş’ın yaptığı araştırmaya göre “Din Allah tarafından konulmuş bir dünya ve ahiret nizamıdır” görüşü katılımcılar tarafından %59 oranında kabul görmüştür.²¹⁷

²¹⁶ Aydınalp, **Gerede’de Dini Hayat**, s.199-200.

²¹⁷ Taş, s.148.

3.3.13. Düşünce Bakımından Kendini Tanımlamaya Göre Dini Hayat

İnsanların düşünce sistemleri ve ideolojileri sosyal ve dini davranışları üzerinde etkisi olan faktörlerdendir. Düşünce biçimlerine göre kişilerin dini hayata yönelik tutumlarında farklılaşma olup olmadığı aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Çünkü her düşünce sistemi her ideolojinin kendine has düşünce ve davranış kalıpları vardır. Din de elbette ki bu farklılaşmadan belli oranda payını almıştır. Araştırmamızla temel kimlik tanımlamalarının din eğilimini nasıl etkilediğini anlamayı hedeflemekteyiz.

Tablo 47

Düşünce Bakımından Kendini Tanımlamaya Göre Tek Yönlü ANOVA ve LSD Sonuçları

Boyutlar	Yaş	N	M	S	F	P	Fark
İnanç Boyutu	a.Muhafazakar	54	1,09	0,09	1,896	0,111	Yok
	b.Milliyetçi muhafazakar	115	1,04	0,14			
	c.Sosyal demokrat	29	1,03	0,23			
	d.İslamcı	43	1,08	0,08			
	e.Sade Müslüman	139	1,02	0,30			
	Toplam	387	1,05	0,21			
İbadet Boyutu	a.Muhafazakar	54	1,94	0,60	0,874	0,480	Yok
	b.Milliyetçi muhafazakar	115	1,77	0,53			
	c.Sosyal demokrat	29	1,73	0,59			
	d.İslamcı	43	1,76	0,62			
	e.Sade Müslüman	139	1,75	0,54			
	Toplam	387	1,76	0,56			
Sosyal Boyut	a.Muhafazakar	54	2,10	0,20	7,859	0,000	a-b,c b-d,e c-d,e
	b.Milliyetçi muhafazakar	115	1,99	0,24			
	c.Sosyal demokrat	29	1,91	0,27			
	d.İslamcı	43	2,16	0,31			
	e.Sade Müslüman	139	2,02	0,26			
	Toplam	387	1,99	0,26			

İnanç boyutuna baktığımızda en yüksek dini inanç ortalamalarına muhafazakârlar ve İslamcı grubun sahip olduğunu görmekteyiz. Ardından milliyetçi muhafazakârlar, sosyal demokratlar ve sade Müslüman olduğunu söyleyenler gelmektedir. Yani inanç boyutunda en yüksek ortalama muhafazakârlar ve İslamcı grup sahipken en düşük ortalama ise sade Müslüman olduğunu söyleyenler sahiptir. Burada “sade Müslüman” ifadesinin sadece Müslüman anlamında anlaşıldığı düşünülmektedir. Burada muhafazakârlar ve İslamcı grubun en dindar olarak tespit edilmesi şaşırtıcı değildir. Çünkü zaten iki grubun da temel ilkesi İslam’dır. İslam onlar için bir hayat rehberi ve yaşadıkları hayatın temel öğretisidir. Bu

düşüncede olmalarından dolayı çoğu vakitleri de cami kültürü, din eğitimi, dinî kimlikler gibi konular etrafında şekillenir.²¹⁸

İbadet boyutuna baktığımızda ise en dindar grup muhafazakârlardır, onları milliyetçi muhafazakârlar, İslamcılar, sade Müslümanlar ve sosyal demokratlar takip eder. Tabloya göre ibadete en olumlu yaklaşan grup yine muhafazakârlarla, milliyetçi muhafazakârlardır. En düşük ibadet boyutu puanına sahip olan grup ise sosyal demokratlardır. Sosyal demokratların dine karşı en olumsuz tavır takınan grup olmasının sebebini ise onlar için dinin daha öznel, içsel, ferdi bir mesele olup topluma yansıtılmaması gereken hatta toplumun iyiliği için kamusal alandan tamamen kaldırılması gereken bir olgu olmasıyla açıklayabiliriz. Sosyal demokrat çizgisi sola daha yakın dolayısıyla rasyonaliteye, bireyselliğe ve sekülerizme daha sıcak bakan bir noktadadır. Yani dini olgulara, dini gelenek ve bu geleneklerden sadır olan her türlü geleneksel ve muhafazakâr tavırlara da karşıdırlar. Dolayısıyla her daim akıllı, bilimi ve ilerlemeyi dinin üzerinde bir yere koyduklarını düşünürsek sosyal demokratların dini tutum ve tavırlara karşı en olumsuz yaklaşan grup olmalarını garipsemeyiz.²¹⁹

Sosyal boyut konusunda dine en yakın olan grup İslamcılardır, ardından muhafazakârlar, sade Müslümanlar, milliyetçi muhafazakârlar ve en sonda da sosyal demokratlar gelmektedir. Sosyal boyutta dini toplumsal tarafıyla en iyi şekilde yaşadığını ifade edenler muhafazakârlar, milliyetçi muhafazakârlar ve İslamcılardır. Sonuç değişmemiştir. Yine dine en uzak olan grup açıkladığımız sebeplerden ötürü sosyal demokratlar olarak tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre muhafazakâr, İslamcı ve milliyetçi muhafazakâr olduğunu ifade eden grupların sosyal demokratlardan inanç, ibadet ve sosyal boyut itibarıyla daha dindar oldukları tespit edilmiştir.

Bu konuda yapılan kimi çalışmalar da bulgularımızı desteklemektedir. Aydınalp'ın Kuzey Kıbrıs'ta yaptığı araştırmaya göre de İslamcı grup ve muhafazakârlar daha dindar iken sosyal demokratlar ise dünyevileşmeye eğilimlerine daha yatkındırlar.²²⁰

Aydınalp'ın Gerede'de yapmış olduğu araştırma da sonuçlarımızı destekler niteliktedir. Gerede'de de muhafazakârlar ve milliyetçiler dine en olumlu yaklaşan taraf iken liberaller ve sosyal demokratlar dine en uzak olan düşünce sistemleridir.²²¹

²¹⁸ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, 328.

²¹⁹ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s.329.

²²⁰ Aydınalp, **Din ve Dünyevileşme**, s.328.

²²¹ Aydınalp, **Gerede'de Dini Hayat**, s.198.

SONUÇ

“Daday’da dini hayat” adlı bu çalışma ile Daday ilçe merkezinde ikamet eden halkın dini inanç, ibadet, tutum ve davranışlarının belirlenmesine ve bu davranışlar üzerinde sosyolojik faktörlerin etkisinin olup olmadığının tespitine ve dinin toplumdaki yerinin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Araştırma kuramsal bölüm ve uygulama bölümü olmak üzere iki bölümden meydana gelmektedir. Teorik kısmında Daday halkının dini tutum ve davranışları üzerinde etkili olan bölgenin genel özellikleri, tarihi, coğrafyası, nüfus ve ekonomik yapısı gibi faktörler analiz edilmiştir. Ardından din toplum ilişkileri bağlamında dinin sosyolojik tanımı, dini hayatın ifade biçimleri, din-toplum ilişkisi, geleneksel toplum ve din konularına yer verilmiştir. Buradan araştırmanın pratik boyutuna geçiş yapılmış ve pratik boyut yani ankete dayalı saha araştırmamız sonucunda elde edilen bulgular inanç boyutu, ibadet boyutu ve sosyal boyut olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Dini hayatla ilgili davranışların yaş, cinsiyet, din eğitimi alma durumu, meslek, gelir düzeyi ve medeni durum gibi ana bağımsız değişkenlerini meydana getiren etkenler çerçevesinde herhangi bir farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilebilmesi amacıyla mukayeselerde kullanılmak için “dini hayata yönelik tutum ölçeği” ortaya konulmuştur.

İnanç boyutuyla ilgili hipotezlerimize göre geleneksel toplum özelliği gösteren bölgemizde inanç oranları yüksek oranda seyretmektedir. Yapılan çalışma sonucunda Allaha iman oranı %99,5 oranında tespit edilmiştir. Melekler iman %99,5, Kur’an-ı Kerime iman %99,5, Hz. Muhammet’e iman %99,75, kıyamete iman %99, kadere iman %98,7 oranında tespit edilmiş ve böylelikle bölgede inanç oranlarının oldukça yüksek olduğu yönündeki hipotezimiz araştırma bulguları ile doğrulanmıştır. Bölgede inanç esaslarına inanmadığını söyleyen hiç kimse yoktur.

İbadet boyutuna dair hipotezimiz inanç oranlarına göre daha düşük olduğu yönündedir. Araştırma sonucunda ulaşılan verilere göre de ibadetlere devamlı katılım oranları düşüktür. İbadetlere her zaman katılım oranları ise şu şekildedir: Her zaman Kuran okurum diyenler %22, her zaman namaz kılanlar %36,8, her zaman Cuma namazı kılanlar %80,5, her zaman oruç tutanlar %74,6, her zaman hacca gitmeyi isteyenler %77,1, her zaman gerekli olduğunda zekat veririm diyenler %60,6, her zaman teravih namazı kılanlar %39,5, her zaman

mübarek gün ve gecelerde ibadet edenler %46, her zaman arife günlerinde mezarlık ziyareti yapanlar %44, her zaman dua edenler %61,3 olarak tespit edilmiştir. Burada %50'nin üzerinde yerine getirilen ibadetler Cuma namazı kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek istemek, zekât vermek ve dua etmektir. En yüksek katılım oranına %80,5 ile Cuma namazı ibadeti sahiptir. Buna rağmen sürekli beş vakit namaz kılanların oranı ise %36,8 ile en az katılım oranına sahip ibadet olarak tespit edilmiştir. Burada insanların sık sık yapması gereken veya bedenen yapılan ibadetlerden kaçındıklarını söylemek mümkündür. Zira insanlar yılda bir kez yerine getirilen zekât, oruç ve hac ibadetlerinde çok yüksek katılım gösterirken; beş vakit namaz, düzenli Kuran okuma, Ramazan boyunca her gün teravîh namazına gitme gibi ibadetleri yerine getirmekten kaçınmaktadırlar. Elde edilen bulgulara göre bölge halkı inanç hükümlerine teorik olarak yüksek oranda katılım gösterirken bunların pratik olarak ibadetlerle desteklenmesi noktasında ihmalkâr davranmaktadır. İbadet oranları düzenli yerine getirilmeyip sıklıkları ara sıra ve çoğu zaman seçeneklerinde toplanmıştır. Sonuç olarak hipotezimizde de belirttiğimiz gibi “bölgede inanç oranlarının yüksek olmasına rağmen ibadetleri yerine getirme oranları daha düşüktür” ön kabulümüz araştırma sonuçları tarafından desteklenmiştir.

Bölgede dini hayatın sosyal boyutuyla ilgili sonuçlara baktığımız zaman ise dini görevlerini yerine getirmeyen aile bireylerini uyarma oranının %86,7; dünya işlerine daldığını düşünenlerin oranının %88,7; kararlarını dini emirler değil sosyal çevre belirler diyenlerin oranının %61,1'; dine uygun davranışlar içinde olduğunu söyleyenlerin oranının %79,9 olduğunu görürüz. Araştırma sonucunda elde edilen diğer bulgulara göre de dini grupları faydalı bulanların oranı %61,7; televizyondaki dini programlar sayesinde daha dindar olduğunu söyleyenlerin oranı %49,9; dindar olmayan kişilerin de dürüst olabileceğine inananların oranı %91,2; diyanetin fetvalarına güvenenlerin oranı %84,7; diyanet görevlilerini başarılı bulanların oranı %70,9; son 5 sene içinde yakın akrabalarıyla küslük yaşayanların oranı %39'dur. Yine hiçbir zaman alkol kullanmayanların oranı %90; muska ve büyüye inanmayanların oranı %55,2; normal bankalardan faizli kredi hiçbir zaman kullanmam diyenlerin oranı %56,3; iş hayatında kadınların da erkeklerin sahip olduğu haklara sahip olması gerektiğini düşünenlerin oranı %85; baş örtmenin farz olduğunu düşünenlerin oranı %84,6; dindar olan kişiler ticari hayatta daha güvenilir ve dürüsttür şeklinde düşünenlerin oranı %62'dir. Araştırma bölgesinde evlilik öncesinde gençlerin flört etmesinin normal olmadığını ifade edenlerin oranı %60,3; cennete girmek için kalp temizliğinin yeterli

olmadığını düşünenlerin oranı %52,2'dir. Oy verirken adayların dindarlığına değil yönetim kabiliyetlerine bakarım diyenlerin oranı %76,1 ve din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini düşünenlerin oranı %62,9'dur.

Burada dinin sosyal boyutuyla ilgili genel tabloya baktığımız zaman bölgenin de kimi hususlarda Türk toplumu içerisinde gerçekleşen rasyonelleşme, modernleşme, sekülerleşme gibi süreçlerden etkilendiğini görürüz. Tamamen gelişme ve değişimlerden izole edilmiş, medya, internet ve tüm iletişim araçlarının etkisinden uzak kendi inanç, gelenek ve göreneklerini olduğu gibi muhafaza eden bir topluluğa ne bugün ne de tarihte rastlamak elbette ki mümkün değildir. Zira toplumlar da tıpkı insanlar gibi bir tür iç dinamikle değişir ve dönüşürler. Bölgede elde edilen sonuçlara göre; karar verme sürecinde sosyal çevrenin etkili olması, dünya işlerine dalınması, yakın çevreyle küslük yaşanması, muska ve büyüye inanmamak, faizli kredi kullanmak, iş hayatında kadın ve erkeklerin eşit olması, başörtüsünün farz olması hususunda tereddüt yaşama, dindar insanın ticari hayatta daha dürüst olmaması, flört etmenin normal karşılanması, kalp temizliğinin cennete girmek için yeterli olması, oy verirken dindarlığa değil yönetim kabiliyetine bakılması, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini düşünenlerin dindar, geleneksel toplum özellikleri sergileyen toplumlardan ve tahminlerimizden yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Örneklem içerisinde kararlarımı sosyal çevre belirler diyenler %61,1, çoğu zaman dine uygun davranışlar içinde olduğunu söyleyenler %30,5, dünya işlerine daldığımı düşünüyorum diyenler %88,7, yakın çevreyle küslük yaşayanlar %39, muska ve büyüye inanmayanlar %55,2, faizli kredi kullanırım diyenler %43,7, iş hayatında kadın ve erkeğin eşit olması gerektiğini düşünenler %85, başörtüsünün farz olması hususunda tereddüt yaşadığını ifade edeler %43,6, dindar insanın ticari hayatta daha dürüst olmadığını düşünenler %38, flört etmenin normal olduğunu söyleyenler % 39,7, kalp temizliğinin cennete girmek için yeterli olduğunu ifade edenler %47,8, oy verirken dindarlığa değil yönetim kabiliyetine bakılması gerektiğini düşünenler %76,1, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini ifade edenler %62,9'dur.

Dini inançlara bağlı olan ve ara sıra da olsa dini ibadetleri yerine getiren bölge halkının dinin günlük yaşama tatbikinde oldukça zayıf davrandığı ve kendi inançlarıyla çeliştiği görülmektedir. Özellikle dini emir ve yasaklardan ziyade “çevre ve toplum ne der” kaygısıyla hareket edildiği görülmüştür. Bu da küçük yerleşim yerlerinde ve geleneksel toplumlarda var olan “gelenekleri dine önceleme” durumuyla izah edilebilir. Bölgede kararlarımı din değil sosyal çevre belirler diyenlerin çokluğu ve dine uygun davranırım

diyenlerin azlığı bu kanaati desteklemektedir. Muska ve büyüye inanmama, akrabalarla küslük yaşama ve faizli kredi kullanma, başörtüsünün farz olmadığını düşünmek dinimizin emir ve yasaklarıyla çelişmektedir. Bu da bölge halkının inançlara tam ibadetlere de kısmen bağlılık göstermesiyle dinin sosyal boyutunda, günlük yaşama aktarabilme aşamasında çelişki yaşadıklarını, katılımcıların dönemin şartlarına ve değişen düzene göre rasyonellik ve sekülerlik etkisi altında dünyayı dine değil, dini dünyaya uydurma yolunu seçtiklerini göstermektedir. Öte yandan iş hayatında kadın ve erkeğin eşit olması gerektiğini düşünenler, flört etmenin normal olduğunu söyleyenler, kalp temizliğinin cennete girmek için yeterli olduğunu ifade edenlerin de dini hayatta eşitlik, özgürlük ve liberalizmi savunduğunu söyleyebiliriz. Oy verirken dindarlığa değil yönetim kabiliyetine bakılması gerektiğini düşünenlerle, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini ifade edenlerin de laiklik ilkesi prensiplerince hareket ettiğini söyleyebiliriz.

Bunların yanı sıra dini görevlerini yerine getirmeyen aile bireylerini uyarma oranı %86,7, dini grupları faydalı bulanların oranı %61,7, televizyondaki dini programlar sayesinde daha dindar olduğunu söyleyenlerin oranı %49,9, dindar olmayan kişilerin de dürüst olabileceğine inananların oranı %91,2, diyanetin fetvalarına güvenenlerin oranı %84,7 diyanet görevlilerini başarılı bulanların oranı %70,9, hiçbir zaman alkol kullanmayanların oranı %90'dır. Bölgede hala aile ilişkilerinin merkezi güce sahip olduğunu dini görevlerini yerine getirmeyen aile bireylerinin uyarılma oranlarından anlayabiliriz. Tarikat ve cemaat gibi dini grupları dini açıdan faydalı bulan ciddi bir kesim vardır. Fakat dini grupların yararlı olmadığını ifade eden %38,3'lük kesim de göz önünde bulundurulabilecek yüksek bir orandır. Hemen hemen bölgede üç kişiden ikisi dini grupları yararlı, biri zararlı görmektedir. Aynı şekilde televizyonun da artık dini eğitim veren mercilerden biri haline geldiğini, bölge halkının Diyanet İşleri'ne, fetvalara ve çalışanlarına güveninin tam olduğunu, katılımcıların dindarlık ve dürüstlüğü ayrı şeyler olarak değerlendirerek kişinin dürüst olması için dindar olmasına gerek olmadığını düşündüklerini, bölgede alkol kullanım oranlarının oldukça düşük olduğunu ifade edebiliriz.

Ortaya koyduğumuz “dini hayata yönelik tutum ölçeği” ile çalışmamızın ana bağımsız değişkenleri ile tespit ettiğimiz bağlantılar aşağıdaki gibi sıralanmıştır.

Cinsiyetler arasındaki dini hayata yönelik tutumlarda derin bir farklılık tespit edilememişse de kadınların inanç, ibadet ve sosyal boyutta erkeklere nazaran daha dindar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Farklı cinsler arasındaki dine karşı tutum ve yaklaşım

farklılığını ifade eden “kadınların erkeklere nazaran dini hayata olan bağlılıklarının daha fazla olduğu” hipotezimiz bu sonuçla birlikte doğrulanmıştır.

Dini hayat ve yaş arasındaki ilişkiye baktığımız zaman dini hayata yönelik davranışların yaşa göre farklılık arz ettiği anlaşılmaktadır. Fakat burada net bir şey söylemek mümkün değildir. Çünkü yaşın dini hayatın farklı boyutlarında farklı etkilere sebep olduğu görülmektedir. İnanç ve sosyal boyut açısından dini hayata yönelik en olumlu tutuma sahip olanların 61 yaş ve yukarısı olduğu tespit edilirken ibadet boyutunda en aktif grubun 15-25 yaş aralığı olduğu görülmüştür. Burada genel olarak şöyle bir sıralama yapmamız doğru görünmektedir. Yapılan araştırmaya göre dini hayata karşı en olumlu tutuma sahip olanlar yaşlılar (61 yaş ve yukarısı), gençler (15-25 yaş) en olumsuz tavra sahip olanlar ise orta yaş grubudur (26-40, 41-60). “Yaş ilerledikçe dini hayata yönelik tutum ve davranışların yoğunlaştığı” yönündeki hipotezimiz araştırma sonunda elde edilen bilgilere göre en dindar grubun en yaşlı grup olması bakımından doğrulanmış, orta yaş grubunun gençlere göre daha az dindar olması bakımından doğrulanamamıştır.

Medeni durum ile dini hayat arasındaki ilişkiye baktığımız zaman araştırma sonuçlarımız bize arada derin bir farklılık olmamakla birlikte dini hayatın medeni duruma göre farklılık arz ettiğini göstermektedir. Araştırmaya göre bekârların evli ve dul ya da boşanmış olanlara nazaran dine karşı daha olumlu tutum ve davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Böylece “medeni durumun dini hayata karşı olan tutum ve davranışlar üzerinde farklılığa sebep olduğu” yönündeki hipotezimiz doğrulanmış fakat “evliler bekarlara nazaran dini hayat karşısında daha olumlu bir tavır sergiler” şeklindeki hipotezimiz doğrulanamamıştır.

Dini hayata yönelik tutumlarla meslek grupları arasında bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Toplam dindarlık puanlarına baktığımızda dini hayata yönelik en olumlu tavra sahip meslek grubu ev hanımlarıdır. Onu öğrenciler, unvansız memur, unvanlı memur ve işçiler takip etmiştir. En olumsuz tavra sahip meslekler ise doktorluk, avukatlık, veterinerlik gibi nitelikli serbest meslek sahipleridir. Araştırma sonucunda “Çeşitli meslek grupları arasında dini hayata yönelik farklılaşmalar vardır. Sabit gelirli memur unvanına sahip kişiler esnaf ve zanaatkârlara göre dini hayata karşı daha olumlu bir tutum sergilerler” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Hipotezimizde olduğu gibi sabit gelirli memur unvanına sahip kişilerin esnaf ve zanaatkârlara göre dini hayata karşı daha olumlu bir tutum sergilediği tespit edilmiştir. Fakat meslek grupları içerisinde en dindar ve dine en uzak meslek grupları bu ikisi

değildir. Sıralama itibariyle sabit gelirli memur unvanına sahip kişilerin esnaf ve zanaatkârlara göre dindarlık sıralamasında daha üst sıralarda yer almasına rağmen dine yönelik en olumlu tavra sahip meslekler ev hanımları, en olumsuz tavra sahip meslekler ise doktorluk, avukatlık, veterinerlik gibi nitelikli serbest meslek sahipleridir.

Eğitim durumu ve dini hayat arasında farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda toplam dindarlık puanları açısından bir sıralama yaptığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. Her üç boyutta da dine olumlu yaklaşanların eğitim seviyesinin dine olumsuz yaklaşanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özellikle yüksekokul ve fakülte mezunları ile lisansüstü mezunlarının inanç ve ibadet boyutunda dine en olumlu yaklaşan grup olduğu görülmüştür. Sosyal boyutta da yine lise, yüksekokul ve fakülte mezunları ile lisansüstü mezunlarının; okuma yazma bilmeyenler, ilkokul ve ortaokul mezunlarına göre dine daha olumlu yaklaştıkları tespit edilmiştir. “Genel eğitim düzeyi ve din eğitimi alma düzeyine göre katılımcıların dini hayata bakışında farklılaşma mevcuttur, eğitim düzeyi arttıkça dine olan bağlılığın azaldığı varsayılmaktadır.” şeklindeki hipotezimiz “genel eğitim düzeyi ve din eğitimi alma düzeyine göre katılımcıların dini hayata bakışında farklılaşma mevcuttur” şeklindeki hipotezi doğrulanmış fakat “eğitim düzeyi arttıkça dine olan bağlılığın azaldığı” şeklindeki hipotezi doğrulanmamıştır, Zira araştırma neticemize göre eğitim seviyesi yüksek olanlar düşük olanlara göre dine karşı daha olumlu bir tavır sergilemektedir.

Din eğitimi alma durumu ve dindarlık arasında farklılaşmalar mevcuttur. İnanç ve ibadet boyutunda sonuçlar benzerlik gösterirken sosyal boyutta bambaşka bulgular ortaya çıkmıştır. O sebeple genel anlamda baktığımızda araştırmamızda inanç, ibadet ve sosyal boyutta dine karşı en olumlu tavır sergileyenlerin dini, ailede ve dini gruplarda öğrenenler olduğunu söyleyebiliriz. Dine en uzak olanların ise din eğitimi aldığı yer hakkında net bir şey söylemek mümkün değildir. Fakat İmam Hatip Lisesi, İlahiyat Fakültesi, cami gibi genel eğitim kurumlarında din eğitimi alanların genel olarak dine karşı olumsuz tavır sergiledikleri tespit edilmiştir. Bunun sebebini kısaca gerek İmam Hatip Liselerinde gerekse İlahiyat Fakültelerinde örgün eğitim yoluyla verilen din eğitimlerinin oldukça rasyonel olması dindarlık ve kulluk bilincinden uzak çoğunlukla yalnızca salt din bilgisi edinme ve dini kuralları öğrenme ile sınırlı kalmasıyla açıklayabiliriz. “Genel eğitim düzeyi ve din eğitimi alma düzeyine göre katılımcıların dini hayata bakışında farklılaşmalar mevcuttur” şeklindeki hipotezimiz araştırma sonuçlarımızla desteklenmiştir.

Gelir durumu ile dini hayatı yaşama arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Gelir düzeyi arttıkça veya azaldıkça dini hayata karşı tutumlarda büyük değişiklikler görülmez. Fakat yapılan çalışma sonunda toplam dindarlık puanlarına göre gelir düzeyi düşük olanların dine karşı en olumsuz tavra sahip olan grup olduğu anlaşılmaktadır. Dine karşı en olumlu tavra sahip olanlar ise üst ve orta gelir grubudur. Buradan hareketle “Gelir düzeyi arttıkça dini hayata yönelik tutumların azaldığı” yönündeki hipotezimiz doğrulanamamıştır.

Hayatın büyük çoğunluğunun geçtiği yer ve dini hayat arasındaki ilişkiye göre köyde yaşayanların ilçede yaşayanlara göre daha dindar; ilde yaşayanların da büyükşehirde yaşayanlara göre daha dindar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmamız sonucu şehirleşme, modernleşme, bireyselleşme ve rasyonelleşmenin olmadığı yerlerde yaşayan insanların köy ve ile nazaran daha kentli diyebileceğimiz ilçe ve büyükşehirlerde yaşayan insanlara göre daha dindar oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Kendini dindarlık bakımından tarif etme durumu ve dindarlık arasındaki ilişkiye baktığımız zaman toplam dindarlık puanlarına göre kendilerini “çok dindar” olarak tanımlayanların en dindar grup olduğu, kendilerini “dindar” olarak ifade edenlerin onun ardından geldiği ve “dinle az ilgili” olduklarını söyleyenlerin ise dine en uzak grup olduğu tespit edilmiştir.

Dinle ilgili görüş ve dini hayat arasındaki ilişkiye baktığımız zaman toplam dindarlık puanlarına göre “Din, Allah tarafından gönderilmiş dünya ve ahiret nizamıdır” şeklinde düşünenlerin dine karşı en olumlu tavra sahip olanlar olduğu onları “Din gereklidir ancak dünya işlerine karıştırılmamalıdır” diyenlerin takip ettiği son sırada da “Artık dinde reforma ve yeni yorumlara ihtiyaç vardır” şeklinde düşünenlerin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durumda geleneksel din anlayışını savunanların, modern, seküler din anlayış ve reformist din anlayışını savunanlarına göre dine daha olumlu yaklaşıkları araştırmamızdan elde edilen sonuçtur.

Düşünce bakımından kendini tanımlama ile dindarlık arasındaki ilişkiye baktığımızda araştırma sonuçlarına göre Muhafazakâr, İslamcı ve milliyetçi muhafazakâr olduğunu ifade eden grupların sosyal demokratlardan inanç, ibadet ve sosyal boyut itibarıyla daha dindar olduklarını tespit ettiğimizi söyleyebiliriz. Muhafazakâr, İslamcı ve milliyetçi muhafazakâr olduğunu ifade eden grupların temel ilkesi İslam’dır. Onlar toplumda dini kimlikleri ile ön plana çıkarlar. İslam onlar için bir hayat rehberi ve yaşadıkları hayatın temel öğretisidir. Bu düşüncede olmalarından dolayı çoğu vakitleri de cami kültürü, din eğitimi, dinî kimlikler gibi konular etrafında şekillenir. Sosyal demokratların dine karşı en olumsuz tavır takınan grup

olmasının sebebi ise onlar için dinin daha öznel, içsel, ferdi bir mesele olup topluma yansıtılmaması gereken hatta toplumun iyiliği için kamusal alandan tamamen kaldırılması gereken bir olgu olmasından ileri gelmektedir. Sosyal demokratlar daima bilimi ve akli dinin üzerinde bir yere koymaktadırlar.

Araştırmada nikâh şekli ve çocuk sayısı ile toplam dindarlık puanları arasında ufak bir çeşitlilik söz konusu olsa da bunlar ile dini yaşama yönelik davranışlar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Daday'da dini hayatın bugünkü durumunu ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada, her ne kadar insanlar arasında sosyolojik ve psikolojik etkenlerin ortaya çıkardığı temel bireysel farklılıklar olsa da bölge halkının dini hayata yönelik konularda benzer duygu, düşünce ve davranış örüntülerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Bunun en büyük sebebi bölgede hala dini hayata yön veren en önemli motifin araştırmadaki temel hipotezimizi destekler biçimde geleneksellik olmasıdır. Araştırma bölgesinde geleneksel toplumların da özelliği olduğu üzere din toplumdaki en önemli fenomen olup birleştirici, farklılıkları en aza indirici, dayanışmayı ve iş birliğini artırıcı güçlü bir sosyal olgu olarak var olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda bölgenin tüm dünya ve ülkemizi de etkisi altına alan kentleşme, rasyonelleşme, sekülerleşme ve modernleşme süreçlerinden etkilenmediğini söylemek mümkün değildir. Bugün bölgede hayat tarzını belirleyen ana unsur din ve geleneksel yapı olmasına rağmen özellikle düşünce biçiminde, aile içi ilişkilerde ve dinin sosyal boyutunda gelişen bu modern süreçlerden etkilenildiği aşîkârdır. Fakat tüm bu gelişmeler ışığında yöre halkının hareket kuvveti bugün hala hayat tarzını teşkil eden dini değerler ve geleneksel motiflerdir.

Temel hedefi bugün sayıları gittikçe azalan “Anadolu şehri” diyebileceğimiz Kastamonu'nun küçük bir beldesi olan Daday'da dini hayatın algılanışı ve tüm boyutlarıyla yaşayışını ele almak olan bu çalışma ile Türkiye'nin kapsamlı dini hayat haritasına naçizane bir katkıda bulunmayı ümit ederek bu tür çalışmaların sayısının artmasını temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Acar Hüsnü, **Tarihte Kastamonu**, 2. Baskı, İstanbul: Çetin Matbaacılık, 2006.

Akyüz Niyazi ve İhsan Çapcıoğlu (Ed.), **Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi**, 2. Baskı, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2010.

Arslantürk Zeki, **Araştırma Metot ve Teknikleri**, 4. Basım, İstanbul: M.Ü.İ.F. Yayınları, 1999.

Arslantürk Zeki ve Tayfun Amman, **Sosyoloji**, 10. Basım, İstanbul:Çamlıca Yayınları, 2014, s.425-427.

Aydınalp Halil, **Gerede’de Dini Hayat**, İstanbul:Gerede Belediyesi Yayınları, 2012.

Aydınalp Halil, **Din ve Dünyevileşme Kuzey Kıbrıs Örneği**, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2018.

Bıyıklı Halil Serdar, **Daday Kültür Sanat Turizm**, İstanbul: Miralay Halit Bey Sosyal Yardımlaşma Kültür ve Bilim Derneği Yayınları, 2000.

Cihangir Musa S.(hızl), **Kastamonu Asar-ı Kadimesi**, Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları, 1998.

Çelik Celalettin, **Şehirleşme ve Din-Konya Örneği**, Konya:Çizgi Yayınları, 2002.

Daday İlçe Yıllığı 1985, Ankara: Kandil Matbaası, 1985.

Durkheim Emile, **Dini Hayatın İlk Biçimleri**, Fuat Aydın (çev.), İstanbul: Ataç Yayınları, 2005.

Furseth Inger, Repstad Pal, **Din Sosyolojisine Giriş: Klasik ve Çağdaş Kuramlar**, İhsan Çapçioğlu ve Halil Aydınalp (çev), Ankara: Birleşik Dağıtım, 2011.

Günay Ünver, **Din Sosyolojisi**, 14. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2017

Günay Ünver, **Din Sosyolojisi Dersleri**, 2. Baskı, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1996.

Günay Ünver, **Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat**, İstanbul: Erzurum Kitaplığı, 1999.

Karasar Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 5. Baskı, Ankara 1994,

Kirman Mehmet, **Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

Koprman Kazım Yaşar, **Memluk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi, Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu (Tebliğler)**, Kastamonu: Gazi Üniversitesi, 19-21 Ekim 1988.

Köktaş M. Emin, **Türkiye’de Dini Hayat- İzmir Örneği**, İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.

Kurt Abdurrahman, **Din Sosyolojisi**, Bursa: Dora Yayınları, 2011.

Küçük Abdurrahman ve Günay Tümer, **Dinler Tarihi**, Ankara: Ocak Yayınları, 1988, s.15.

Küçükcan Talip (Ed.), **Din Sosyolojisi**, 3. Baskı Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.

L. Berger Peter, **Kutsal Şemsiye**, Ali Coşkun, (çev.), İstanbul: Rağbet Yayınları, 2000.

Luckman Thomas, **Görünmeyen Din**, Ali Coşkun, (çev.), İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.

Mengüşoğlu Takiyyüddîn, **Felsefeye Giriş**, 7. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.

Kastamonu İl Yıllığı 1973, Kastamonu: Ankara Yarı Açık Cezaevi Matbaası, 1973.

Subaşı Necdet, **Din Sosyolojisi**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.

Sezen Yümni, **İslam’ın Sosyolojik Yorumu**, İstanbul: Birleşik Yayınları, 2000.

Sezen Yümni, **Sosyoloji Açısından Din**, 3. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 1998.

Sezen Yümni, **Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı**, İstanbul:M.Ü.F.V.Y., 1993.

Taplamacıoğlu Mehmet, **Din Sosyolojisi**, 3. Baskı, Ankara: A.Ü.İ.F. Yayınları, 1983.

Taplamacıoğlu Mehmet, **Din Sosyolojisi: Giriş**, 2. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.

Taş Kemalettin, **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**, İstanbul:İz Yayıncılık, 2002.

Turan Refik, Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı, I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, Kastamonu: Kastamonu Valiliği, 21-23 Mayıs 2000.

Turan Refik, "Selçuklular Döneminde Kastamonu" Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu (Tebliğler), Kastamonu:Gazi Üniversitesi, 19-21 Ekim 1988.

Turan Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971.

Türkdoğan Orhan, **Bilimsel Araştırma Metodolojisi**, 3. Baskı, İstanbul:Timaş Yayınları, 2000.

Uysal Veysel, **Türkiye'de Dindarlık ve Kadın**, İstanbul:DemYayınları, 2006.

Y. Glock Charles, "Dindarlığın Boyutları Üzerine", **Din Sosyolojisi**, Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş (drl.), Ankara: Vadi Yayınları, 2007, s.254.

Yakupoglu Cevdet, Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar, Ankara: Gazi Kitabevi, 2009.

Sürekli Yayınlar

Aydın Mehmet, “Din ve Toplum İlişkisi”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.3, 1986, s. 47.

Aydınalp Halil, “Yerel Bir Dünyevileşme Kavramı: Özerk Dünyevileşmeler”, **Aksaray Üniversitesi ve Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, 2018.

Erkol Mehmet, “Türkiye’de Dini Hayatı Anlamlandırmak: Dindarlık Olgusu ve Dindarlığın Ölçülmesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi SBD**, Cilt:17, Sayı:2, 2015, ss.131-161.

Karavaşin Hakkı, “Din Sosyolojisinde Dindarlığın Ölçülmesi Problemi Üzerine Bir Araştırma”, **AÜİFD**, Cilt:49, Sayı:1, 2008, ss. 191-200.

Yaparel Recep, “Dinin Tarifi Mümkün mü?”, **Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı.4, 1987, s.405.

Yıldız Murat, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, *Tabula-Rasa*, 2001, Yıl: 1, Sayı: 1, ss. 19-42,

<http://www.angelfire.com/psy/muratyildiz/din1.htm>, 24 Mayıs 2019.

Zorlu Abdülkadir, “Toplumsal Kuramda Topluluk, Geleneksel Toplum ve Gelenek”, **Muhafazakâr Düşünce**, Sayı:3, Kış, 2005, ss.138-152.

Diğerleri

- Daday Müftülüğü, Personelimiz, 2019,
<https://kastamonu.diyamet.gov.tr/daday/Sayfalar/home.aspx>(22 Mart 2019).
- Daban Engin Burak, “Daday İlçesi Ağzı (Kastamonu İli İnceleme, Metinler ve Söz Varlığı)”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması, 2014,
<https://serdargunes.files.wordpress.com/2013/08/tc3bcrkiye-de-dini-hayat-arastirmasi-2014.pdf> (25 Eylül 2019)
- Düzenci Hüseyin Özgür, 14 Numaralı Kastamonu Vilayet Salnamesi, **Yayınlanmamış Lisans Tezi**, Kastamonu Üniversitesi F.E.F., 2007.
- Eski Coğrafyacıların Küçük Asya Dedikleri Yer Neresidir?* (t.y.),
<http://www.mynet.com/cevaplar/eski-cografyacilarin-kucuk-asya-dedikleri-yer-neresidir/5976291>, (15.08.2019)
- Gül Mustafa, “Daday İlçe Analizi”, 2013, <https://www.kuzka.gov.tr> (24 Şubat 2019).
- Kastamonu Orman Bölge Müdürlüğü, Orman Varlığı, 2018,
<https://kastamonuobm.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarimiz/OrmanVarligi.aspx>, (22 Mart 2019).
- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Bakanlığı, Daday, 2019,
<http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR-63815/daday.html>, (22 Mart 2019).
- Mahmut Emrah Uygun, “Daday Kazasını Sosyal Tarihi (1071-1922)”, **Yayınlanmamış Bitirme Tezi**, Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, 2010.
- MEB, İlçemiz Daday’ın Tanıtımı, 2018, <http://daday.meb.gov.tr> (24 Şubat 2019).
- Milli Eğitim Müdürlüğü, Daday İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü: Hizmet Birimleri, (t.y.),
<http://www.daday.gov.tr/milli-egitim-mudurlugu> (22 Mart 2019).
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2019 Şubat Sonu Damga, Üretim, Satış, Stok Durumu, 2019,
<https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/UretimSatisveStokFaaliyetleri/Forms/AllItems.asp>

<x?RootFolder=%2Fekutuphane%2FuretimSatisveStokFaaliyetleri%2F2019%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C3%9Cretim%2C%20Sat%C4%B1%C5%9F%20ve%20Stok%20Durumu&FolderCTID=0x01200032A26C936B14684DAFABCC8E5880B0F3&View={399066D3-0478-4A08-8343-2B0A3C8EA4CD}>, (22 Mart 2019).

Türkiye Cumhuriyeti Daday Kaymakamlığı, İlçe Eğitim Yapısı, 2019,
<http://www.daday.gov.tr/ilce-egitim-yapisi>, (22 Mart 2019).

Yörük Ali, “Yaşlıların Dini ve Sosyal Yaşantıları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Karaman Örneği”, **Yayınlanmamış Bitirme Tezi**, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

EKLER

EK 1: Bilgi Formu

ANKET FORMU

Bu anket formu, “Daday’da Dini Hayat” adlı yüksek lisans çalışmasının bir parçasıdır. Anket içerisinde Daday ilçe merkezinde yaşanan dini ve sosyo-kültürel hayatı tespit etmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Anket sorularının cevaplandırılması hususunda göstereceğiniz gayret ve samimiyet, araştırma sonuçlarının sağlıklı olması için son derece önemlidir. Hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız. Ankette sizden istenen bilgiler sadece yüksek lisans tezine kaynak teşkil edecek olup, vereceğiniz cevaplar bir başka şahıs veya kurum tarafından görülmeyecek ve hiçbir şekilde kullanılmayacaktır. **Ankete isim veya herhangi bir rumuz yazmayınız.** Lütfen soruları dikkatle okuyup, size en uygun olan seçeneği (X) şeklinde işaretleyiniz. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Elif HALİLOĞLU

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

I.BÖLÜM

Lütfen durumunuza uygun olan seçeneğin önündeki paranteze (x) işareti koyunuz.

Uygulama yapılan yer: 1-() İlçe merkezi 2-() Köyü

1. Cinsiyetiniz?

1-() Kadın 2-() Erkek

2. Yaşınız?

1-() 15-25 arası 2-() 26-40 arası 3-() 41-60 arası 4-() 61 ve yukarısı

3. Hayatınız çoğunlukla nerede geçti?

1-() Köy 2-() Kasaba 3-() İlçe 4-() İl 5-() Büyükşehir

4. Eğitim seviyeniz nedir?

1-() Okuma-yazma bilmiyor 2-() Okuma-yazma biliyor 3-() İlkokul mezunu 4-() Orta ve dengi okul mezunu 5-() Lise ve dengi okul mezunu 6-() Yüksekokul veya fakülte mezunu 7-() Lisansüstü (Doktora, Yüksek Lisans)

5. Medeni haliniz?

1-() Bekâr 2-() Evli 3-() Boşanmış 4-() Dul 5-() Boşanmamış ayrı yaşıyor

6. Evli iseniz nikah şekliniz?

1-() Dini nikah 2-() Resmi nikah 3-() Hem dini ve hem de resmi nikah

4-() Nikah yapmadık

7. Çocuk sayınız?

1-() Çocuğum yok 2-() Bir tane 3-() İki tane 4-() Üç tane 5-() Dört tane 6-() Beş tane 7-() Altı ve daha çok

8. Mesleğiniz?

- 1-() Çiftçi
2-() Unvanlı memur (öğretmen, polis, subay, hemşire vb.)
3-() Unvansız memur (ilk-orta-lise mezunu ve hizmetliler dahil)
4-() İşçi (kamu ve özel sektörde)
5-() Zanaatkar (üretici, fırıncı, lokantacı, demirci, tamirci, terzi, marangoz, tornacı vb)
6-() Esnaf/ticaret erbabı (alıp-satan: derici, bakkal, tuhafiyeci, halıcı, sarraf, manifaturacı vb)
7-() Nitelikli serbest meslek (doktor, mühendis, avukat, veteriner vb)
8-() Ev hanımı 9-() Öğrenci 10-() Başka (Lütfen yazınız).....

9. Ailenizin aylık gelir durumunu belirtiniz?

- 1-() Üst 2-() Alt orta 3-() Orta 4-() Alt

10. Din eğitiminizi nerede aldınız?

- ()1-Herhangi bir din eğitimi almadım ()2-Kendi kendime ()3-Ailede ()4-Camide ()5-Dini gruplarda ()6-Kuran Kursu ()7-İmam-Hatip Lisesi ()8-İlahiyat Yüksek Okulu//Fakültesi

11. Dindarlık bakımından kendinizi tanımlayınız?

- 1-() Çok dindar 2-() Dindar 3-() Dinle az ilgili 4-() Dinle hiç ilgisi yok 5-() Din karşıtı

12. Din hakkındaki yorumunuz nedir?

- 1-() Din, Allah tarafından vahyedilmiş dünya ve ahret düzenidir..
2-() Din gereklidir; fakat dünyevi işlere dahil edilmemelidir.
3-() Artık dinde de reform ve yeni yorumlara ihtiyaç duyulmaktadır.

13. Kendinizi düşünce bakımından tanımlayınız?

- 1-() Muhafazakar 2-() Milliyetçi muhafazakar 3-() Sosyal Demokrat 4-() Liberal
5-() İslamcı 6-() Sade Müslüman 7-() Diğer.....

II. BÖLÜM

14. Allah birdir ve vardır.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Fikrim yok ()4-Katılmıyorum ()5-Hiç Katılmıyorum

15. Melekler vardır.

- ()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Fikrim yok ()4-Katılmıyorum ()5-Hiç Katılmıyorum

16. Kur'an'ı Kerim Allah tarafından vahyedilmiş ilahi bir kitaptır.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

17. Hz. Muhammed Allah'ın son peygamberi ve kuludur.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

18. Kıyamet gerçekleşecektir ve öldükten sonra tekrar dirileceğiz.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

19. Kader haktır, hayır-şer olan Allah'tan gelir.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

20. Kuran'ı Arapçasından okuyabiliyorum.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

21. Kuran okurum. (Türkçesi'nden veya Arapçasından)

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra 4()-Nadiren ()5-Hiçbir Zaman

22. Günlük beş vakit namazımı kılarım. (Hanımlar müsait olduklarında)

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra 4()-Nadiren ()5-Hiçbir Zaman

23. Cuma namazlarına giderim. (Erkekler için)

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

24. Ramazan orucumu ne kadar zorluk yaşarsam yaşayayım tutarım.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

25. Şartlar müsait olduğunda hacca gitmeyi isterim.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Ara-sıra ()4-Hiçbir Zaman

26. Gerektiğinde gelirim düzenli olarak hesaplar yıllık zekatımı veririm.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

27. Ramazan ayı boyunca teravih namazlarımı kılarım.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

28. Mübarek gün ve gecelerde ibadet ederim.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

29. Arife günlerinde mezarlık ziyaretine katılırım.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

30. Sadece zorluk anlarında değil diğer vakitlerde de dua ederim.

()1-Her Zaman ()2-Çoğu Zaman ()3-Bazen ()4-Hiçbir Zaman

III. BÖLÜM

31. Alkol kullanırım?

1-() Her Zaman 2-() Çoğu Zaman 3-() Ara-sıra 4-() Hiçbir Zaman

32. Kadınlar iş hayatında erkeklerle eşit haklara sahip olmalıdır.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

33. Aile üyelerinden dini vecibelerini yerine getirmeyenler varsa uyarırım.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

34. Dini yaşamada dini grupların faydalı olduğuna inanırım.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

35. Evlilik öncesi gençlerin flört etmesini (bir arada bulunma, birlikte gezme, el ele tutuşma) normal karşılarım.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

36. Doğru yolda olmak için önemli olan kalbinin ne kadar temiz olduğudur; kalbi temiz olan cennete girer.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

37. Muska ve büyüye inanırım.

1-() Her Zaman 2-() Çoğu Zaman 3-() Ara-sıra 4-() Hiçbir Zaman

38. Davranışlarımın dini açıdan ne kadar doğru olup olmadığına dikkat ederim.

1-() Her Zaman 2-() Çoğu Zaman 3-() Ara-sıra 4-() Hiçbir Zaman

39. Oy verirken adayların dindarlığına değil yönetim kabiliyetlerine bakarım.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

40. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiğini düşünüyorum.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

41. Televizyondaki dini programlar daha dindar olmama katkı sağlıyor.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

42. Dindar olmasa bile insanlar dürüst olabilirler.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

43. Din hizmetlerinde Diyanetin fetvalarına güvenirim.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

44. Din hizmetlerinde Diyanet görevlilerinin başarılı olduğunu düşünüyorum.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

45. Baş örtmenin farz olup olmadığına tereddüt yaşıyorum.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

46. Dindar olanlar ticaretle daha dürüst ve daha güvenilirdir.

()1-Tamamen Katılıyorum ()2-Katılıyorum ()3-Katılmıyorum ()4-Hiç Katılmıyorum

47. Normal bankalardan faizli kredi kullanırım.

1-() Her Zaman 2-() Çoğu Zaman 3-() Ara-sıra 4-() Hiçbir Zaman

48. Giderek ahiretten ziyade dünya işlerine daldığımı düşünüyorum.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

49. Günlük hayatta aldığım kararları dini emirlerden ziyade sosyal çevre belirler.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç Katılmıyorum

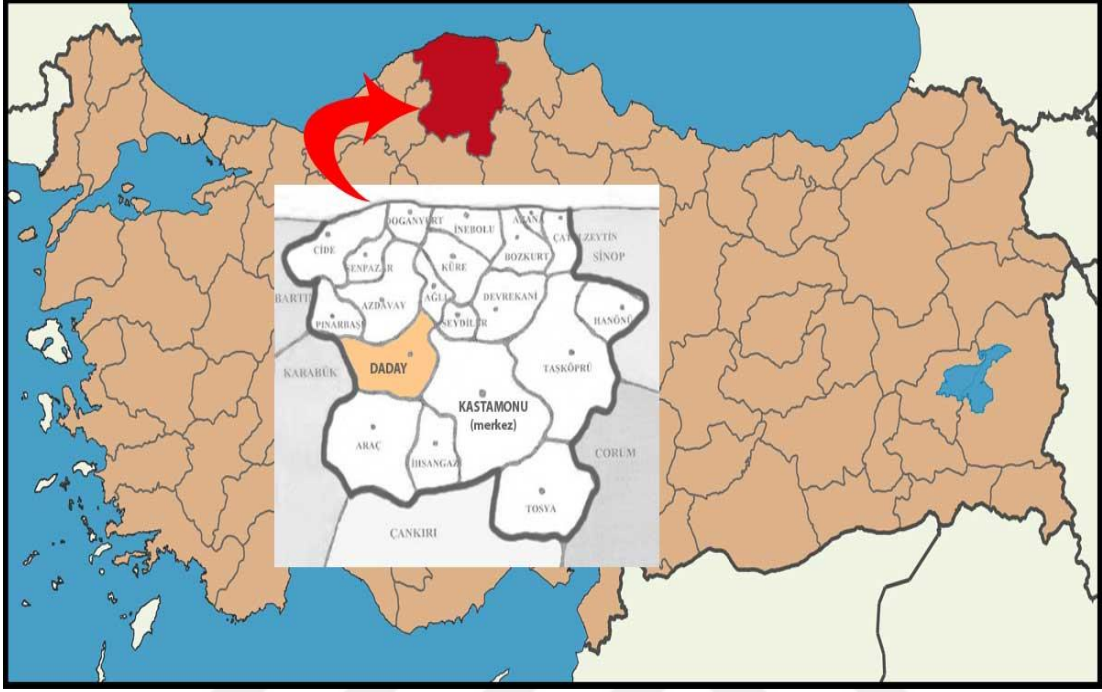
50. Yakın akrabalarımın son beş sene içinde küslük yaşadıkları oldu.

1-() Tamamen Katılıyorum 2-() Katılıyorum 3-() Katılmıyorum 4-() Hiç katılmıyorum

NOT: İLAVE ETMEK İSTEDİKLERİNİZİ LÜTFEN BURAYA YAZINIZ!

.....
.....
.....

Ek 2: Daday İle İlgili Görseller

Kaynak: <http://gezilecekyerler.com/daday/daday-nerede/>

Daday'dan Bir Görünüm

Kaynak: <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-63815/daday.html>

Daday İlçesi

Kaynak: <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-63815/daday.html>

Daday Evleri

Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=yJK4cbFUvsU>

Tarihi Hükümet Konağı (1891)

Kaynak: <https://www.sabah.com.tr/galeri/turizm/kastamonu-daday-ilcesini-taniyalim>

Kaya Mezarları

Kaynak: <http://www.sarimeseotel.com/daday-otel.html>

Meyre Mabedi

Kaynak: <https://mapio.net/pic/p-18193502/>

Taşlıbayır Sarkıt Mağazaları

Kaynak: <https://www.tatilcity.net/yapilacak-seyler/tascilar-goleti-daday-kastamonu/>

400 yıllık Balaban Konağı

Kaynak: https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotos-g7255145-w3-Daday_Kastamonu_Province_Turkish_Black_Sea_Coast.html

Tarihi Daday Hamamı (y. 1855)

Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr/daday-in-tarihi-hamami-tekrar-hayata-donuyor-37156665>

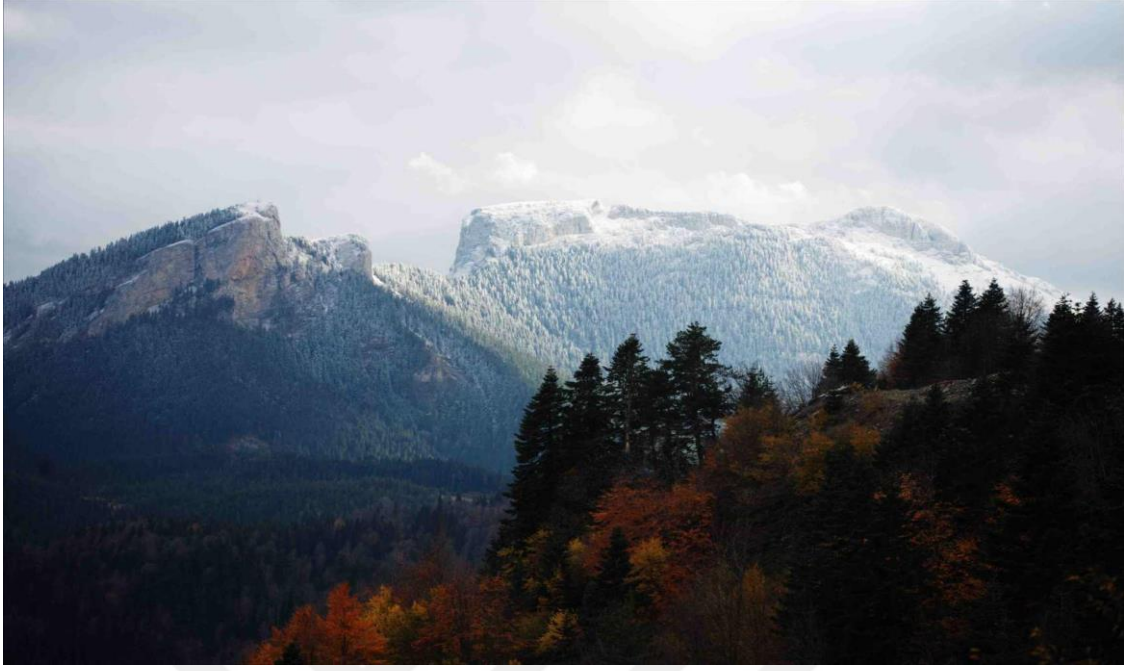
30 Ağustos Zafer Yarışları

Kaynak: <https://kastamonu.tarimorman.gov.tr/Haber/86/Daday-Zafer-At-Yarislari-Yapildi>

Daday Ath Turizminden Kareler

Kaynak: <https://twitter.com/vallakanyonu>

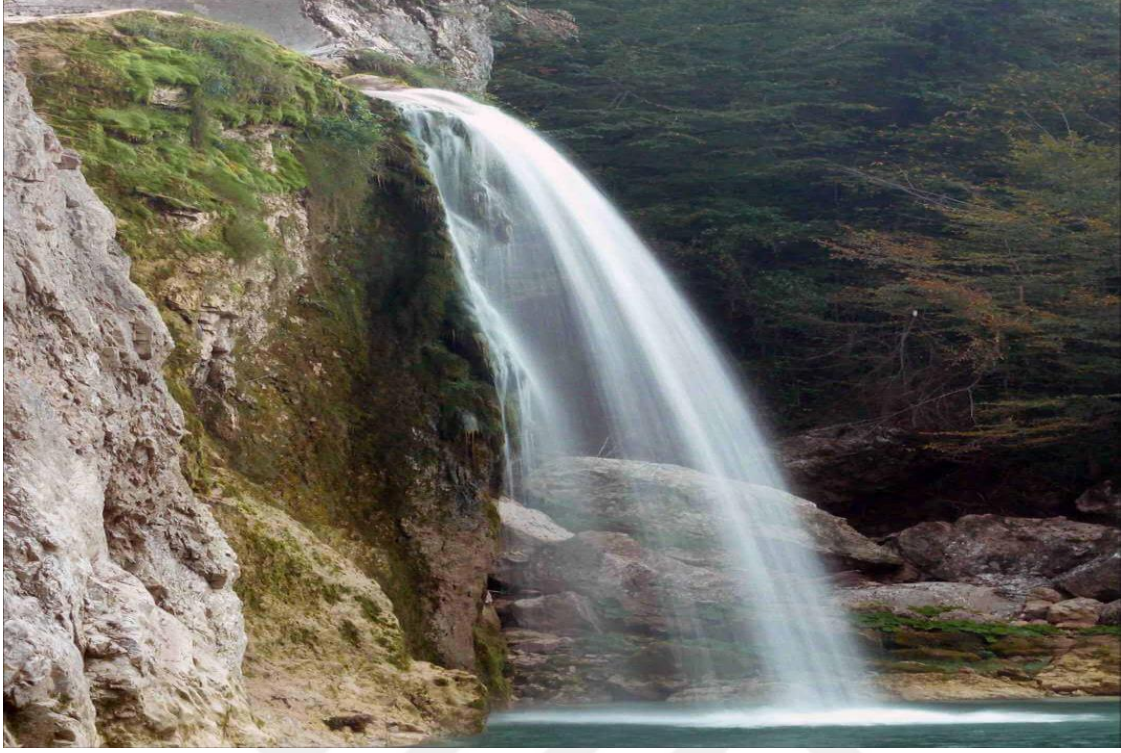
Bölgeden Manzaralar

Kaynak: <https://www.iksirresorttown.com/galeri-iksiri-kesfet/daday-cevresinden-kareler/>

Bölgeden Manzaralar

Kaynak: <https://www.iksirresorttown.com/galeri-iksiri-kesfet/daday-cevresinden-kareler/>

Bölgeden Manzaralar

Kaynak: <https://www.iksirresorttown.com/galeri-iksiri-kesfet/daday-cevresinden-kareler/>

Bölgeden Manzaralar

Kaynak: <https://www.iksirresorttown.com/galeri-iksiri-kesfet/daday-cevresinden-kareler/>

Daday Hanımların Yöresel Kıyafetleri (Bugün hala kullanılmaktadır)

Kaynak: <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-63919/fotograf-galerisi.html>

Hiç Çivi Kullanılmadan Kündekârî Yöntemle İnşa Edilen Mahmut Bey Camii

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/263953228143880384/?lp=true>

Daday El Dokuması

Kaynak: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kastamonu/kulturatlasi/dokuma-el-sanatlari>

Daday El Dokuması

Kaynak: <https://www.facebook.com/ElSanatlariElDokumalari/photos/a.198947116882529/199270106850230/?type=3&theater>

Daday El Dokuması

Kaynak: <https://www.facebook.com/ElSanatlarıElDokumaları/photos/a.198947116882529/199265200184054/?type=3&theater>

Bölgede vaktiyle çok yaygın olan şimdilerde unutulmaya yüz tutmuş bir el sanatı: Sepetçilik

Kaynak: <http://37kastamonu.blogspot.com/p/el-sanatlar.html>

Daday'ın geleneksel (külekçilik) ahşap el sanatları soldan sağa tıkır, yayık, çalmaç

Kaynak: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=79482>